Johann G. von Eckhart

IO. GEORGII ECCARDI,
HISTORIARVM IN ACAD. IVLIA PROF.
PVBL. ET ORDIN.

HISTORIA STVDII ETYMOLOGICI LINGVÆ GERMANICÆ HACTENVS IMPENSI;

VBI SCRIPTORES PLERIQVE RECENSENTVR ET DIIVDICANTVR, QVI IN ORIGINES ET ANTIQVITATES LINGVÆ TEVTONICÆ, SAXONICÆ, BELGICÆ, DANICÆ, SVECICÆ, NORWEGICÆ ET ISLANDICÆ, VETERIS ITEM CELTICÆ, GOTHICÆ, FRANCICÆ ATQVE ANGLO-SAXONICÆ INQVISIVERVNT,

AVT LIBROS STVDIVM NOSTRÆ LINGVÆ CRITICVM PROMOVENTES ALIOS EDIDERVNT,

ACCEDVNT ET QVÆDAM DE LINGVA VENEDORVM IN GERMANIA HABITANTIVM,

TANDEMQVE PROPRIVM DE LEXICO LINGVÆ GERMANICÆ ETYMOLOGICO COMPONENDO CONSILIVM APERITVR.

HANOVERÆ,
APVD NICOLAVM FOERSTERVM,
M DCC XI.

mit ...

DEM
DVRCHLAVCHTIGSTEN
FÜRSTEN VND
H E R R N,
HERRN GEORG LVDEWIGEN,
DES HEIL. ROEM.
REICHS ERTZ-SCHATZ-
MEISTERN VND CHVR-
FVRSTEN, HERTZOGEN
ZV BRAVNSCHWEIG
VND LÜNEBVRG,
&c. &c.

MEINEM GNAEDIGSTEN
CHVRFÜRSTEN
VND HERRN.

DVRCHLAVCHTIGSTER CHVRFVRST, GNAEDIGSTER CHVRFVRST VND HERR, &c.

GEgenwærtiges Wercklein zu Ew. Chur-Fürstlichen Durchlauchtigkeit Füssen unterthænigst nieder

der zu legen, hætte mich nicht unterwinden dürffen, wann mir nicht Deroſelben beſondere Gnade, womit Sie allen denen zugethan zu ſeyn pflegen, welche etwas dienlichs zu ſtifften ſich bemühen, von langer Zeit her bekandt geweſen wære. In dem groſſen Wercke, worüber ich bey Neben-Stunden beſchæfftiget bin und davon dieſes ein kleiner Vortrab iſt, werde ich den Vhrſprung und das

Alterthum unſrer Teutſchen Sprache aus allerley alten Monumenten unterſuchen und erklæren, dabey alle ſchweren und heutiges Tages meiſtens unverſtændliche Worte, ſo in den Geſetzen, Lehn- und andern Rechten, auch allen übrigen in Archiven ſonderlich liegenden verjahrten Schrifften vorkommen, erklæren, und über dieſes eine groſſe Menge von allerley Hiſtoriſchen Unterſuchungen

gen zugleich mit berüh-
ren. Da ich nun versi-
chert bin, dass dieses
mein Vorhaben, zum
wenigsten meiner Inten-
tion nach, dem Vater-
lande zum Besten und
einigen Nutzen einge-
richtet sey; So lebe der
ungezweiffelten Hoff-
nung, es werden Ew.
Chur-Fürstliche Durch-
lauchtigkeit dasselbe
Dero hohen Gutheis-
sung, und mich der mir
zu meinem Unterneh-
men so nöthigen Prote-

 ction

ction zu würdigen gnædigst geruhen, der ich nebst Anwünschung aller Hohen Chur-Fürstlichen Erspriesslichkeiten in tiefffter Ergebenheit verharre

Ew. Chur-Fürstlichen Durchlauchtigkeit

Helmstæt
den 1. Aug. 1711.

unterthænigster Knecht

Io. Georg. Eccard.

LECTORI BENEVOLO.

S. P.

QVemadmodum illi, quibus vastum pelagus ingredi constitutum est, antequam è portu solvant, depictum in tabula mundum curiosis oculis usurpant, suæque navigationis cursum animo solicito volvunt; ita etiam ego rerum veterum oceano me commissurus originesque & divitias linguæ Germanicæ expiscaturus, sedulus investigavi, inspexi atque expendi eos omnes, quorum ductu vel etiam adjumento optatum me consequi posse portum putavi. Testis erit, quem Tibi jam, Lector Benevole, offero, libellus, in quo ordine temporis

utcunque observato plerosque recensui Autores, qui Etymologo Germanico utiles esse poterunt. Quod si quorundam omisi mentionem, ignosces tot aliis jam negotiis districto: si alicubi lapsus sum, errare humanum esse cogitabis & meliora docebis discendi cupidissimum. Prius autem quam ipsum Lexicon Etymologicum lucem videbit, exspectandum à me habes Librum *de Diis Veterum Germanorum*, atque alium *Historium Poëtarum Germanicorum* ab ultima antiquitate usque ad finem seculi decimi quinti continentem. Interim vale & studiis meis fave.

SYL-

SYLLABUS CAPITUM.

pis & disceptationibus, quæ occasione etiam de prisca Britannorum & Gallorum lingua quædam afferuntur. De Broweri item libris, in quibus linguæ Germanicæ antiquitates illustravit.

Cap. XVII. *De Lexicis & Libris juridicis, Germanorum verba obscuriora explicantibus.*

Cap. XVIII. *De editoribus Glossariorum Latinorum & Græcorum, ex quibus non parum utilitatis in rem nostram redundat.*

Cap. XIX. *De Melch. Goldasti Libris Origines linguæ Germanicæ inquirenti utilibus atque de ejusdem veteribus quibusdam MStis.*

Cap. XX. *De lingva veteri Cantabrica obiter agitur.*

Cap. XXI. *De iis, qui vetera monumenta Danica, Islandica, & Norvegica ediderunt ac harum dialectorum Germanicæ linguæ origines quæsiverunt.*

Cap. XXII. *De antiquitatibus Svecicis, earumque editoribus & illustratoribus;* de

Cap.

CAP.

Cap. I.

De origine studii Etymologici apud Germanos.

Erba non solum commune quoddam, & pene unicum vinculum, quibus humana societas & nectitur & continetur; verum etiam cogitationum rerumque signa esse, atque ideo seriam contemplationem nostram mereri, dudum constitit inter eruditos. Et sapientissimus veterum Plato in Cratylo, *nomen esse essentiæ ipsius imitationem*, experientiâ edoctus, aperte profitetur. Quem dubio procul Clemens Alexandrinus VI. Stromatum libro, pro Patrum Ecclesiæ istius ætatis more sectatus est, cum *duas esse dixit veritatis ideas, nomina nempe & res: nomina autem nihil aliud esse, quam signa rerum, in eum finem eis indita, ut nobis res ipsas notificent & declarent: ideoque sicut ignoratis signis ignorentur res; ita ignoratis verbis,*

bis, necessarium esse ipsas quoque res ignorari. Transiit hæc sententia cum multis aliis Græcorum Philosophorum placitis etiam ad Judæos, atque aliter, ac debuit, à Rabbinis intellecta, vana ista Cabbalæ Judaicæ mysteria peperit, quæ in scrupulosa, imo superstitiosa vocum considerationeplerumque consistunt, & nomina tandem non signa modo rerum, ut Græco Doctori visum fuerat, & verum est; sed characteres quoque eventuum futurorum nobis effingunt. E Platonicorum autem, Rabbinorumque fontibus sua derivasse videntur seculo post Chr. N. XII. *Rucelinus* Brito, ejusque discipulus *Petrus Abelardus*, qui primi sectam *Nominalium* contra *Reales*, quæ oppositæ sectæ appellatio erat, instituerunt, & nominum cognitione rerum quoque cognitionem comprehendi, inter cætera magno conatu defenderunt. Neque tamen hæc Nominalium secta adversus numerosum agmen *Realium* odio præcipuè hæreticæ pravitatis, cui se obnoxium cum asseclis reddiderat Abelardus, ipsam deprimente, prævalescere, aut Scotista-

rum, Thomiſtarumque pro Realitate acerrimè decertantium inſultibus par eſſe potuiſſet; niſi Sec. XIV. *Occamus* Franciſcanorum ordini addictus, & Ludovici Bavari Imp. contra Joannem XXII. ſtrenuus defenſor, omnia præceptoris Scoti placita impugnaſſet, ac novis machinis & inuſitata ingenii ſubtilitate exſtirpatam fere Nominalium doctrinam reduxiſſet, tanto ſucceſſu, ut à ſuis *Venerabilis Inceptor*, *Doctor invincibilis*, & *Doctor ſingularis* dici mereretur. Ejus diſcipuli, Pariſiis pulſi, dogmata præceptoris Germaniæ intulerunt; & *Joannes* quidem *Buridanus* Bethunienſis in Viennenſi, *Marſilius ab Ingen* in Heidelbergenſi Academia ea propagarunt. *Erfordiæ* etiam, *Ingolſtadii*, *Tubingæ*, & fortaſſe etiam *Baſileæ* quondam Nominales aut primas tenuiſſe partes aut non plane nullas, Jacobo Thomaſio, viro quondam doctiſſimo, facile largior. Meminit enim Trithemius, Joannem à Lapide doctrinam eorum, qui Reales appellantur, primum ad Baſileenſem Academiam transtuliſſe, unde colligas, ante hunc Jo-

han-

hannem Nominales ibi ad rerum Scholasticarum clavum sedisse. De Erfurtensi, Ingolstadiensi & Tubingensi Academia res in propatulo est. Et quidem Erfordiæ *B. Lutherus* religionis veræ restaurator; Tubingæ autem *Philippus Melanchthon*, Nominalium præceptis imbuti fuerunt. Unde & mos ille in Academiis nostris restat, ut Disputationem, sic vulgo vocant, compositori, *in definitione originationem spectandam sibi sumant, quia*, secundum Doctorum veterum Nominalium sententiam, *à vocis notione in rei perceptionem provehimur*. Quem morem similiter servarunt huc usque membra illustris Academiæ Leopoldinæ naturæ Curiosorum in libris, quos de rebus physicis subinde ediderunt.

Sed ego hæc solum hactenus in medium affero, ut pateat; Etymologias vocum, in quas, si latinam linguam spectes, olim *M. Terentius Varro*, *M. Ferrius Flaccus*, *Sext. Pompon. Festus*, *Nonius Marcellus*, *Fulgentius Placiades*, & post hos *Isidorus Hispalensis* aliique veteres quodam-

dammodo inquisiverant, à Germanis & Gallis non ante peculiari studio investigatas fuisse, quam Nominalium secta innotesceret & considerationi vocum operæ pretium poneret etiam apud adversæ partis homines. Tum enim in nominum vocumque rationes primitus à nostris inquisitum est. Sed ut cœcutiebant hoc ævo in omni elegantiori literatura, præcipuè vero in antiquitatum studio, ita ne hilum quidem hac etiam in arte videbant. Legat modo quis *Joannis à Janua vocabularium*; *Titi Livii de Frulovisiis orthographiam*; *M. Jodoci de Kalwe vocabularium Prædicantium*; *Jacobi à Voragine Legendam Auream*; *Petri de Natalibus Catalogum Sanctorum*, similisque farinæ libros, & si vel ipse Cato esset, ad nugas horum hominum Etymologicas rideat, oportet. Quid, quæso, absurdius est, quam cum istis *abyssum* dictum putare quasi *ad ipsos*, quia ad ipsum omnes aquæ revertuntur, tanquam ad matrem; *ancillam* esse ex Græco *an*, circum & *cilleo* moveo, quod circum movetur ad servitium; *diadema* esse quasi *duo demens*;

mens; Cornelium à *tornu* & *leos*, populus; quia est fortitudo populi; *Hieronymum* à *gera*, sanctum & *nemus*, quasi *sanctum nemus* vocari? Sed talibus nugis monachorum Seculi XIII. & XIV. vasta volumina turgent; & delibavit inde quædam in eleganti *Dissertatione de Ineptiis Clericorum Romanensium literariis Christ. Junkerus*, amicus mihi honorandus. Addi possunt absurdæ vocum originationes, quas ex ipso Jure Canonico selectas in *Oratione Jubilæa* produxit *Meisnerus* magnæ famæ Theologus, & quas *Huldericus Elloposclerus* sive vero nomine *Joannes Fischartus*, nobis ridendas propinavit in versione Germanica *Pantagruelis Rabelesiani* capite XXX. *Marcus* item *Velserus Rerum Boicarum* libro III. pag. m. 223. Ad Germanicorum nominum derivationes raro descendebant, quando tamen hunc etiam in campum venissent, non minus insaniebant, atque e. g. *Ludovici* nomen deducebant à Luce & *icos*, custos, ut sit *lucis custos; Bernhardum* ab *er*, fons, & *nardus* prodire faciebant, quia fons in doctrinæ emanatione, puteus

in doctrinæ profunditate, & odoriferus in formæ suavitate sit. Vidi ego in *Chronici Mindensis ab Hermanno de Lerbeke* compositi codice MSto omnia Episcoporum Mindensium nomina Germanica hac ratione exposita, & seculi infelicitati condolui.

Cap. II.

De iis, qui linguam Germanicam cum aliis linguis compararunt.

Sub finem tandem XV. & initia XVI. seculi, ut omni barbariei, sic & misero huic & inepto Etymologias Latinas & Germanicas fingendi labori obex quodammodo apud nos positus est studio Rudolphi Agricolæ & illustris illius discipuli *Joannis Camerarii de Dalburg* Præsulis Wormatiensis. Et agnosci tum cœpit arcta illa connexio Græci & Germanici idiomatis, quæ nos paulatim ad migrationes Titanum sive Teutonum in Græciam antiquissimas deduxit. Ipse Dalburgius, Trithemio, Aventino

&

& Simlero testibus, *aliquot millia dictionum Græcarum, quæ in utraque lingua idem significant, collegit.* Eandem operam præstiterunt *Joh. Tritbemius* modo laudatus, & coætaneus *Conradus Celtes* laurea poëtica a Friderico III. Imp. donata insignis; quibus applauserunt *Conr. Heresbacbius* atque in notis ad Taciti Germaniam *Andr. Altbamerus* & *Jodocus Willicbius*, nec non *Micbaël Neander* in Explicatione Orbis terræ Part. I. p. 279. 280. *Wolfg. Lazius* de Migrat. Gent. l. 2. aliique multi. Excitavit deinde etiam Dalburgii exemplum *Sigismundum Gelenium*, Bohemum, Græcis studiis clarum, ut an. 1543. in *Lexico Sympbono* Basileæ edito *Latinam, Germanicam, Græcam & Slavonicam linguas* inter se conferret. Collatio certe linguarum inter se cognatarum usu non caret, & veras radices in una deperditas in altera hoc modo sæpe reperimus, sed caute incedendum est, ne fallamur, & nubem, quod ajunt, pro Junone amplectamur. Faciunt huc omnes, qui in componendis Harmoniis Linguarum, Lexicis Polyglottis, & No-

 men-

menclatoribus multilinguibus se invicem exceperunt. Agmen, si usum nostrum spectes, ducit eximius liber *Hieronymi Megiseri* Historiographi quondam Cæsarei, cujus inscriptio est: *Thesaurus Polyglottus*, vel *Dictionarium multilingue, ex quadringentis circiter tam veteris, quam novi (vel potius antiquis incogniti) orbis nationum Linguis, Dialectis, Idiomatibus & Idiotismis constans; incredibili labore summaque diligentia, cum ex innumeris omnis generis Authorum scriptis, tum vero ipsa experientia & diuturno multarum peregrinationum usu suggerente, in gratiam studiosæ juventutis fideliter collectum & concinnatum. Opus ipsa novitate sua, & tot differentium linguarum, non infructuosa collatione, per se quidem multo jucundissimum: sed & non Philologis tantum, humaniorisque literaturæ studiosis (utpote quibus omnium quæ unquam prodierunt Lexicorum, Promtuariorum, Sylvarum, Nomenclatorum, quandam quasi Epitomen poterit præstare) verum etiam quarumlibet artium & scientiarum (quæ quidem plurium lin-*

gua-

guarum cognitione carere haudquaquam possunt) Professoribus; imprimis vero Historicis, Geographis, Medicis, Chymicis, Principum quoque Scribis, & Legatis, alisque peregrinantibus, Mercatoribus item & Aromatopolis, ipsis adeo Militibus, Militumque Praefectis, ut pernecessarium, ita maximo usui futurum: Cum S. Caes. Majestatis Privilegio ad octennium. Francofurti ad Moenum, Sumptibus autoris Anno 1603. Mereretur hic liber a viro in hoc ſtudii genere verſato in uſum eruditorum ex inſignibus, quos de linguis totius orbis jam habemus, libris & corrigi & ſuppleri. Speciatim nomina plantarum totius orbis cogniti linguis expreſſit *Chriſtianus Mentzelius*, Archiater olim Electoris Brandenburgici, in opere erudito Berolini 1682. edito, cui titulus: *Index Nominum plantarum univerſalis, diverſis Terrarum Gentiumque linguis, quotquot ex Auctoribus ad ſingula Plantarum nomina excerpi & juxta ſeriem A. B. C. collocari potuerunt, ad unum redactus, videlicet; Europaeorum Latina ſive vetere Romana, Graeco-antiqua, Italica*

cum suis, Hetruriæ, Istriæ, Venetorum, Forojuliensium, nec non insularum adjacentium, Malthæ, Cretæ vel Candiæ, Lesbi &c. Dialectis; Hispanica, Lusitanica, & in ea Regnorum Cataloniæ, Valentiæ &c. Gallica vetere & neoterica cum suis, Burgundiæ Narbonæ, Parisiensium &c. Idiomatibus; Anglica, Scotica & Irlandica, item Danica, Germanica; cum suis Silesiorum, Marchicorum, Pomeranorum, Borussorum, &c. sermonum proprietatibus; Belgica cum sua Brabantica; Bohemica, Polonica, Lituanica, Vinidica, Rutenica, Wallachica, olim Dacica, Hungarica, Sclavonica, Croatica &c. Asiaticorum Hebræa, Chaldaica, Syriaca, Arabica, Turcica, cum sua Tripolitana &c. Tartarica, Persica, Malabarica, Brammanica, olim Brachmanica, Prophetarum, Magorumque veterum, Zeilanica, sive Cingalica, Javanica, Bengalica, Sinica, Japonica; Malaica, Coreica, &c. Africanorum Ægyptiaca, Æthiopica, Mauritanica, sive Barbarica, & Tunensium cum Pœnorum antiqua; Canarica & Madagascarica; Americanorum Brasiliana, Virginiana, Mexicana & adjacentium

tium populorum aliorumque in Insulis & continente solo hinc inde habitantium, quorum Sermonum non omnibus sed quibusdam tantùm Plantis, quotquot apud Autores reperta fuerunt, sparsim adposita sunt. Aliqua etiam conducit *Stephani Guichardi Harmonia Etymologica linguarum* Gallicè conscripta & 1606 impressa, ubi ille ultra duodecim linguas cum Hebræa confert & significationem hinc explicat. Poterit quoque alicujus usus esse *Steph. Skinneri* Medici Angli *Lexicon Etymologicum pro lingua Anglicana, seu Explicatio vocum Anglicarum Etymologica, ex propriis fontibus sc. ex XII. linguis, Anglo-Saxonica, Runica, Gothica, Cimbrica seu Danica antiqua, Franco-Theotisca, Danica recentiore, Cambrobritannica, Franco-gallica, Italica, Hispanica, Latina, Græca,* Londini 1671. excusum, in quo tamen, quod Græcissantium hæresi addictus sit, reprehendas. Servatur inter Bibliothecæ Oxoniensis MSta opus *Guilielmi Lamplugh* Angli, quo vocabula Latina, Græca, Anglica cum Hebraicis vocibus contulit. Secutus est eum *Thomas*

Hay-

Hayne Oxoniensis, & *de Linguarum Harmonia Dissertationes* anno 1648. Londini emisit, quibus prælusit *Lexico Harmonico Universali* ad pleniorem linguæ Hebraicæ cognitionem componendo. Minoris momenti sunt, quæ *Georgius Casparus Kirchmeirus* circa Harmoniam linguarum præstitit, nominabuntur tamen inferius suo loco.

Mericus Casaubonus, Isaaci filius, in *Commentatione de IV. linguis*, Hebræâ, Græcâ, Latinâ & Saxonica, cujus prima pars *de Lingua Hebræa & Saxonica* an. 1650. Londini publicata est, hanc quoque cum illa & Græca contendit. Apud Suecos idem præstare voluit *M. Sveno Jona*, Orientalium linguarum Professor quondam Upsaliensis, in *Investigatore antiquitatum seu collatione linguæ Sueticæ cum linguis Orientalibus*, atque in *Colono Septentrionali antiquo-novo*, *conferente etiam natales lingua Suetica cum Orientalibus*; quæ duo tamen opuscula ob autoris obitum imperfecta mansisse Schefferus attestatur. Spopondit deinde in Epistola ad Jo. Wallisium anno 1703, scri-

ſcripta *Olaus Rudbeckius*, Olai filius, ſe *Lexicon Etymologicum Polyglottum* editurum, *in quo Finnonicæ, Lapponicæ, Sueticæ, Islandicæ, Norvagicæ, Danicæ, Anglo-Saxonicæ, Germanicæ, Belgicæ, Gallicæ, Italicæ, Hiſpanicæ, Slavonicæ, Græcæ, Latinæ aliarumque linguarum convenientiam cum Hebræa* ſibi demonſtrandam ſumſerit; quod opus, ut quam primum prodeat, opto. Specimen originationum ejus haurire poſſumus ex *Ichthyologiæ Biblicæ parte prima*, quam Upſaliæ 1705 emiſit. Dum enim contra Bochartum & Ludolfum contendit, *avem Selav*, cujus mentio fit Numer. XI, 31. non avem aliquam plumatam nec locuſtam, ſed potius quoddam piſcis genus fuiſſe, brevem ſimul illi, Hebræam inter & antiquam Gothicam Septentrionalemq; linguam, analogiam, ex occaſione vocum Hebraicarum l.c. occurrentium adjecit. Quanquam ego quidem iis non aſſentior, qui, amore linguæ ſanctæ ſeducti, omnia noſtra cum Hebræa conciliari aut ex ea derivari poſſe credunt. Non mitioribus enim mihi manibus videntur vexari,

quam

quam *Joh. Webbius* Anglus, qui Sinensium linguam primitivam & reliquarum matrem ſtatuere anniſus eſt. Unde difficili labore non multum profeciſſe puto *M. Georg. Crucigerum*, quando in *Harmonia Linguarum quatuor Cardinalium, Hebraicæ, Græcæ, Latinæ & Germanicæ* ann. 1616. Francofurti edita, perpetuam ſe unius ab altera originem perſpicuè deduxiſſe ſibi imaginatus eſt. Frivolis enim & rem non evincentibus alluſiunculis tota res, ſi Dìs placet, demonſtratur. Ejusdem interim opinionis fuit antehac *Henricus Muhlius*, vir ſacris & elegantioribus ſtudiis clariſſimus, quod ex erudita *Diſſertatione*, Kilonii 1692. editâ, *de origine Linguarum variarum, ſtirpeque ac matre Græcæ, Latinæ & Germanicæ Hebræâ* nobis patet. Nominandi etiam ſunt hoc loco, qui præter antè jam dictos & plures alios ſingularibus libellis noſtram linguam cum Græca compararunt. Hoc vero *Marcus Zuerius Boxbornius in Diſſertatione de Græca, Romana & Germanica linguis earumque Symphonia* præſtare voluit; & poſt

post eum *Georg. Christophorus Peiskerus*, ICtus, qui *Indice de vernacula & rerum Germanicarum significatione*, *pro Græca ac Germanicæ linguæ analogia* Lipsiæ 1685. edito prælusit *Lexico Græco-Germanico-analogico*, quod hactenus tamen in publicum non exivit. Græca cum Germanicis contulit quoque *Matthias Brandelius* in *Anomaliæ* suæ, quam Μισελλήνων vocat, præfatione; & *Josephus Maria Bellinus* Bononiensis in *Epistola ad Collectores Actorum Erudit. Lipsiensium*, cujus excerpta ab his in anni 1686. mensem Augustum relata sunt. Audio nunc in vicinia esse virum eruditum, qui virium etiam suarum ingeniique hac in materia experimentum brevi facere velit, cui lubens applaudam, modo non, ut communis error omnium eorum est, qui migrationes gentium non semper in oculis habent, aut in quibus contemtus studii historici recte ordinati se vindicat, Germanica à Græcis sinistre deduxerit. Erravit hunc errorem cum cæteris, si unicum Boxhornium excipias, omnibus *Joannes Petrus Ericus*

Ise-

Iſenacenſis, Lingv. & Geograph. Prof. Patavinus, qui non modo in *Renàto è myſterio principiò philologico, in quo vocum, ſignorum, punctorum, tum & literarum maxime ac numerorum origo, nec non novum ſpecimen Etymologicum propalatur*, Patavii 1686. evulgato; ſed etiam in *Anthropoglottogonia ſive humanæ linguæ Geneſeos partis primæ tomo primo* Venetiis 1697 edito, audacter aſſerit *Latinam & antiquam Celticam linguam* originem agnoſcere à Græca, quam & Hebraicæ, cæterarumque Orientalium parentem eſſe, ponere non ambigit. Vellemus tamen *Commentarios*, quos *de Italorum, Hiſpanorum, Gallorum, Anglorum, Germanorum, Septentrionalium, Illyriorum aliorumque populorum linguis* ſe paraſſe gloriatur, lucis auras adſpexiſſe. Veluti enim è ſtercore interdum aurum, ita etiam ex inanibus, & quartâ lunâ natis libellis aliquid boni à rerum perito aliquando colligi poteſt. Integros interim dicendi modos Græcorum cum Germanicis ex aſſe convenientes ſedulo notavit *Dan. Vechnerus* Auri-

mon-

montanus Silesius in eruditâ *Hellenolexiâ*, quam celeberrimus *Matth. Berneggerus* præmissa præfatione imprimi curavit, qui eundem cum eo lapidem moverat *Quæstione IX. ad Taciti Germaniam.* Arctam quoq; nostram inter & Græcorum lingvam, cognationem annotavit *Joh. Clericus*, Theologus Amstelodamensis celeberrimus, in *Præfatione ad nuperam Lexici Etymologici Math. Martinii editionem Batavam.* Sed cum plerique ex his, ut jam monitum est, Germanica ex Græcis deducant, honori patriæ communis consulere voluit *Georgius Henricus Ursinus* Gymnasii Poetici Professor Ratisbonæ, anno 1690. edendo *Onomasticon Germanico-Græcum*, in quo vocum Græcarum & Germanicarum harmoniam exhibuit, atque ab his illas descendere brevibus asseruit, plura dissertationi *de Origine Germanica Græcæ linguæ*, quam pollicitus nobis est, reservans. Deceptus etiam valde est vir aliàs profundè doctus *Eduardus Bernhardus* in *Specimine Etymologici Britannici*, quod è promissa, sed non editâ *Dissertatione de*

Orbis eruditi literatura excerptum, passus est Hikesianæ Grammaticæ Anglo-Saxonicæ annecti.. Ibi fundamento nescio cui innixus, ex vocibus quibusdam consonantibus, Britannicam sive Cambricam veterem, Anglo-Saxonicam atque adeo etiam Germanicam lingvam, reliquasque Septentrionales ortas esse omnes è Slavonico Armenioque idiomate sibi imaginatur; unde sibi has inter se studiose conferendas sumsit. Sed placet mihi judicium Andreæ Mulleri Greifenhagii, quod de his ejus derivationibus in Epistola ad Tentzelium tulit. *Optatur*, inquit, *Eduardi Bernardi Etymologicum seorsim edi & examinari. Non est operæ pretium. Mihi semper placuit certis inhærere hypothesibus, non qualibuscunque & vulgo obviis, sed ex abstrusiori officina. His datis & facile à doctiorum corona concedendis, nugæ reliquæ omnes cadunt. Exempli gr. Lingvarum unius ab altera Originatio, non dependet ab Alliteratione vocum hujus & illius lingvæ, millenarum etiam; e.g. Persica & Saxonica lingua adeo multa habet vocabula, idem*

idem & sonantia & significantia, ut Rhythmum unum & alterum olim confecerim, qui hodieque ab utraque gente in eundem sensum intelligi possit. Cujus rei testem Persam olim habebam. Neque tamen Persæ à Saxonibus, uti nec Saxones à Persis descendunt. Affinitas autem illa vocum (in genere loquor) vel nuda alliteratio est, plerumque casualis, nonnunquam etiam coacta; vel ex prisco utriusque gentis commercio, sive militari, sive coloniario, eoque non immediato semper, sed & mediato &c. Sed hypotheses ad hanc rem facientes consignavi in Præfatione Glossarii Profani. Hanoviæ anno 1659. *Jac. Redingerus Affinitatem Lingvæ Latinæ & Teutonicæ* publici juris fecit. Ejusdem Latini sermonis cum Germanico, quoad integras phrases, harmonia pulchrè apparet in *Jo. Vorstii Diatriba de Latinitate, quæ suspecta esse possit, deque Germanicæ ac Latinæ lingvæ convenientia*, Rostochii 1653. prima vice impressa, & sæpius deinde, titulo etiam paulisper mutato, recusa. *Reinhardus Rohhigius* in *Robigalibus* sive *de Rebus Criticis libro X.*

c. 18. Germanicas voces derivavit à Latinis. Sed contrariam ſententiam validis argumentis defendendam ſuſcepit *Jo. Lud. Praſchius*, de quo poſtea fuſius agendum.

Cap. III.

De Hermanno Com. Nuenario.

FLorebat paulo poſt Rud. Agricolam *Hermannus Comes Nuenarius* & literas renaſcentes blande fovebat, colebatque. Hic ann. 1521. Coloniæ Agrippinæ typis Joh. Soteri imprimi curavit primus *Eginhardi vitam Caroli M. & Annales veteres*, qui ab ipſo *incerto monacho Benedictino*, à Frehero cuidam *Adelmo*, à Quercetano *Eginhardo*, à Cointio verò *monacho cuidam Laureshamenſi* adſcribuntur. Huic editioni Carolo V. conſecratæ addidit eruditam Præfationem, in qua de *Origine, Sedibus, & lingua priſcorum Francorum* ſcite egit & multis exemplis prolatis oſtendit, Francos Germanicâ uſos fuiſſe dialecto. Hæc parva qui-

quidem ſpecimina excitabant deinde Germanorum, præcipuè Evangelicorum animos, ut porro de ſua lingua dijudicanda & exornanda cogitarent, ducibus præſertim *D. Martino Luthero & Philippo Melanchtone*, communibus illis nationis noſtræ, ſeu religionem conſideres, ſeu literas, magiſtris.

Cap. IV.

De iis, qui Nomina Germanorum propria expoſuerunt.

NOmina hominum, locorum & fluviorum propria eſſe antiquiſſima lingvarum monumenta, qui paulo penitius antiquitates gentium intuitus eſt, inficias ibit nemo. Ex iis de migrationibus populorum, de genio hominum, & de dialectis, quibus locuti ſint, ſi ſcriptores taceant omnes, judicare tutò licet; quoniam omnia in prima ſui origine appellativa, aut ex appellativis nominibus compoſita fuerunt. Atque, ut de appellationibus hominum propriis præ cæteris dicamus, earum veræ origines an-

tiquisſimis temporibus apud omnes patuerunt. Cum vero linguæ paulatim aliam faciem induerent, nominaque iſta variè pronunciarentur, aut inflecterentur in ore vulgi; erratum etiam hic valde eſt in radicibus ipſorum inveniendis. Exempla quædam rem magis perſpicuam reddent. Jornandes de rebus Gethicis Alaricum Gothorum Regem *ob audaciam virtutis* Balthæ, *id eſt* audacis *nomen inter ſuos accepiſſe, memorat*, & reſtat nobis in vocabulo *trunckenbolt* vocis hujus ſignificatio vetus. Venantio *FORTUNATO CHILPERICI* nomen eſt.

> Adjutor fortis, *ſi interpres barbarus adſit.*

Helmoldus Nigellus in vita MSta Ludovici Pii lib. I. veram nominis Ludoviciani nomenclaturam huic diſticho incluſit:

> *Nempe ſonat HLUTO PRÆCLARUM, WIGCH quoque MARS eſt,*
> *Unde ſuum nomen compoſuiſſe patet.*

Deſignat ergo vox Ludovici, *celebrem bellatorem*. Lebuini nomen, quod nobis

bis *Levinus* eſt, Hucbaldus, vetus autor, in vita S. Lebuini cap. 1. his verbis exponit: *Lebuinum*, ait, *CARUM ſibi AMICUM, juxta idioma nominis ſui optimè congruentis. Fertur enim à peritis ſuæ linguæ, quod LIEFWYN patrioticè ſit vocatus, quod Romanis ſonat CARUS AMICUS.* Ratbodus Traject. Epiſc. in Eclogâ de S. Lebuino idem nomen eodem modo explicat, canens:

Nam ſi vertatur LIAUUIN, quod cuna ſonabant,
Carus amicus erit.

S. Liobæ nomen per vocem *dilectæ* pariter reddit Rudolfus Monachus Fuldenſis in vita hujus Sanctæ cap. VI. *Genuit*, inquiens, *filiam, quam vocavit TRUTGEBAN, cognomento LIEBAM, eo quod eſſet DILECTA.* Arichiſi Ducis Beneventani nomen David Epiſcopus Beneventanus in Epitaphio rectè expoſuit *novum herilem*, hoc eſt, *domicellum*, κύριλλον. Verba Davidis ſunt:

Hic NOVUS à multis ARICHIS vocitatur HERILIS,
Moribus & forma conſilioq; potens.

Herilis enim vocem quaſi diminutivam a voce *herus* uſurparunt medii ævi homines. Roberti Ducis Normannorum cognomen, *Guiſcard*, *prudentem* deſignare, Gvilielmus Appulus in Poemate de Geſtis Normannorum variis in locis indicat. Libro enim I. de illo ita canit:

Hujus Robertus frater fuit, ille ducatum
Qui poſt obtinuit, GUISCARDUS AD OMNIA PRUDENS.

Libro II. de eodem ait:

Cognomen GUISCARDUS erat, quia CALLIDITATIS
Non Cicero tantæ fuit aut verſutus Ulyſſes.

Libro III. in fine item infit:

Cervices rigidos ſic DUX ASTUTUS & audax
Flectere, ſic finem bellis imponere novit.

Qui veteri huic Poetæ notas addidit Joh. Tiremæus Hautenœus, notat, in ſua provincia, ſua quoque ætate, *catum* & *aſtutum* quemvis *Guiſcardum* appellatum fuiſſe, voce nimirum hâc à nomine *weis* ſive *wiſe*, quo *ſapiens*, & *prudens* denotatur,

tur, derivatâ. Ita olim patuere nominum propriorum rationes, de quibus magnum adhuc exemplorum cumulum congerere possemus, si vacaret. Posteris tamen, ut jam indicavi, temporibus, sensim barbaries crevit, & oblitis genuinis etymis, hæc & alia nomina in varios modos detorta, a nescio quibus Græcis & Latinis vocibus deducta cernuntur. Pudet speciminibus inde desumtis chartas commaculare & ex paucis, quas supra prælibavimus, ubi de initiis studii etymologici apud nostros homines egimus, derivationibus, facile quivis intelliget, quam fuerint absurdæ. Sub seculum tandem Evangelii renati, ut in aliis studiorum generibus, ita & hac in re ineptiæ paulatim excuti cœperunt. Primus in hoc campo se exercuit doctissimus *Jo. Aventinus*, qui in Introductione ad Anniales Boicos Nomina Germanorum propria studiose collegit atque exposuit. Prodiit paulo post & quidem anno 1537. sine nomine autoris elegans pro illa quidem ætate libellus, cujus ego hoc sub titulo possideo editionem: *Ali-*

quot nomina propria Germanorum ad Priscam etymologiam restituta, autore Reverendo D. Martino Luthero. Lectoribus S. *Exemplum dedi vobis, ut plura & meliora faciatis, valete. Ursellis 1559.* Recusus ille postea fuit Witteberg 1570. & *Godefridus Wegenerus*, tum temporis Pastor Neostadii Eberswaldæ, annotationes ipsi insignes addidit, atque Germanico idiomate recudi fecit sub titulo: *Herrn D. Luthers Seel. vielfältig verlangtes Namen-Büchlein, welches erstmahl ohne seinen Namen zu Wittenberg an. 1537. nunmehro schon vor 137. Jahren, nachmahls mit und unter seinen Nahmen 1570. auch zu Wittenberg im Latein ausgegangen, jetzo der edlen Deutschen Haupt-Sprache aufrichtigen Liebhabern, die der alten Deutschen Namen Deut- und Auslegung zu wissen begehren, zugefallen Deutsch neben einer Vorrede, etzlichen Anmerckungen, zwifachen Namen und einem der fürnehmsten Sachen und merckwürdigsten Historien-Register, heraus gegeben von M. Godfried Wegener, Silesio Marchita.* Lipsiæ 1674. Opusculum hoc ce-

celeberrimus Theologus D. Valent. Alberti, eleganti hoc Epigrammate laudavit:

Hier steigt der Deutschen Ruhm in ihrer Sprach und Nahmen,
Durch eines Priesters Hand. Wie? ist das seine Pflicht,
Ja wohl und aber wohl ist alles ausgericht
Denn Luther singt ihm vor und Wegner spricht das Amen.

Jam autem ante Wegenerum libellum hunc *Becmannus* Wittebergæ an. 1611. subjunxerat manuductioni ad Latinam lingvam & indice Alphabetico ornaverat. Idem extat etiam *ἀνωνύμως* in opere Historico Simonis Schardii hoc sub titulo: *De nominibus propriis Germanorum opusculum Studiosæ antiquitatis.* Autor ejus sive is Lutherus, sive alius fuerit, non parum in vera voces derivandi ratione exercitatus fuit, attamen multo exactiora præstare potuisset, si aliquam saltem monumentorum, quibus jam abundamus, partem vidisset. Hunc interim libellum integrum penè inseruit

Le-

Lexico ſuo *Philoſophico Rudolphus Goclenius*, qua de cauſa a Jacobo Thomaſio inter plagiarios literarios meritò refertur. Poſt obitum Lutheri qui claruerunt *Beatus Rhenanus*, *Andr. Althammerus*, *Jodoc. Willichius*, *Jo. Stumpffius*, *Ægidius Tſchudus*, *Jo. Gorop. Becanus* & *Adrianus Junius*, quisque pro modulo ingenii, nomina noſtra propria critica lance expenderunt. Sed hos omnes ſuperavit & diligentia & judicio inſignis Polyhiſtor *Conradus Geſnerus*, Germaniæ noſtræ Plinius, qui, teſte Melchiore Adamo in ejus vita, *Libellum multorum antiquorum nominum propriorum, virorum & mulierum, aliquot millibus ex vetuſtis Principum monumentis auxit, & ſecundum terminationes diſpoſuit: item propriorum vim ac ſignificationem annotavit: oſtenditque omnia verè certa aliqua ex cauſa impoſita eſſe, ſicut in lingvis cultioribus & apud Græcos præcipuè. Is tamen libellus*, pergit Adamus, *lucem non vidit, ſed primum apud Wolſios delituit.* Ipſe *Geſnerus*, in Catalogo operum ſuorum ejus meminit, & judicium hoc addit

dit suum: *Apparet ex singulis fermè certa aliqua significatio, ut vel ominis gratia vel saltem non temere, sed certam ob causam, imposita videantur, sicut & apud Græcos fere. Nihil enim antiquius in nostra lingva, & unde, qualis ante multa secula fuerit magis appareat, extare puto.* Deinde *Joh. Jacob. Frisius*, qui Catalogum Gesneri Bibliothecæ suæ inseruit, addit *Marcum Widlerum* Tigurinum, Pastorem Kilchbergensem, opus hoc à Gesnero inceptum, continuasse atque edere voluisse. Ipse Widlerus Epist. 138. earum, quas Thulemarius ad Goldastum scriptas, Francofurti anno 1688. edidit, de hoc opere sequentia ad Goldastum retulit: *Vidi obiter Catalogum priscorum Germanicorum nominum, de quo te hoc admonere volo, D. Conr. Gesnerum piæ memoriæ collegisse Germanicorum nominum propriorum virorum & mulierum (quibus usa est Germania, antequam Sanctorum nomina ex lingvis peregrinis reciperet) aliquot millia secundum terminationes disposita. Schedas illas ab observando affini meo D. Casparo Wolphio, p. m. nactus*

ctus, auxi, & in ordinem redegi & describere cœpi, nulla autem edendi occasio hactenus data; Patrono nimirum destitutus. Si editione digna videbuntur, transmittam, ut emendare & ex tuis ea locupletare possis. Certum hinc est, a Widlero opus hoc nactum esse Goldastum; & servatur illud adhuc cum multis aliis reliquiis Goldastinis, in celeberrima Reipublicæ Bremensis Bibliotheca, mihique ibi ab amplissimo Mastrichtio, JCto clarissimo, & laudatæ Reip. Proto-Syndico ante aliquot annos benevole monstratum fuisse grata mente recordor. Post Gesnerum nomina propria Germanorum criticam sub limam revocarunt *Pontus Heuterus* (quanquam is à scopo plerumque aberraverit) & *Cornelius Kilianus Dufflaus* vir in hoc eruditionis genere acutum cernens. Adjunxit hic Etymologico Teutonicæ linguæ colophonis loco *propria hominum præcipuè Gothorum, Vandalorum, Germanorum, Teutonum, Saxonum, Anglosaxonum, vetera nomina* eaque paucis ex melioribus autoribus explicavit. In

præ-

præfatiuncula præmissa: *Nomina hæc*, inquit, *varie admodum à variis interpretata; quorum inventiones neque probare neque reprobare in re tam difficili & controversa est animus; tametsi verisimiliores nonnullas etymologias a Gothis, Vandalis, & aliis peti posse existimem. Huic autem negotio viros doctos operam aliquando daturos spero: imo hoc nostro prævio incitamine, ad hujusmodi opus Reipublicæ literariæ imprimis necessarium, gnaviter serioque aggrediendum, ac præstandum, incendi atque inflammari cupio atque exopto.* Secuti sunt Kilianum *Schottelius*, *Harsdörfferus*, aliique, inter quos eminet *Jo. Henricus Ottius*, Theologus apud Helvetios non incelebris, qui *onomatologiam, sive de nominibus hominum propriis librum 1671.* Tiguri publicavit, ubi quædam bonæ frugis de originibus nominum propriorum apparent. An. 1670. Lipsiæ recusa est *Onomatologia, das ist kurtze Erklärung und Auslegung der vornehmsten und gebräuchlichsten Tauff-Nahmen vormahls zusammen getragen, nunmehr mit Anhang einer*

ner kurtzen Sprach-Schul oder Regiſter und Zeiger etlicher fremden Wörter und dero Urſprung vermehret, wie auch ſamt einer hierzu gehörigen Epiſtola Herrn M. Jo. Gottfrid. Olearii wieder herfür gegeben von Jo. Eharto Diacono in Wettin. In indice vocum peregrinarum ſæpius appoſitè de earum origine diſſerit autor, quod vero ad propria nomina attinet, in horum explicatione ſequitur plerumque Lutherum & reliquos. Elegans quoque libellus eſt *Ægidii Andreæ de la Roque*, Equitis Galli, *de origine nominum & cognominum* Pariſiis 1681. Gallica lingua editus, ubi autor eruditus celebriora Germanorum nomina exponit: ſed ex ignorantia lingvæ noſtræ quosdam interdum errores committit. Accuratius multo hoc in argumento verſatus eſt magni & nominis & doctrinæ Vir *Hugo Grotius*, qui Hiſtoriæ Gothorum, Vandalorum & Longobardorum Scriptoribus *Indicem Propriorum nominum Gothicorum, Vandalicorum & Longobardicorum à ſe expoſitorum* inſeruit. Voluit etiam *Marquardus Freberus* Ὀνομαθέτην ſive *de nominibus*

bus Alemannorum Propriis librum posteritati relinquere, sed labori erudito immortuus est. Idem fatum habuit *Thomas Reinesius*, qui etiam defunctus est, cum jam esset in eo, ut ederet *Eponymologicon*, hoc est, librum, in quo cognomina tam virilia quam muliebria Romanorum & Græcorum, *nec non nomina propria illorum, quos Romani barbaros vocarunt*, relaturus, emendaturus, eorumque rationes etymologicas redditurus erat. Meminit prolixius hujus suæ molitionis in Præfatione Syntagmatis Inscriptionum antiquarum: Unde nos prætermissis, quæ de Romanis Græcisque adfert, solummodo hic notabimus ea, quæ de Germanorum veterum nominibus prudenter monet. *De exterarum*, inquit, *gentium propriis nominibus in libris impressis depravatis, necdum correctis, prolixior querela institui posset. Quanta enim horum copia se ingerit legentibus Strabonem (vetustiores, nec ita frequentatos mitto) Melam, Senecam, Plinium, Plutarchum, Josephum, Tacitum, Ptolemaeum, Aelianum, Athenaeum,*

 Ju-

Justinum, ab oculatis quamvis Commentatoribus recognitos & expolitos? Ex Asiaticis, Syriacis, Phœniciis, Parthicis, Persicis, Arabicis, Ægyptiacis & Africanis, utcunque restituta videri possent aliqua; sola Europæ populorum, præsertim Germanorum Gallorumque, & qui cum his censeri solent, nullius fere curam meruerunt, nedum ut alicujus manum medicam & salutarem experirentur. Hinc etiamnum apud Strabonem lib. VII. Σιμιγοῦντος, Σέγεστος, Θουσνέλδα; Θουμέλικος, Αἰγίμηρος, Σεσίθακος, Cherusci; Οὐκρόμηρος, Chattus: Βαίτορις, & Μέλων, Sicambri: quorum vera è Germanorum linguâ nata & explicanda inde nomina, Sigismundus, Sigastus vel Engistus, Teudlinda, Deudmerius, Sigemerus vel Sigemarus: Sesidagus: Uridomarus, Virdomarus, vel Britomarus; Wetericus: Malo vel Amalo. Nominantur autem ibi cum Arminio & Theudorige, quos natu domove Germanos fuisse nemo nescit, tanquam populares. Betuitus apud Valerium Maximum, Livium & Florum, rex Arvernorum, & Sedulius, Princeps

Le-

Lemovicum in Cæsaris Ephemeri-de VII. cap. 88. *ejusdem lingua est; uterque autem exprimendus* Betul-fus, Vedulfus, *quod unde ductum, & quid significet, Germani, quorum proprium est, intelligunt.* Cingetorix, *quod Trevirorum cuidam principi, &* Vertico, *quod Nervio apud Cæsarem in* Lib. V. Belli Gallici cap. 45. *nomen, generali placito recepta fuere, & in omnes editiones propagata leguntur; atqui alterum* Sindierich, *Jornandi* Sinderich, *id est, intellectu dives; alterum* Verdicho, Werdicho, *vel si placet* Berricho Berich, *utrumque Alemannicum, vera & primava. Ibidem* cap. 22. Segonax, *regulus in Britannia ad Cantium, extat in libris excusis, sed ob similitudinem litterarum x & r è genuinâ* Segomar, Sigemar, Sigmar *ab Editoribus depravata adpellatione. Eidem* Ephemer. VII. cap. 31. Ollovico *amicus à Senatu Rom. adpellatus, pater Teutomari* (Dietmari) *Regis Nitiobrigum laudatur. Idem nomen Inscript.* 8. DCCXXIIX. 6. MCXXIV. Albicco; *quod & Sidonio Ennodioque notum:* Al-

levicus *Symmacho*: Ellebichus *Greg. Nazianzeno*, *Zosimo & l. 1. C. Th. de calumn.* Hellebichus: *quod clarè*, Olloviconem *Cæsaris esse eum, quem bodieque* Helvicum, Helvigum *usurpamus, testatur: nimirum tertiùm mutatâ vocali prima.* Cingibilus, Mænicaptus, *&* Civismarus *in Livii*, Atepomarus *in Plutarchi*, Caratacus *in Taciti*, Carausius *in Eutropii & Victoris libris corrupta prodierunt è veris* Siggihildus, Maini *vel* Magingastus, Sigismarus, Adelomarus, Gardagus & Geraudus, *quæ resectâ terminatione Latinâ verè Germanica & suæ gentis hominum. Civilis, cognomen duorum Juliorum, natione Batavorum apud Tacitum, quis pro vero non habuit? & corruptum tamen est ex Alemannico* Sibih, Sibico, Sibicho; *perinde ac* Centaretus *apud Plinium, Solinum & Ælianum, itemque* Generidus *apud Zosimum, è* Gontaredo *nostratis lingva. Angli à Saxonibus acceptum hoc* Kendredum *dixêre. Jam in Ammiani Marcellini Antiocheni editionibus inter plurima Germanica vix unum alterumque reperire licet, quod Germanum sit intur-*

turbatum & incorruptum; Eum scriptorem caligatum inprimis juventuti nostræ commendare debebat amor veri candorque, quem in enarrandis fortibus Alemannorum eo seculo factis ostendit, veterisque Germaniæ, in quâ stipendia fecit, notitia & historiarum alibi non obviarum copiosa explicatio. Verissimæ eæ laudes sunt, quibus eum par copiosâ & reconditâ doctrinâ hominum, Vossius *in* libro *de* Hist. Lat. *& sospitator ejus post* Fridericum Lindenbrogam Henricus Valesius *ornarunt. At quàm fœdatam Germanicarum adpellationum factam ab eo recensionem intuemur & miserantes? Sunt ibi ex Alemannorum, Francorum, Gothorumve & Quadorum Regalibus & Viris Martiis*, Alavivus, Bainobaudes, Balcobaudes, Barbatio, Barchalba, Barzimeres, Bitheridus, Chonodomarius, Dagalaifus, Fragiladus, Frigeridus, Fritigernus, Gabinius, Hariobaudes, Hortarius, Laniogaiso, Macrianus, Maudio, Memoridus, Nannenus, Nectaridus, Percha, Priarius, Rando, Remigius, Seniauchus & Seniaudus, Silvanus, Suomarius, Theolaifus,

 Ve-

Vestalphus, Vithigabius, Vitrodorus, Ursicinus, Usafer, Zinafer, *& quæ fortassis effugerunt hunc tumultuarium recensum alia, quæ singula Germanorum Linguæ vocabula sunt, eoque ex eâ dijudicanda & emendanda. Si corruptis istis substituantur genuina, quæ è vetustis & authenticis Germanicarum Antiquitatum monumentis haberi possunt, Ammianei isti heroes erunt, nimirum suffixâ per προπαραλήψιν Latino scriptori usitatâ terminatione, hi:* Allevicus, Wunibaldus, Folcbaldus *seu* Fulgoallus, Farawaco, Parchvalis, Horsimeres, Widericus *vel* Bertfridus, Gondomarus, Dagaliobus, Brachila, *qui &* Peracholah, Fridericus, Fridugerus, Gebuinus, Garibaldus, Rodharius, Liungaiso, Magribus, Mauuo, *vel* Mauuio, Meinredus, Nanno, Wectaredus, Berrich, Friarius, Randulfus, Remmingus *vel* Rimeding, Sinibaldus, Sigmarus, Gomoarius, Tedlabius vel Tezlof, Fastulphus, Vithigastus, Vithodoris *vel* Vithodorix, Horskini Usuuar *vel* Usuuardus, Sindepertus: *Quorum è Germanicâ linguâ etyma tradita in* Epony-

mo-

mologico *verам eam cujusque ſcripturam eſſe, & in Ammiani editionibus reponendam, indubium reddunt & prorſus irrefragabile: ſimulque docent, quam non ſolum Viri maximi, Linguarum eruditarum omnium gnariſſimi, cum de talibus judicium ſibi ſumſerunt, extra chorum, quod dicitur, ſaltaverint; ſed & alii huic negotio manum admoliti vero exciderint, Catalogos ſuos Nominum propriorum repleverint ineptiis, & pueriles ridiculasque alliterationum argutias pro veris originibus venditaverint.* Hæc ſunt, quæ doctiſſimus Reineſius in Eponymologico prolixius pertractare inſtituerat. Sed morte impeditus cœptam, quod valde dolemus, pertexere non potuit telam. Anglo-Saxonum verò appellationes illuſtravit *Guil. Cambdenus* in Anglico libro cui Tit. *Remains concerning Britain;* & nuper egregie easdem explicavit *Edmundus Gibſonius*, qui, cum nomina Chronici, quod evulgabat, Saxonici propria declarare vellet, in duabus peculiaribus diſſertationibus *Regulas ad inveſtigandas nominum locorum & virorum*

 ori-

origines nobis tradidit, dictoque Chronico anno 1692. adjecit. Ante hos *Gvilielmum Lambardum Commentarium de nominibus modernis, veris & sincere Saxonicis, Latinis & Britannicis Civitatum, fluminum &c.* collegisse & edidisse ex *Th. Savilii Epistola ad Cambdenum* scio. *Arnoldus à Bœcop* S. J. scripsit doctam *de nomine, Hubertus, atque eadem opera de tot aliis, quæ simili fine cadunt, Epistolam ad Johannem Roberti S. J.* qui eam suæ *Historia S. Huberti Luxemburgi 1621.* impressæ p. 514. seqq. inseruit. *Prænomina Sveo-Gothica* Lincopiæ 1675. in lucem emisit *Christophorus Grubbius* Præses civitatis Calmariensis. Hos vero modo dictos libros si ad manus habuisset *Gottonius Froelichardus Danck*, personatus autor libelli anno 1708. editi, cui tit. *Neu erfundene doch alt-gewohnte deutlich-Teutsche Tauf-namen;* vidisset vetera Germanorum nomina non esse, ut ipse somniat, inania aut ab ursis, apris, lupis aut aliis talibus desumta, sed plerumque, si vera cum iis ratio etymologica ineatur, vi radicum suarum, esse boni

ni ominis & ad animi corporisque aut patriæ communis, gentisque felicitatem respicere. Et posset à Critico solerti ad talium nominum ductum perfecta & omnibus numeris absoluta veterum Teutonum Ethica elaborari; ut adeo autor, quem citavimus, tot noviter & absonè compositorum nominum labori inutili supersedere omnino potuisset, nullo Reip. literariæ damno. Dolendum interim est, pulcherrimas Germanorum appellationes veteres seculo XIV. cum nominibus Hebraicis, Græcis & Latinis Sanctorum superstitiosè plane tum cultorum commutatas fuisse. Huic enim pessimo mori acceptum feras jacturam tot egregiorum nominum propriorum nostrorum, atque tot nominum originis & significationis incertæ usum vulgarem, quem non immerito *Jo. Fischartus* in *Pantagrueli* Germanico cap. X. satyrico sale perfricuit. Nomina quoque locorum situm, conditionem aut conditorem suum plerumque produnt, ut fusius alibi ostendam.

CAP. V.

De B. Rhenano & Jo. Aventino, itemque de editoribus variis Legum & Capitularium veterum, unde magnam lucem accepit res Germanorum Etymologica.

CIrca Reformationis tempora, ut redeamus, unde digressi eramus, *B. Rhenanus in Commentariis rerum Germanicarum* & selectis *ad Tacitum notis* linguæ nostræ studiosis plurimum lucis accendit, quod & fecerat *Jo. Aventinus* in *libris VII. Annalium Boicorum*, præcipuè autem *in libris X. Germaniæ illustratæ;* quorum isti omnibus noti, hi autem deperditi sunt, nisi fortè lateant Moguntiæ inter reliquias Aventini ibi asservatas.

Non longè post horum obitum viguit *Vitus Amerbachius*, Professor Ingolstadiensis, vir variæ doctrinæ, & *Adolphorum Occonum*, patris & filii amicus, cum quibus commercium literarium circa antiquitates ut plurimum,

num-

nummosque Romanorum occupatum habuit, quod MStum vidi apud Jo. Nicolai Professorem, dum viveret, Antiquitatum Tubingensem. Hic novo beneficii genere Linguæ antiquitatisque Germanicæ studiosos adfecit, quando anno 1545. curante Weissehorno typographo Ingolstadiensi *præcipuas constitutiones Caroli M. de rebus Ecclesiasticis & civilibus à Lothario nepote ex avi. constitutionum libris collectas & è cœnobio Tegernseensi prolatas cum annotationibus & præfatione* publicavit. Vivebat tum in Gallia exasciatæ eruditionis summique judicii vir, *Joannes Tilius*, Briocensium & deinde Meldensium Episcopus, qui, non paucis ingenii monumentis inclaruit, præcipuè vero nobis celebris esse debet ob editos *Caroli M. libros IV. de imaginibus* sub *Eli Phily* nomine, quo occulte significabat, judice Vossio, se *Philyraum* sive *Tilium* quasi spiritu *Eliæ* imaginum cultum, hoc Caroli, seu potius Alcuini opere, oppugnatum ire velle. Hic Amerbachium secutus de publicandis *libris Capitularium ab Ansegiso Abbate*

Be-

Benedicto Levita collectis statim cogitavit, atque eos etiam Lutetiæ Parisiorum anno 1548. prælo commisit, sed causâ, nescio qua, à cœpto ita destitit, ut demum post obitum ejus folia tantum aliquot in eruditorum manus devenerint; quibus usi sunt viri docti, qui Romæ Gratiani collectioni recognoscendæ recensendæque anno 1580. præfuerunt. Melius res successit in Germania *Johanni Basilio Heroldo* Acropolitæ, qui, si Michaeli Neandro in Præfat. Erotematum Græcæ linguæ credimus, per annos viginti nihil fere egit, quam ut versaretur in historiis. Is autem non ad Francicas modo, sed ad omnium præterea gentium Germanicarum Leges veteres colligendas animum eodem ferme tempore appulit, & tandem voti compos anno 1557. Basileæ per Johannem Petri opus suum impressum vidit sub hoc titulo: *Originum ac Germanicarum antiquitatum libri: leges videlicet Salica, Ripuariæ, Allemannorum, Bojoariorum, Saxonum, Westphalorum, Angliorum, Werinorum, Thuringorum, Frisionum, Burgundionum,*

Lan-

Langobardorum, Francorum, Theutonum: Opus certe pietatis nec non veteris venerandæque illius verè Franciæ Majestatis plenum. In quo non solum rerum ac vocum nostrarum proprietas cernitur, sed majorum quoque nostrorum Imperium, eorundemque tum in divinis tum humanis solers quædam administratio, omnibus Rebuspublicis, ceu absolutissimum exemplar, sese exhibet imitandam: Hactenus & Theologorum & Jurisconsultorum studiosorumque omnium incommodo aut suppressum omnino aut hinc inde lacerum atque mancum dispersum. Nunc autem Wolfgangi Abbatis Principis Fuldensis benignitate & in patriam flagranti studio ex superba illa celeberrimi collegii Bibliotheca, in lucem, ad temporum horum tam in Ecclesiasticis, quam in Civilibus rebus pertinaces illas concertationes tollendas, pacandosque bonorum animos, divinitus sane, prolati; opera vero Basilii Johannis Heroldi, ac collatione exemplariorum, quæ vetustissimis, nec non ante septingentos annos depictis characteribus expressa erant, descripti, emen-

dati

dati atque in lucem magna religione editi. Divinitus ſane accidiſſe puto, quod Wolfgangus Abbas Fuldenſis egregia veterum Legum MSta cum Heroldo communicaverit. Poſtea enim ditio Fuldenſis per Haſſos occupata eſt & celeberrima illa Cœnobii Bibliotheca maximam partem cum rariſſimis Codicibus diſperſa. Utinam autem Heroldi ad veteres, quos edidit, Leges expoſitiones nacti eſſemus, haberemus certe à viro hoc docto, quæ ſtudium Etymologicum apud nos mire promoviſſent. Teſtantur hac de re ipſa ejus verba, ubi in Præfatione; *Accidit Patriæ fato feliciori*, inquit, *ut in hoſce libros inciderem, qui præter ea, quæ diximus, origines & rerum & vocabulorum gentis noſtræ (cum in Legum promulgatione unica illa proprietas quæratur) ab octingentis jam annis ſuppreſſas omnino ac deſideratas vel aliena nobis lingua, quam hactenus ab ullo Antiquitatum diligentiſſimo inquiſitore, Germana voce Germanum ſenſum magis proprium exhibent: maxima certe & deteſtanda noſtri ſeculi vel negligen-*

tia

tiæ vel inscitiæ accusatione, quod aliena mirari, appetere, atque externa amplecti soleat, cum domestica spernere, opes sui ipsius nescire, atque optima negligere videatur. Quanta enim ubertas nostræ linguæ sit, qui ornatus, quæ efficacia, rudi illa atque impolita translatione facile perspici potest, cum genuina illa hujus majestas, nullo aliarum lingvarum plectro assequi possit. Tantam vero gravitatem atque divitias tantas, cum nostris ceu digito monstrare atque explicatione quadam enucleare (ut ex contextu interjectis literulis deprehendi potest) incepissem, fateor ingenue negotii mole, temporisque brevitate, omne illud meum institutum interpellatum fuisse, quod sesquimense non integro describenda mihi omnia, emendanda, adque Longobardam indoctique hominis cujusdam picturam, ac ad alia quatuordecim aut amplius exemplaria conferenda essent, fato, uti æstimo, meo, quo labores meos indies accrescere sentio, spero, fructu quodam maturo. At interpellationem illam lætiori & majori lectoris applausu brevi in publicum dabo. Sed

ma-

magnoGermaniæ detrimento hæ Salicæ reliquarumque legum, quod voces in iis patrias attinet, explicationes perierunt, una cum ejusdem autoris egregiis *Commentariis efflorescentis Germaniæ*, in quibus, ut ipse indicat, Friderici Principis Palatini benignitate pellectus, ad patriæ communis res antiquissimas, memoria dignas, & ex tabulariis maxima diligentia & cura colligendas, se totum tradiderat, ea intentione, ut gentis, qua nulla fuit fortior, res gestas præclaras, certa quadam & antiquissimorum testificatione, in numerato haberet & explicaret, posteris omnibus ad imaginem veteris Germaniæ, exemplum aliquod divinum relicturus. Triginta post Heroldinam legum evulgationem annis *Petrus Pithæus* in jure civili Cujacii Præceptoris solidis principiis imbutus & antiquitatis Francicæ promus condus, *novam & ampliorem Capitularium Francicorum* editionem procuravit, quam an. 1603. emendatiorem descripsit frater pari literariæ rei ardore incensus *Franciscus Pithæus*, qui etiam *Glossarium sive interpretationem obscu-*

obscuriorum verborum, quæ in Lege Salica habentur, & aliud Glossarium ad libros capitularium condidit, ex quibus posterius multo auctius & emendatius ex autographo ejusdem Pithœi se edidisse Steph. Baluzius affirmat. Errat proinde *Morhofius*, qui *Polyhistoris Litterarii l. 4. c. 4.* nullum Pithœi glossarium prodiisse dicit. Pithœis viventibus natus est *Hieronymus Bignonius*, Galliæ etiam in prima pueritia decus; utpote qui decimo ætatis anno jam *Geographicam Terræ sanctæ tabulam* confecit; decimo quarto *de antiquitatibus Romæ & de electione Paparum*; & decimo nono *de Excellentia regum & regni Galliæ adversus Jacobum Valdesium Hispanum* scripsit. Idem juvenis viginti trium annorum *Formulas veteres juridicas Marculfi* cum notis antiquitates & linguam Francorum pulcrè illustrantibus à patre non parum adjutus anno 1613. Parisiis prælo subdidit, quæ repetita vice, accedente etiam *libro legis Salicæ* cum ejusdem notæ observationibus Cramoisius anno 1666 recudit. Omnia vero hæc ultimæ Capitularium Francicorum

editioni Baluzianæ deinde ſunt inſerta. Longè tamen majus opus animo volverat, Erpoldo patre filius multo major, *Fridericus Lindenbrogius*, JCtus, Criticus & Hiſtoricus ſine pari, qui ſubſidiis undique conquiſitis anno 1613. Francofurti per Marnios ſpiſſo volumine nobis dedit *Codicem legum antiquarum, in quo continentur Leges Wiſigothorum, Edictum Theodorici Regis, Lex Burgundionum, Lex Salica, Lex Alamannorum, Lex Bajuuariorum, Decretum Taſſilonis Ducis, Lex Ripuariorum, Lex Saxonum, Angliorum & Werinorum, Friſionum, Longobardorum, Conſtitutiones Siculæ ſive Neapolitanæ, Capitulare Caroli M. & Ludovici Impp. &c. Quibus accedunt Formulæ ſolennes priſcæ publicorum privatorumque negotiorum, ut & eruditum Gloſſarium ſive interpretatio rerum vocumque difficilium & obſcuriorum.* Quo in opere omnes, quas potuit, Legum dictiones Germanicas, explicavit & ad fontes ſuas in noſtra lingua ſuperſtites revocavit. Neſcio vero, an de hoc Gloſſario aut de alio, omnia veteris linguæ Germanicæ vocabu-

bula obſoleta & rariora complectente, intelligendus ſit *Hugo Grotius*, quando Epiſt. 144. ad Jan. Cordeſium ſcribit: *Laborat nunc Lindenbrogius in concinnando Lexico veteris ſermonis Germanici, & multa habet adjumenta, quæ nec Spelmannus, nec alii habuerunt. Erit id opus eruditis nec ingratum nec inutile.* Aſſentior tamen fermè Jo. Mollero, Rectori Flensburgenſi meritiſſimo, qui rumorem de Lindenbrogii Gloſſario Germanico Hamburgi latente in *Hypomnematis ad Morhofii Polyhiſt. l. 4. c. 4.* inde ortum credit, quod ibi adhuc *Gloſſaria aliquot vetuſta Teutonica*, quibus Lindenbrogius ad explicandas veterum Germanorum leges uſus eſt, aſſerventur. Neque enim ſuperat aliud quid inter ejus tot ſcripta inedita, tot libros collatos cum codd. MStis, tot electa & excerpta, & obſervationes, quæ teſte *Jo. Alb. Fabritio*, S. Theol. Doctore & Profeſſore apud Hamburgenſes, *in Præfat. ad* iteratam *Scriptorum Septentrionalium Erpoldi Lindenbrogii editionem*, manu ejus exarata extant Hamburgi in Bibliotheca Johannea, cui univerſam ſu-

pellectilem suam librariam, parentisque sui & fratris Henrici libros bene multos per testamentum anno 1645. legavit. Vellem interea ejus *de veterum servis opus Historico-Juridicum* ex eadem Bibliotheca edi, certus, & in hoc plura latere Criticis nostris profutura; quibus utilem quoque operam navavit editionibus & illustrationibus *Historiarum Ammiani Marcellini*, *Jornandis*, *Isidori & Pauli Warnefridi*. Post Lindenbrogium Legum veterum Codicem, si excipias, quæ exinde Goldastus in Constitutiones Imperiales retulit, nemo revidit aut recudi fecit, quamvis id mereretur, multaque jam habeantur, ex quibus corrigi ubique & passim augeri posset; ut vel ipsi nos manum aliquando operi admoturi essemus, si existerent, qui studiis his operæ pretium facerent. Particulatim vero quidam unam alteramque Legem illustrarunt. Ita *Sibrandus Tetardus Siccama Leges Frisiorum antiquas* Franekeræ an. 1617. cum selectis suis observationibus imprimi procuravit. Merentur etiam Frisonum leges paulo recen-

centiores patria lingua conſcriptæ, ut ederentur. Et extant hinc inde in Bibliothecis virorum doctorum exemplaria vetuſta. Vidi ego ſpecimen ex codice ſeculo XIII. conſcripto atque inſcripto: *Landrecht offte Aſigbebok der edelen vrigen Vreſen.* Incipiebat: *Hir is eskrivin thet wi Freſa alſek londriucht hebbe and halde, ſa God ſelva ſette ande bad, thet wi hilde alle affte thing and alle riuchte thing* &c. Ut linguæ ſpecimen demus; lubet præcepta divina inde excerpere: *Thet was thet eroſt bod.* Deus unus eſt. *Thin God thet is thi ena, the ſkippere is himmelrikes and irthrikis, tham ſkaltu thianca. Thet was thet othere bod.* Non aſſumes &c. *Thu ne ſkalt thines godes noma nawet idle untfa ther mithi ſend ti urbeden alle men etha. Thet was thet dredde bod.* Sanctifica &c. *Thu ſkalt fira thene belega ſunnandi. hwante god hini reſta tha hi eſkipin hede himulrike and irthrike; ther umbe ſkal tu jerne firia thene helega ſunnandi. Thet*

was thet fiarde bod. Honora &c. *Thu skalt eria thinne feder and thinne moder thet tu theste langor libbe. Thet was het fifde bod.* Non occides: *Thu ne skalt nene monslaga dua. Thet was thet sexte bod.* Non mœchaberis: *Thu ne skalt nen hor tha nen overhor dua. buta mith thinere afta wiue skaltu godilike libba. Thet was thet siugunde bod.* Non furtum &c. *Thu ne skalt nene thiuvethe dua, and ne skalt nawet ieria oua thines wen kerstena hava ther thi son ruichta nawet werthane mugun. Thet was thet achtunde bod.* Non falsum testimonium dices. *Thu ne skalt nen unriucht tiuch dua. Thet was thet niugunde and thet tiande bod.* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum. *Thu skalt minnia God thinne skippere mith renere hirta, and thinne win kerstena like thi selva. Thesse tua bodo beslut hath alletha othera bodo.* Huc pertinet etiam *Jus pro-*

provinciale Frisonum septentrionalium, quod ex vetustis consuetudinibus an. 1426 primùm in literas relatum & seculo XVI. in eam formam redactum est, quam nunc præfert: Edidit illud cum *Chronico Nord-Frisico M. Antonius Heimreich* & inscripsit *Beschriebenes Landrecht des Nord-Strandes*. *Jacobus Sirmondus*, Socius Jesu candidus & solide doctus omnisque antiquitatis curiosus investigator, *Capitula Caroli Calvi* Parisiis 1623. & *Conciliorum* Galliæ tomos tres ibidem anno 1629. cum notis eruditis publici juris fecit. Priorem librum inseruit eruditissimus *Stephanus Baluzius* Tutelensis editioni nitidæ & reliquis auctiori *Capitularium Regum Francorum*, *quibus Marculfi Monachi & aliorum formulas veteres & notas doctissimorum virorum addidit*, *atque omnia praterea in unum duobus tomis collecta ad vetustissimos codices MStos emendavit*, *notisque suis illustravit*, Franc. Mugetio opus anno 1667. Parisiis excudente, in quo vix habeas, quod præter typographica vitia, eaque plurima, reprehendas. Anno au-

tem 1649. *Godefridus Wendelinus*, Canonicus, Condatensis & officialis Tornacensis Antwerpiæ typis Plantinianis prodire fecit *Leges Salicas illustratas & illarum natale solum demonstratum cum Glossario Salico vocum Aduaticarum.* At vero, ut alia occasione monui, gravissime hallucinatus est, voces *Malbergi* sive *Judicii Francici* Germanicas pro urbibus & pagis Belgii habendo, & natale solum legis Salicæ, quod pagis *Salogeue*, *Bodogeue*, & *Windogeue* definitur, in eandem regionem & quidem ad nescio quæ loca diœceseos Leodicensis, *Zelbem*, *Boyenbouen*, & *Wintersboven* dicta, falsò referendo. Fatendum tamen, aliqua in ejus *Glossario Salico* bonæ frugis haberi. Nostro ævo *Jo. Schilterus*, celeberrimus JCtus Argentoratensium, de quo nobis & infra dicendum erit, *Codicem Juris Feudalis Alemannici veterem* Teutonica dialecto conscriptum & anno jam 1505 à Sebast. Meichsnero JCto & Assessore Cameræ Imp. editum cum MStis plurimis collatum denuo prælo subdidit adpositis observationibus cultori nostræ lin-

linguæ & juris neceſſariis. *Leges Saxonum*, *Anglorum* item & *Werinorum* Illuſtris *Leibnitius* nuper additis ſtricturis judicio plenis inter Scriptores Brunſuicenſes recenſuit. Dicendum hic etiam eſſet de *Speculo Saxonico*, quod circa annum 1200 *Eppo*, ſive, ut alii vocant, *Ecko de Repkau*, vir legum patriarum peritus & Repkâ, vico noſtrum inter Helmſtadium & Scheppenſtadium ſito, oriundus, rogatu Hogeri Comitis de Falkenſtein (quod caſtrum adhuc ſuperat ad montium Hercyniorum radices) Germanica dialecto compilavit, & cui *D. Burch. à Mangelfeld* una cum *jure Weichbildico* & *Feudali Saxonico* gloſſas allevit; niſi in editione Lipſiæ 1569. facta *D. Chriſtoph. Zobelius*, ſtylum veterem ad hodiernam Miſnenſium dialectum detorquendo, illud tot erroribus impleviſſet, ut ei nullibi tuto fidi poſſit. Intereſſet tamen Saxoniæ ſuperioris, regionumque, qui jure Saxonico judicantur, ut ex veteribus MStis, quorum jam magna copia in Viennenſi, Guelferbytana, Lipſienſi, Oldenburgenſi, aliiſque Bibliothecis invenitur,

nitur, tandem Repkovii Speculum emendatius prodiret. Dum hæc ſcribo, nunciatur, *Chriſtianum Wilhelmum Eybenium*, in Aula Cimbrica Conſiliarium Status, jam in eo eſſe, ut *Corpus Conſtitutionum & Legum fundamentalium Imperii Romano-Germanici* magno & ſtudio & judicio collectum in publicum edat, & voces inter cætera obſoletas & rariores, intellectuque difficiliores ibi paſſim obvias in *Gloſſario* peculiari, operi adjungendo, exponat. Ut autem rara viri ſummi eruditio atque in his multorum annorum aſſidua diligentia omnibus notiſſima eſt, ita rem noſtram Criticam hoc laudabili labore plurimum adjutum iri dubium eſt nullum.

Cap. VI.

De iis, qui Gothorum linguæ notitiam dederunt.

SEd quo nos Amerbachiana Carolinarum Legum editio deduxit? Commodum eodem tempore, quo hæc veteris Francicæ linguæ ſpecimina innotuerant, accidit, ut in Werdinenſi Cœnobio

bio à B. Ludgero unà cum Helmstadiensi condito, *Codex argenteus*, Evangelia aureis argenteisque literis Gothicè descripta continens, detegeretur. Ab hujus inspectione quidam vir doctus occasionem sumsit aliqua excerpendi, cum aliis eruditis communicandi & *commentariolum in literas Gothicas* atque alium *in notas Lombardicas* conscribendi. Horum tractatuum autorem editor *Bon. Vulcanio* putat fuisse *Antonium Schoonhosium*, qui castigato Eutropio innotuit, & præterea doctissimam *de origine Francorum Dissertationem*, aliaque præclara ingenii monumenta nondum edita composuisse dicitur. Ego vero potius accedo Jacobo Usserio, Episcopo Armacano, non vanis argumentis inducto, ut crederet, hos libellos parentem agnoscere *Antonium Morillonum*, qui Antonio Perenoto Cardinali Granvellano à Bibliotheca & Latinis Epistolis, ac Hadriano Junio teste, vir multijuga doctrina & omnifaria lectione, humanitatis & philosophiæ omnis ἀφροδίτη καὶ χάρις fuit. Plura hujus Morillonii elogia congessit *Colo-*

me-

Mesius in Bibliotheca selecta p. 165. sq. Illud tamen cum Usserio noto, autorem à vero aberravisse in altero Commentariolo, cum notas ibi expressas, quæ eædem sunt atque illæ, quas sub Tironis & Senecæ nominibus Gruterus postea edidit, Longobardicas esse credidit. Codex de cætero Argenteus tricennalis belli tempestate è Germania in Sueciam translatus ibique inter rariora regni cimelia litteraria veneratus, ab erudito viro à Christina Regina pro voto non remunerato surreptus atque ad Batavos, & quidem in manus *Francisci Junii* junioris perlatus est, qui tanti eum fecit, ut typos ad instar MStarum literarum fundi atque ipsum *codicem ex adverso posita versione Anglo-Saxonica, additoque Glossario suo Gothico eruditissimo & peculiari tractatu, quo Alphabeta Gothicum, Runicumque declarantur, nec non Thomæ Mareschalli Theologi Angli in Gothicam Anglo-Saxonicamque translationem observationibus* selectissimis adjectis, typis suis eleganter exprimi curaverit Dordrechti an. 1665. Authenticum exemplar deinde suasu

Can-

Cancellarii Suecici, Comitis de la Gardie, à Carolo XI. Suecorum Rege aliquot millibus imperialium redemptum, interque potissima Regiæ Bibliothecæ decora repositum est. Ejusdem Comitis de la Gardie auspiciis posthæc eandem *Versionem Gothicam*, quam *Ulphilæ* tribuit, *literis latinis cum versionibus parallelis Suecicâ, Islandica & vulgata latina, item præfatione prolixa de linguarum origine, & Glossario, in quo Gothica Ulfilæ cum aliis & hodiernis Gothicis*, ut vocat, *conferuntur*, Holmiæ anno 1671. edidit *Georgius Stiernhielmius*, Suecus perdoctus. Utramque tamen editionem mendis non unis scatere *M. Georg. Frid. Heupelius* Argentinensis, qui in Svecia aliquandiu egerat, in *Dissertatione de Ulphilâ sive versione illius IV. Evangeliorum Gothica* Wittebergæ anno 1693 habita observavit. Ad meliorem Gothicæ dialecti intellectum conduceret *Glossarium Ansileubi* Gothorum Episcopi, quod è veteri Bibliothecæ Moissiacensis Codice erutum se vidisse *Philip. Jacobus Maussacus* in Dissertatione criticâ Harpocratio-

ni

ni præmiſſa pag. 355. profitetur. Et latet illud fortasſis adhuc Pariſiis inter MSSta Bibliothecæ Colbertinæ, utpote cui plerosque Cœnobii Moisſiacenſis codices illatos fuiſſe conſtat.

Cap. VII.

De iis, qui Gallicam linguam Germanicæ originis eſſe oſtenderunt.

IN Gallia publicaverat *Carolus Bouillus* Samarobrinus *Vocum Gallicanarum tabulas*, ſive ut editionis anno 1533 Pariſiis facta inſcriptio eſt, *de differentia vulgarium linguarum librum.* Ibi vocabula Gallica à Græcis & Latinis radicibus derivaverat, quo commovit *Wolfgangum Hungerum*, JCtum ſui temporis clariſſimum, ut conſcriberet *Linguæ Germanicæ vindicationem contra exoticos quosdam, qui complurium vocum & dictionum mere Germanicarum Etymologias ex ſua petere ſint conati*, Libellum ſane lectu jucundum, variæ eruditionis plenum, hominibus-

busque tam Germanis & Gallis, quam Italis & Hiſpanis, præſertim Legum ſtudioſis perutilem, quem authore anno 1555 defuncto patri ὁμώνυμος filius Argentorati 1586. excudi fecit. In eo doctiſſimus autor clarè demonſtrat, maximam partem omnium vocum non Latinarum, quæ in Gallico ſermone nunc extant, ex origine Germanica declarari poſſe, niſi ita eſſent ab ipſis labiorum mollitie corruptæ, ut interdum vix agnoſci posſint; id quod exemplis quam pluribus in medium allatis exponit. Et profecto ſi ſaperent ſingulæ nationes in Europa, majorem honorem, majoremque diligentiam impenderent Linguæ noſtræ, ex qua ſuorum plerumque tam verborum quam rituum ſolemnium & juris rationes habent ſuſpenſas. Ejus certe contemptus ubique, ut alios taceam ſeſe vindicavit hactenus in Hiſpanorum *Aldretiis & Covarruviis*; in Italorum *Moroſiniis, Ferrariis, Bayſiis & Academicis Furfureis*; in Gallorum *Budæis, Bezis, Perioniis, Stephanis, Sylviis, Picardis, Falchetis, Tripotiis, Nicotiis, Guiſcardis,*

Pa-

Paschaliis, *Casanoviis*, *Labbais*, *Borellis*, *Menagiis*, *ipsisque Regiis Academicis*, viris cætera doctissimis. Vellem etiam, ut Hungeriani ingenii alius fœtus prodiisset in usum Gallorum, cujus mentionem, (cum dixisset in laudato Tractatu verbum *essuyer* corruptum esse ab *exudare*, tametsi id Latinis aliud significet) facit his verbis: *Habent Galli sexcentas ejusmodi Linguæ latinæ corruptelas, quas peculiari libello annotavi.* Ejusdem quod origines linguæ Gallicanæ Germanicas attinet, sententiæ fuit *Josephus Scaliger* in *Scaligeranis* p. m. 239. & *Caspar Barthius* in *Adversariis* passim. *Johannes Henricus Ottius*, cujus jam supra memini, itidem Gallicas voces è Germanica lingua ortas esse post Hungerum in *Franco-Gallia* sua Basileæ excusa tradidit, & hoc mille, & quod superat, exemplis probatum dedit.

CAP. VIII.

De Joach. Vadiano, iisque, qui de migrationibus gentium

Ger-

Germanicarum nec non de diversitate linguarum & dialectorum scripserunt.

ANno 1551. decessit *Joachimus Vadianus*, Consul San-Gallensis, qui variis in scriptis se Polyhistorem exhibuit posteris, & studio etymologico manus auxiliatrices præbuit passim in operibus suis, vetera monumenta Germanica colligendo, conservando & illustrando. Hujus Vadiani *Epistolam de obscuris verborum significationibus* ; *Farraginem* item *Antiquitatum Alamannicarum*, *sive de Collegiis & Monasteriis Germaniæ veteribus, ut in regno Francorum & insecutorum principum aliquot seculis habuerunt libros*; nec non *Librum de Christianismi ætatibus* & *Epistolam de conjugio servorum apud Alamannos* Goldastus suis Alamannicis inseruit. Juvit præterea ille Jo. Stumpfium in compositione Chronici Helvetici; atque omnia, quæ hoc in libro de Turgovia & Podamico lacu leguntur, non Stumpfii, sed Vadiani esse *Bartholomæus Schobingerus* ICtus in se-

 lectis

lectis *ad Vadiani Farraginem Antiquitatum additionibus* apertè fatetur.

Origines autem linguarum vix erui posse, nisi in populorum migrationes & fata curatius inquisitum sit, *Wolfgangus Lazius* Viennensis, Medicus Austriacus & Historicus Ferdinandi Imperatoris, *Libris XII. de Gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis, linguarumque initiis & immutationibus ac dialectis*, anno 1555. publico primus ostendit. In non paucis quidem, fateor, hic erravit, in aliquibus planè nihil vidit; insunt tamen operi varia ex MStis rarioribus decerpta, quæ mirè inquisitionem Teutonicorum veriloquiorum (sic Varro etyma nominat) promovent, atque alibi non habentur. Plurimis verò monumentis, quæ migrationes gentium explicanti prodesse possunt, post Lazium demum è tenebris erutis, hoc multo meliora & certiora proferre potuisset *Paulus Pezronius*, non indoctus Abbas Gallus, qui an. 1703. Parisiis edidit *Antiquitatem Nationis & Linguæ Celticæ, aliàs Gallicæ dictæ*. Sed nimio gentis amore, ut olim

Bo-

Bodinus, occoecatus, Celtarumque nomine non nisi Gallos suos venire statuens, ac linguarum Europæ Septentrionalium ignarus, non magni admodum momenti rem nobis præstitit. Apud nos *David Clodius*, Linguarum Orientalium Professor Gissenus, majori sine dubio curâ hanc rem pertractasset, si *Dissertationes de Gentium & Linguarum origine ac propagatione*, quas promiserat, publico exhibuisset. Germanorum origines & migrationes post *Scaligerum*, *Casaubonum*, *Petavium*, *Usserium*, *Cluverum*, *Bochartum*, *Salmasium*, *Vossium* & alios illustrarunt *Christophorus Adamus Rupertus in Observationibus ad Synopsin Historiæ Besoldi*; *Jo. Henricus Ursinus in Isagoge Historico-Chronologica*; *Paulus Hachenbergius in libello posthumo de originibus Germanorum & Svedorum*; *Wilh. Chr. Kriegsmannus in Conjectaneis de Germanicæ Gentis origine*, & nuper *Joannes Nicolaus Hertius* in erudita Dissertatione de *Notitia Veteris Germaniæ populorum*; *Michaël* quoque *Praun* in libro vernaculo, cui titulus: *Der wahre neu*

 ent-

entdeckte Ubrsprung der Teutschen und anderer Europaischen Völcker. Illos, qui eundem cum hisce lapidem in suis ad Taciti Germaniam notis volverunt, jam prætermitto. Sed nihilominus hoc in argumento nebulæ ubique nobis restant, discutiendæ à magno quodam & ad miraculum docto viro; cujus *de migrationibus gentium* opus, quod hoc in argumento omne punctum feret, anxiè expectamus. Est is Illustris *Godofredus Guilielmus Leibnitius*, cui Mathesis, Physica, & omnes reliquæ scientiæ hactenus tot incrementa egregia debent, sed cujus merita in patriam communem admirabitur orbis Germannus, si tandem exasciatum *Historiæ Brunsvicensis & Luneburgensis opus*, cui jam insudat, lucem aspiciet. Inseruit ille nuper Societatis Regiæ Scientiarum Miscellaneis Berolinensibus, *Brevem Designationem meditationum de originibus Gentium, ductis potissimum ex indicio linguarum*, quæ peritioribus Historiæ & Linguarum cultoribus non potest non salivam movere.

Con-

Conradus Gesnerus, cujus supra mentio facta, anno 1555 librum, quem vocat, *Mithridatem seu observationes de differentiis Linguarum tum veterum, tum quæ hodie apud diversas nationes in toto orbe terrarum in usu sunt*, Tiguri edidit, ubi multa præclara de Celtarum Germanorumque lingua interspersit. Recusus ille est ibidem anno 1610, & quidem *Caspari Waseri* notis auctus eruditis. Postea *Henricus Schævius*, Professor olim Gymnasii Stetinensis, *Dissertationes Philologicas de origine linguarum & quibusdam earum attributis*, Stetini excudi fecit, à Morhofio non uno in loco laudatas. Ante Schævium *Christophorus Besoldus* lectu jucundum atque optimè elaboratum *Discursum Philologicum de natura populorum, ejusque pro loci situ ac temporis decursu variatione, & simul etiam de Linguarum ortu atque immutatione* Tubingæ 1632. edidit. Breve quidem, sed eruditum admodum est scriptum *Olai Borrichii*, Medici Hafniensis, *de causis diversitatis Linguarum*, Hafniæ 1675. impressum.

Cap. IX.

De Otfridi Evangeliorum editione.

INjecerat B. Rhenanus lib. II. Rerum Germanic. mentionem codicis MSti antiquissimi Bibliothecæ D. Corbiniani apud Frisingam in Vindelicis, quo continerentur *Evangelia* tempore Ludovici Germanici *rhythmis Teutonicis expressa*, quemque Waldo Episcopus Frisingensis seculo nono clarus describi curasset. Nec longe post patuit, Poëmatis hujus sacri autorem esse *Otfridum* Monachum Weissenburgensem. Unde *Achilles Pirminius Gassarus*, Medicus Augustanus, occasionem sibi sumsit Codicem istum exscribendi, quem deinde *Lexico vocum veterum & intellectu difficilium addito*, ut imprimeretur, ad *Conradum Gesnerum* (qui suis in Epistolis hujus rei aliquoties meminit) transmisit. Attamen typographi defectu coactus est opus in manus insignis viri *Matthiæ Flacii Illyrici* remittere, qui ea tempestate to-

totus erat in colligendis monumentis, unde *Testes veritatis* erueret & *Centurias Historiæ Ecclesiasticæ* ornaret atque stabiliret. Magna horum monumentorum pars à Divo Julio Principe nostro ab interitu vindicata, ac deinde, Friderici Ulrici Principis æternum ideo nobis colendi benignitate, Academiæ nostræ cum multis aliis selectis libris donata (si pauca excipias, quæ præterea Guelferbyti in Bibliotheca Augusta adhuc reperiuntur) sanctè ab ea hactenus conservatur. Flacius autem *Otfridi Evangeliorum librum*, *veterum Germanorum Grammaticæ*, *Poëseos*, *Theologiæ præclarum monimentum*, præposita illi præfatione, paucis multa bona comprehendente, Basileæ anno 1571. publicavit. Codex MStus videtur deinde in Bibliothecam Palatinam atque una cum eadem tandem Romam in Vaticanam translatus fuisse; ibi enim illum anno 1699. invenit Amplissimus Fridericus Rostgardus, atque inde plus quam duo millia emendationum excerpsit, id quod inferius etiam notabitur. Lambecius postea aliud

venerandæ vetuſtatis exemplar inter Codices Bibliothecæ Viennenſis Ambraſianos reperit, cujus ope Flacianæ editionis errores & lacunas quasdam correxit atque explevit. Omnem vero Otfridi editi contextum hoc cum MSto Codice contulit Vir in antiquitate Germanica exercitatisſimus *Diedericus de Stade*, Conſiſtorii Regii Stadenſis Secretarius, novamque ejus editionem innumeris ſphalmatis purgatam & Gloſſario ſuo illuſtratam promiſit in *Specimine Lectionum antiquarum Francicarum ex Otfridi Monachi Wizanburgenſis libris Evangeliorum atque aliis Eccleſiæ Germanicæ veteris monumentis collecto & cum interpretatione Latina* Stadæ anno 1708 promulgato; cui Deus vitam ſanitatemque largiatur, ut laudabili occupationi, quam primum fieri poterit, colophonem imponat. Vidimus ipſi Viro Ampliſſimo nihil deeſſe ad emendatam Otfridi editionem præter otium & typographum. Utrumque ut nanciſcatur, rei intereſt literariæ. Interim facem ad meliorem Francicorum ſcriptorum intel-

tellectum præferet ejusdem *Grammatica Otfridina*, quæ brevi typos subibit. *Glossarium* de cætero *Otfridinum Gassari* suppresso autoris nomine Willerami editioni suæ adjunxit *Paulus Merula*, cui ideo hoc Glossarium erroneè adscripsit *Olivarius Vredius* libro II. prodromo Historiæ Comit. Flandriæ Addit. pag. 28, ubi idem addita interpretatione Flandricâ inseruit.

Cap. X.

De Anglo-Saxonica & Saxonicæ dialecti illustratoribus.

JAm ad ea devenimus tempora, quibus antiquissima Germanicæ linguæ *dialectus*, *Saxonica* nempe, mirumquantum illustrata fuit. Notum eruditis est, Seculo post natum Christum quinto Saxones, præcipue qui Angli vocabantur, & circa Hadeleriam habitaverant, in Britanniam, ut Scotos Pictosque cohiberent, advocatos, eandem, unà cum aliis suis conterraneis accitis sibi subjugasse, Hengisto primùm & Horso ducibus.

 Per

Per omnem illi insulam, quam à se Angliam dixêre, extenderant imperium suum & cum imperio linguam avitam; eâque leges promulgabant, atque ad Christiana sacra conversi, populum instruebant, & quicquid notatu dignum erat, memoriæ tradebant. Sed illa deinde à Danis Angliam per aliquot tempus tenentibus paulisper corrupta; à Gallis vero postea cum Guilielmus Normannus, Conquestor vulgò dictus, rerum Anglicarum potiretur, pene suffocata est. Tanti tamen ab incolis habita est, ut ad retinendam eam, atque propagandam, teste autore Præfationis in Glossarium Spelmannianum, prælectiones quasdam instituerint inter Cœnobitas Tavistokiæ in agro Devoniensi, quæ tamen cum ipso monasterio exspirasse videntur. Post hæc notitia illius vetustissimæ linguæ penitus deperiisset, nisi ejus jam pene oblivione sepultæ patrocinium suscepisset *Matthaus Parkerus* Archiepiscopus Cantuariensis. Salivam ipsi moverat *Jo. Dajus*, qui anno 1567. *Ælfrici Homiliam Paschalem*, *Epistolas*

duas

duas de Eucharistia & alia Saxonice ediderat; & *Guilielmus Lambardus*, qui *Archaionomiam sive de priscis Anglorum legibus librum* una cum *Chronologia Anglo-Saxonica* Saxonicè & Latinè 1568. imprimi fecerat. Laudatus itaque Parkerus, qui hactenus libros MStos Anglo-Saxonicos plurimos, id temporis neglectos & dispersos, in unum collegerat, ipse suo exemplo populares ad studium Saxonicæ linguæ incitare voluit; unde primùm per *Johannem Foxium* Martyrologii Anglicani, etiam quædam Anglo-Saxonica Tomo II. continentis, autorem, *SS. Evangelia* Saxonicè & Anglicè an. 1571. edi curavit. Anno verò 1574. *Asseri vitam Ælfredi Regis Angliæ* Latinam quidem, sed charactere Saxonico exaratam in lucem dari jussit, & Præfationem doctissimam præposuit. *Diversa ille hoc novo consilio*, quæ verba Joh. Spelmanni sunt, *assecutus est*; *ipsum sc. venerandum archetypum* (*majori editionis suæ fide*) *usque ad apicem retulit: & lectorem* (*literarum inde Saxonicarum quasi ex improviso gnarum factum*) *à Latinis ad Saxonica*

stu-

ſtudium ſuum convertere provocavit. Ab hoc itaque tempore ſtudium hujus linguæ efflorefcere cœpit, & lumen illud eruditæ Britanniæ *Joh. Seldenus* illi ſedulus incubuit, edensque Londini anno 1623 *Eadmeri hiſtoriam* cum notis, in iis *Procœmium Regularis concordiæ Anglicæ nationis Monachorum Sanctimonialiumque* Saxonicè exhibuit. Eodem anno *Ælfricum de Veteri & Novo Teſtamento* cum verſione Anglicana *Guilielmus L[illegible]laeus* ibidem evulgavit. Idem Lislæus *Pſalterium Saxonicum Anglice vertit* & prælo deſtinavit, unà cum aliis quibusdam miſcellaneis Saxonicis pariter à ſe translatis, ſed immortuus forte eſt huic rei; exemplar interim MStum ſervat Bibliotheca Bodlejana. Anno vero 1638 prodiit iterum *Ælfrici Homilia Paſchalis cum excerptis de Eucbariſtia ex duabus Epiſtolis*, acceſsitque *oratio Dominica & Symbolum Apoſtolicum cum decalogo*, omnia Saxonicè. Ubi notandum, poſteriores tres partes jam olim cum notis in Germania *à Marqu. Frebero* editas fuiſſe. Celebris hoc ævo erat ob ſin-

singularem plane antiquitatum scientiam *Henricus Spelmannus*, Eques Anglus, qui undique Saxonica MSta conquisivit, atque ipse *Leges regum veterum, quotquot Ecclesiam spectant, nec non canones aliquam multos Conciliorum* suo *Conciliorum Anglicorum* Tomo I. Londini 1639. publicato indidit. Filium quoque *Johannem Spelmannum* magnæ spei juvenem monuit, ut *Psalterium Davidis Latino-Saxonicum vetus* ex vetustissimo exemplari ederet Londini 1640. Quo autem magis Juventutis Academicæ ingenia ad hanc linguam addiscendam acueret & juvaret, *Prælectionem Saxonicam* apud Cantabrigienses propriis sumtibus instituit, & publicum ejusdem linguæ ibidem Professorem perenni præmio & stipendio dotandum instituit, quod munus delectu Spelmanni primus adeptus est *Abrahamus Whelocus*, Orientalium linguarum jam tum Professor. Hic ut spartam suam ornaret *Vener. Bedæ Historiam Ecclesiasticam gentis Anglorum cum Alvredi Regis Anglo-Saxonica paraphrasi* Cantabrigiæ 1643. excudi fecit,

cit, notasque adjecit, in quibus exhibuit *Homiliam Paschalem Ælfrici cum Lat. versione*; in calce *Chronologiam Saxonicam* cum versione Lambardi adnexit. Anno sequente Whelocus Cantabrigiæ *Leges veterum Regum Anglorum Saxonicas* emendatiores, ac erant in Lambardiana editione, dedit. Erat etiam in Germania *Fridericus Lindenbrogius*, supra laudatus, qui pretium linguæ Anglo-Saxonicæ poneret & tam impressos ejus, quam manu exaratos Codices sedulo colligeret. Ex his enim stupenda diligentia in suos sibi usus *Glossarium Anglo-Saxonico-Latinum* ordine alphabetico collegit, quod adhuc superest Hamburgi in Bibliotheca Johanneâ. *Mericus Casaubonus* libellum suprà citatum *de lingua Saxonica* ann. 1650. Londini vulgavit. *Joannis* autem *Laetii Lexicon Anglo-Saxonicum sive thesaurum antiquitatum & lingua Germanorum*, quod opus Lippenius Amstelodami 1652. prodiisse dicit, hactenus mihi videre non licuit. *Franciscus* quoque *Junius* supra celebratus Saxonicarum antiquitatum stu-

ſtudioſos ſibi obſtrinxit cum aliis operibus, tum typis Saxonicis ſibi comparatis, & editâ *Cædmonis* Poëtæ vetuſti *Paraphraſi Poeticâ Geneſeos & præcipuarum veteris Teſtamenti Hiſtoriarum*, Amſtelodami 1655, cum illius copiam obtinuiſſet à Jac. Uſſerio Archiep. Armachano. Eodem anno *Guil. Dugdalus Monaſticum Anglicanum* in publicum emittebat, in cujus tomo I. chartæ aliquot & deſcriptiones terminorum terrarum monaſteriis conceſſarum Saxonicæ extant. Biennio poſt obiit Oxoniæ *Gerhardus Langbanius*, Theologus ſcriptis non unis clarus, cujus in Saxonicis MStis legendis & exponendis peritiam Gibſonius extollit. Jacturam hanc reſarcivit *Guilielmus Somnerus*, diligentisſimus linguæ hujus ſcrutator, qui Oxonii 1659 eximium *Dictionarium Saxonico - Latino-Anglicum* edidit, cui addidit *Ælfrici Abbatis Grammaticam Latino-Saxonicam*, *cum ejusdem Gloſſario*, poſtquam ante ſeptennium doctisſimum *Gloſſarium ad X. ſcriptores Hiſtoriæ Anglicanæ* ibidem publicaſſet. Anno 1665. *Thomas Mare-*

ſchal-

ftibellius unà cum Franc. Junio *Evangelia Gothica & Saxonica* cum suis observationibus docte elaboratis Dordrechti prodire passus est. Voluit etiam *Grammaticam Anglo-Saxonicam* elaborare, sed operi huic immortuus est. Ea autem, quam *Jo. Josselinus* postea composuisse dicitur, *Grammatica Saxonica*, à Georgio Hickesio non potuit reperiri, qui tamen annotavit, quicquid editum sit ab hoc viro erudito, illud purum & emendatum esse. Hoc circa tempus & quidem anno 1670. *Rob. Sheringhamus* librum *de origine gentis Anglorum* Cantabrigiæ emisit, qui, cum plura ad linguæ Teutonicæ dialectos pertinentia contineat, non parvi usus esse posset, nisi septentrionalium fabulis nimium daret. Anno 1678. edebatur ab Ælfredi in Collegio magnæ aulæ Universitatis Oxoniensis Alumnis *Ælfredi M. Anglorum Regis vita à Johanne Spelmanno, Henrici filio, primum Anglicè conscripta, dein Latine reddita & annotationibus illustrata* in cujus calce habentur *Præfatio Ælfredi R. ad Gregorii Pastorale à dicto Rege Saxonice*

ver-

verſum & Fragmentum Hiſtoriæ Regum Weſt-Saxonum nec non *Otheri atque Ulſtani Periplus in Præfatione ad Oroſium ab Ælfredo* Saxonicè redditum deſcriptus. Anno 1686. deceſſit Angliæ decus *Jo. Fellus*, Epiſc. Oxonienſis, qui non ſolum de Junianis MStis Oxoniam translatis, ſed etiam de Anglo-Saxonicâ literatura, prædicantibus hoc Hickeſio & Thwaitheſio, meritus eſt optimè, unà cum viris maxime Reverendis *Jo. Millio* & *Guil. Nicolſono* adhuc ſuperantibus, & Eccleſiæ Reipublicæque eruditæ ſedulo inſervientibus. *Henricus Whartonus* anno 1690. Londini edens *Jac. Uſſerii Hiſtoriam dogmaticam controverſiæ inter Orthodoxos & Pontificios de Scripturis ſacris vernaculis*, illi *auctarium* plurimorum teſtimoniorum ex Anglo-Saxonicis Monumentis depromptorum adjunxit. *Edmundus Gibſon* anno 1692. edidit *Chronicon Saxonicum ſeu Annales rerum in Anglia præcipuè geſtarum, à Chr. N. ad an. usque 1154. deductos ac jam demum Latinitate donatos; quibus accedunt Regulæ ad inveſtigandas nominum locorum origines,*

nes, & nominum locorum ac virorum in Chronico memoratorum explicatio. Anno 1699. *Edwardus Twaites* Oxoniæ Junianis typis nobis è MStis obtulit *Heptateuchum, librum Job,* & *Evangelium Nicodemi Anglo-Saxonicè,* & *Historia Judith fragmentum Dano-Saxonicè.* Anno tandem 1701. pariter Oxoniæ *Thomas Bensonus Vocabularium Anglo-Saxonicum Lexico Somneri magna parte auctius* emisit. Ut taceam, quid in editione MStorum Saxonicorum præstiterit *Rawlinsonus.* Nominandus mihi jam est *Georgius Hickesius*, Wigorniensis Cathedræ Decanus, qui *Institutiones Grammaticas Anglo-Saxonicas & Mœso-Gothicas* anno 1689 Oxonii publicatas postea mire auxit, atque 1706. splendidius multo è theatro Sheldoniano nobis donavit sub titulo *Thesauri Linguarum veterum Septentrionalium Grammatico-Critici & Archæologici.* Longum esset omnia hoc opere contenta recensere, quod jam præstiterunt Actorum Eruditorum Lipſ. Autores; sufficiat dixisse, virum diligentissimum nihil omisisse, quod Linguam Saxo-

xonicam commendare aut illustrare possit. Nobis vero Germanis utilem operam reddidit in eo, quod præter Gothicam, etiam *Grammaticam Franco-Theotiscam* à se compositam inseruerit. Monendum tamen, in eo errasse Hickesium, quod confuderit monumenta Francica diversorum temporum, atque e. gr. Otfridi & Willerami stylum unius Grammaticæ legibus adstrinxerit. Qui enim exercitati sunt in lectione horum scriptorum facilè videbunt, pro singulis ferè seculis mediæ ætatis singulas Grammaticas condi debere, ob diversissimas declinandi, conjugandi, construendique rationes, quæ subinde obtinuerunt. Quod Anglo-Saxonica vero monumenta attinet, ea nemo Hickesio studiosiùs excussit, atque ut sciant, ubi MSta hujus linguæ lateant, qui ei operam tribuere velint, longum satis catalogum eorum confecit, & *Institutionibus Grammaticæ Anglo-Saxonicæ* subjunxit, quem Cl. *Tentzelius*, amicus mihi, dum viveret, charus, *Colloquiis Menstruis* anni 1691. p. 631. seq. inseruit. Plura MSta Anglo-

Saxonica recensuerunt *Thomas Smithus* in *Catalogo MStorum Bibliotheca Cottoniana* Oxonii 1696. edito; & *Catalogi librorum MStorum Academiarum Oxoniensis & Cantabrigiensis, celebriumque per Angliam & Hyberniam Bibliothecarum ab Edw. Bernbardo* congesti, atque Oxonii 1697. Tomis duobus publicati; nec non *Guilielmus Nicholsonus* in *Bibliothecâ Angliæ Historicâ*, Anglicâ dialecto conscriptâ, cujus Tomus I, 1696. secundus 1697. & tertius 1699. Londini in lucem exivit. Hæc autem fusiùs recensui, partim quia absque Saxonicæ linguæ, quæ tot nobis voces veteres & notabiles, in Teutonica dialecto deperditas, conservavit, nihil boni in re Etymologica præstare possumus; partim, ut hoc exemplo moniti Saxones mei majorem vulgaris linguæ curam habeant, eamque conservent, ne futuris temporibus fortè proles illa veteris Anglo-Saxonicæ unà cum matre sua penitus nostris in oris intereat. Meritò enim cum Clariss. Jo. Mollero in Isagoge ad Historiam Chersonnesi Cimbricæ cap. III. §. II. miseram

lin-

linguæ Saxonicæ sortem deploramus, *quæ cum omnium Germaniæ dialectorum vetustissima sit, gravissima & incorruptissima, imo palmam etiam elegantiæ cæteris reddat dubiam, idiomati tamen Misnico sibilis suis & blanditiarum parum virilium lenociniis in animos se nostratium insinuanti posthabetur, templisque ac curiis imo ipsis pœne domibus exulat.* Laudandus ideo non uno nomine est *Bernhardus Raupachius*, Tunderâ Cimber, qui sub præsidio *M. Franc. Alb. Æpini Exercitationem Academicam* non indocte elaboratam de *linguæ Saxonicæ inferioris neglectu atque contemtu injusto* (*von unbilliger Verachtung der Platdeutschen Sprache*) Rostochii 1704. censuræ eruditorum subjecit. Sed diu ante hosce *Albertus Crantzius* Saxoniæ lib. I. cap. I. ægrè admodum tulit, *Saxones nostros etiam studere stridores superiorum imitari Germanorum.* Atque ut aliquo modo ab interitu vindicaret nostram dialectum, & puerorum animis imprimeret *Nathan Chytræus*, bonarum literarum Professor Rostochiensis, anno 1582. publi-

 cavit

que lingvam, quæ cæteris dialectis habita est elegantior, nimirum Atticam ratione litteræ Tau, quâ illi pro Sigma utebantur, non parum cum nostra hac cognationis, aut saltem similitudinis habuisse. Laudatur sane à Plutarcho Homerus, quod, ut orationi suæ varietatem conciliaret, omnis generis voces Græcas, omnesque adeo sermonis Græci diversitates seu dialectos operibus suis intexuerit: ex quo etiam manifestum esse ait, quod Homerus universam Græciam, omnesque illius nationes peragraverit: atque ita integram perfectamque ejus linguæ cognitionem sibi comparaverit: ita quidem, ut ea, nisi omnibus dialectis probè cognitis, mutila & manca fuisset futura. Ex quo ipso, si quis plenam & integram linguæ alicujus egregiæ notitiam sibi arrogare velit: eum dialectos quoque ejus non ignorare oportere, prorsus verisimile est. Habet enim qualibet etiam cujuslibet linguæ dialectus suas quasdam concinnitates, sua peculiaria ornamenta, quæ sane accuratè considerandа & colligenda forent ei, qui in natione Germanica, vel alia quacunque communu-

munem aliquam, qualis in Græcia fuit, linguam constitueret: eamque vocabulis & modis loquendi propriis & perspicuis; & præterea figuris quoque tanquam gemmis & flosculis cuperet exornare. Quam ipsam in rem utinam nos quoque ad aliarum gentium imitationem, aliquantò, quam hactenus factum est, studiosius incumbamus. Quod certe si ab hominibus idoneis seriò fieret; aliquando linguam Germanicam habituri essemus ita propriam, elegantem, & venustam, ita verbis tam simplicibus, quam concinne & feliciter compositis copiosam & uberem, ut ea multis aliis Europæ linguis plenior & præstantior, nullisque omnino inferior aut imperfectior esset futura. Certum equidem est, & quilibet fateri id cogitur, Germaniæ superioris dialectos omnes, à vocabulis rei navalis, & instrumentorum nauticorum, quibus ejus loci homines non indigent, plane inopes esse, sicuti ex adverso, harum regionum incolis rerum Metallicarum, & ad culturam vinearum pertinentia vocabula, quibus carent, ab aliis sunt postulanda. Ex quo ipso quoque mani-

que lingvam, quæ cæteris dialectis habita est elegantior, nimirum Atticam ratione litteræ Tau, quâ illi pro Sigma utebantur, non parum cum nostra hac cognationis, aut saltem similitudinis habuisse. Laudatur sane à Plutarcho Homerus, quod, ut orationi suæ varietatem conciliaret, omnis generis voces Græcas, omnesque adeo sermonis Græci diversitates seu dialectos operibus suis intexuerit: ex quo etiam manifestum esse ait, quod Homerus universam Græciam, omnesque illius nationes peragraverit: atque ita integram perfectamque ejus linguæ cognitionem sibi comparaverit: ita quidem, ut ea, nisi omnibus dialectis probè cognitis, mutila & manca fuisset futura. Ex quo ipso, si quis plenam & integram linguæ alicujus egregiæ notitiam sibi arrogare velit: eum dialectos quoque ejus non ignorare oportere, prorsus verisimile est. Habet enim quælibet etiam cujuslibet linguæ dialectus suas quasdam concinnitates, sua peculiaria ornamenta, quæ sane accuratè consideranda & colligenda forent ei, qui in natione Germanica, vel alia quacunque com-

mu-

munem aliquam, qualis in Græcia fuit, linguam constitueret: eamque vocabulis & modis loquendi propriis & perspicuis; & præterea figuris quoque tanquam gemmis & flosculis cuperet exornare. Quam ipsam in rem utinam nos quoque ad aliarum gentium imitationem, aliquantò, quam hactenus factum est, studiosius incumbamus. Quod certe si ab hominibus idoneis seriò fieret; aliquando linguam Germanicam habituri essemus ita propriam, elegantem, & venustam, ita verbis tam simplicibus, quam concinne & feliciter compositis copiosam & uberem, ut ea multis aliis Europæ linguis plenior & præstantior, nullisque omnino inferior aut imperfectior esset futura. Certum equidem est, & quilibet fateri id cogitur, Germaniæ superioris dialectos omnes, à vocabulis rei navalis, & instrumentorum nauticorum, quibus ejus loci homines non indigent, plane inopes esse, sicuti ex adverso, harum regionum incolis rerum Metallicarum, & ad culturam vinearum pertinentia vocabula, quibus carent, ab aliis sunt postulanda. Ex quo ipso quoque ma-

nifestum est, non plane inutilem aut aspernandam esse eorum industriam & laborem, qui diversorum idiomatum Nomenclatores conficiunt, cum nulla dialectus adeo sit perfecta, quæ non in quibusdam aliarum indigeat subsidio: ut ita, quod uni deest, id ex altera suppleatur. Verum nos, dum externa inquirimus; domestica interim ferè negligimus. Quod profectò genti nostræ parum videtur honorificum & decorum esse, quæ magnam ætatis partem in linguis peregrinis addiscendis & excolendis fere consumit; & interim eam, quæ ipsi materna & vernacula est, maxima sui parte aut ignorat, aut saltem eam horridam, incultam & imperfectam relinquere non erubescit. Hæc sunt Nathanis Chytræi aurea monita; quæ tamen à nostris hominibus aut neglecta aut spreta fuisse videntur, cum ex illo tempore Saxonicæ linguæ aut conservandæ aut excolendæ operam suam collocaverint admodum pauci. Unde jam gaudeo *Illustrem Leibnitium* hac etiam in parte boni publici causam agere, & plurimos *inferioris Saxoniæ dialecto*

con-

conſcriptos olim libellos inter Scriptores Brunſvicenſes publicare, ut alios ſuo exemplo ad ſimile inſtitutum invitet. Moverat ille olim *Gerardum Meierum*, Theologum apud Bremenſes celebrem, antiquitatumque patriarum admodum gnarum, ut componeret *Gloſſarium Saxonicum*, in quo voces plebejæ, rarò occurrentes & obſoletæ Saxoniæ inferioris exponerentur. Et apparatum non contemnendum per aliquot annos congeſſerat vir non parva laude dignus, jamque in ordinem pene opus redegerat, cum mors laudabile ejus inſtitutum impediret. Pervenerunt tamen operis reliquiæ cum magna collectaneorum huc ſpectantium mole & *Grammaticæ Germanicæ* fragmentis in manus *Joh. Anderſonii*, Syndici Reipubl. Hamburgenſis, viri in his ſtudiis inſigniter docti, a quo lucem publicam expectant. Retulit amicus quidam, eſſe apud ſe *Gloſſarium* MStum à *Juſto Johanne Kelpio*, Ottersbergæ quondam in Ducatu Bremenſi præfecto Regio, nunc Canonico Rameslovia, viro erudito, & rerum antiquarum

in-

inferioris præcipuè Saxoniæ perito conscriptum, cui Titulus: *Verzeichniß allerhand Nieder-Sächsischer oder Plat-Teutscher, theils in denen Hertzogthümern Bremen und Vehrden fast allein gebräuchlichen, oder auch aus der alten Run-Scyth-Scand-und Gothischen Sprache uhrsprunglich herkommender Wörter.* Multo autem plures voces provinciales Criticis nostris utilissimæ haberi possent, si ministri Ecclesiarum, qui in pagis vivunt, Præfectique, quibus semper cum rusticis nostris res est & otium suppetit, censum Etymologicum pendere, quæ in agro audirent vocabula una cum significatione propria annotare, nobisque communicare vellent.

CAP. XI.

De iis, qui in origines linguæ Belgicæ inquisiverunt.

SAxonicæ, Anglo-Saxonicæque Dialecto affinis admodum est Sermo Belgicus, unde non possum non hic mentionem injicere *Joannis Goropii Becani* Medici

dici & Philologi, qui eodem tempore, quo Matth. Parkerus in Anglia Anglo-Saxonicam linguam resuscitabat, patriæ antiquitates evolvendi gratia veterum scriptis perlectis & ruminatis, tandem in eam delapsus est opinionem, *linguam Belgarum*, quam *Cimbricam* vocat, *esse omnium primam*, Hebræam ipsam superare, Adamumque non aliâ locutum. Quicquid eruditionis antiquariæ fuit, ad hoc demonstrandum contulit, ut lector ferè invitus in ejus sententiam ire cogatur: attamen cunctas alias linguas ex idiomate Belgico sive velint sive nolint, deducendo, & quicquid ubique egregium est, Cimbris suis affingendo, viris doctis passim vapulavit, fecitque, ut eum virum magni ingenii, nec minoris doctrinæ, sed mediocris judicii, vere appellarent. Operi, in quo hæc asseruit, primario titulum Βεκκεσελάνων sive *Originum Antverpiensium* fecit; eadem tamen inculcat in *Hermathena Hieroglyphica*, & adjunctis, quæ post eum an. 1572. demortuum *Levinus Torrentius*, cui res suas moriens commendaverat, Plantino Antwerpiæ publi-

publicanda dedit. Idem Torrentius etiam Goropianæ *linguæ Cimbricæ apologiam contra invectivas Jos. Scaligeri* conscripsit. Alio furiarum genere vexatus fuit *Adr. Scrickius Rodornius* Principibus Belgicis à consiliis, qui anno 1615 Ypris *Libros XXIII. Originum rerum Celticarum & Belgicarum* edidit, in quibus docuit, linguam Celticam (quam & Japheticam vocat) Latinâ, Græca & Chaldæâ antiquiorem esse, adeoque has ab illa ortas: Celticam vero ab Hebraica primogenia secundam esse & sola dialecto distare. Eandem sententiam in *Monitis secundis* & *Adversariis* stabilire voluit. Modestius paulo dialectus Belgicæ origines & antiquitatem prædicavit *Abrahamus van der Mylius*, Theologus Batavus, in Tractatu erudito *de Lingua Belgica sive de lingvæ illius communitate tum cum plerisque aliis, tum præsertim cum Latina, Græca, Persica; deque communitatis illius causis; tum de lingua illius origine & latissima per nationes quam plurimas diffusione, ut & de ejus præstantia*, qui Lugduni Batavorum 1612. impressus

est.

est. Ejusdem *van der Mylii Glossarium Teutonicum* citat Jo. Pet. Ericus in Humanæ Linguæ Geneseos Præfat. Sed illud ego nunquam vidi aut alibi adductum recordor. Multo vero his majorem laudem meritus est *Cornelius Kilianus* Duflæus Brabantus, edito Antwerpiæ 1599. tertia vice *Dictionario Teutonico-Latino*, in quo omnes Belgii voces ad radices suas ingeniose & doctè deducit. Optima tandem & reliquis locupletior editio Ultrajecti 1632. excusa est. Dolendum tamen, postea hunc eximium Belgarum omnium thesaurum ab avaris typographis nomine quidem in cæteris editionibus auctum, at re ipsa etymologiis mutilatum, & variè corruptum manibus juventutis obtrusum fuisse; de quo etiam graviter jam conqueritur Franc. Junius *in Dedicatione Observationum in Willeramum*. Origines linguæ Belgicæ scrutanti proderit quoque *Cornelii Giselberti Plempii Orthographia Belgica* Amstelodami 1637. edita, quæ doctissimis observationibus repleta est.

CAP. XII.

De peregrinis vocibus in lingua Germanica, & de Societatibus eruditis variis, quæ purgandæ linguæ nostræ causâ instituta fuerunt.

LIngua apud Germanos sic satis pura & peregrinorum vocabulorum commixtione non fuerat turbata usque ad tempora bellorum transmarinorum & torneamentorum in Gallia repertorum, quibus ab iis, qui artes palæstricas ibi discebant, uti postea ab illis etiam, qui studiorum gratia Parisios adibant, non pauca Gallica ad nos delata sunt. Et Imperatores nostri sæpius in expeditiones Romanas cum militibus suis euntes subinde verba quædam Italica vel non cogitantes referebant. Judæorum pariter gens per totam Germaniam dispersa avos nostros pecunia emungebat, & pro illa quædam ipsis verba dabat. Carolo vero V. Hispaniarum Rege ad imperium Germanicum evecto, & varia de-

inde

inde bella in Italia gerente multo plures Italorum & Hiſpanorum quoque voces ad nos tranſierunt. Hæc vero annotaſſe videtur *Simon Rotius* in libro Auguſtæ Vindelicorum 1571. evulgato & à Lippenio atque aliis citato, cui titulus: *Sim. Roten Deutſcher Dictionarius, das iſt Ausleger, ſchwerer, unbekanter, Deutſcher, Griechiſcher, Lateiniſcher, Hebræiſcher, Welſcher, Frantzœſiſcher, auch anderer Wörter, ſo nach und nach in Deutſche Sprache kommen ſind.* Dicitur etiam poſt hæc *Bernh. Heupoldus* edidiſſe Baſileæ 1620. *Dictionarium erklerent allerley ſchwere Wörter, ſo in der Deutſchen Sprache eingeriſſen.* Florebat jam hac tempeſtate *Societas Frugifera Teutonica*, vulgo *der Fruchtbringende Palm-Orden* dicta, annoque 1617. inſtituta, primam ejusdem jungendæ occaſionem præbente *Caſpare Teutlebio*, ſupremo Saxo-Vinarienſis Aulæ Mareſchallo, atque hoc unicum ſibi negotium dabat, ut Germanicæ linguæ præſtantiam ligato & ſoluto ſermone promoveret, puritatemque ejus re-

 ſtitue-

stitueret & conservaret. Sapientiores Germaniæ Principes & illustres viri magno numero huic Societati nomina tum quidem dederunt, & habuit illa præsides Ludovicum Principem Anhaltinum, cui suffectus est Wilhelmus Dux Saxoniæ & hoc demortuo Augustus Saxoniæ Dux & Archiepiscopatus Magdeburgensis Administrator. Inter ornamenta Societatis præcipua erat Divus AUGUSTUS Dux Brunsvicensium & Lüneburgensium, heros immortali laude dignus, cum tribus filiis Serenissimis, è quibus avitas terras feliciter adhuc gubernat ANTONIUS VLRICUS, totius Europæ Principum jam senior, qui Serenissimam neptem suam Carolo III. Hispaniarum Regi conjungendo bono omine illud effecit, ut gloriam Domus suæ potentissimæ per universum terrarum orbem dilatatam solis jubar continuum nunquam deserere possit. Uti autem per omnem vitam nihil non & scriptis & carmine perenni dignum patravit, ita etiam scribendi & carmina condendi artes studiosè fovit, atque ipsemet

non

non aspernatus est. Testes sunt elegantia Teutonica, eruditione omnigena, ingenio & judicio acri refertissima opera ejus, *Aramena* & *Octavia*, piusque labor, *Christ-Fürstliches Davids-Harfen-Spiel*, Norimbergæ 1667. editus, in quem & vena Conjugis Serenissimæ, *Elisabethæ Julianæ*, cujus memoria nobis sancta est, simul confluxit. Quod si pari modo omnia Fructiferæ Societatis membra officio suo satisfecissent, illa sine dubiò vireret, fructibusque Germanorum Criticis profuturis adhuc abundaret. Historiam Societatis hujus docent nos libri Germanico sermone conscripti, ex quibus succurrunt *Der Fruchtbringenden Gesellschafft Nahmen, Vorhaben, Gemählde, und Wörter nach jedes Einnahme ordentlich in Kupffer gestochen, und in achtzeilige Reimgesetze verfasset*, quem librum Matth. Merianus Francofurti ann. 1646. nitidissimè imprimi curavit. Secuta est *Georg. Phil. Harsdörferi Fortpflantzung der Fruchtbringenden Gesellschafft* Norimbergæ 1651. edita; quam excepit *Caroli*

Gottfrid ab Hille Teutſcher Palm-Baum & tandem *Georg. Neumarckii Neuſproſſender Teutſcher Palm-Baum*, Norimbergæ 1668. ab ipſo ſub nomine *des Sproſſenden* evulgatus. Addi his poterit *Joachimi Felleri Oratio de fratribus Calendariis cum notis Chriſt. Franciſci Paullini* poſtea publicata. Poſt Fructiferam nata eſt *Societas Argentoratenſis*, Germanicæ linguæ cultui pariter intenta, ſed quæ cum primis ſuis autoribus intercidit. Sequebatur paulo poſt *Hamburgenſis Societas, die Hamburgiſche Deutſchgeſinte Genoſſenſchafft* vocata, cujus fundamenta anno 1643. *Philippus Cæſius*, variorum ſtudiorum & fatorum vir, poetaque non contemnendus, Hamburgi cum ſociis *Theoderico Peterſohnio* & *Johanne Chriſtophoro Liebenavio*, nobili Boruſſo, jecit. Diviſit illam poſtea Cæſius in *Roſigeram*, *Liligeram*, *Caryophylligeram* & *Rutigeram*, cujus rei rationes ipſe affert in tribus ſchediaſmatibus Germanicis, quorum inſcriptiones hæ ſunt: 1. *Das Hochteutſche Heliconiſche Roſenthal, oder, der Teutſchgeſinnten Genoſſenſchafft erſter und*

und neunstämmiger Rosenzunfft Ertz-schrein, darinn derselben Anfang, Fortgang, Ausgang, Bewantnisse, Zunftsatzungen und Gebräuche, neunfaches Zunft-und Stamm-Buch, zusamt ihrem gantzen Stiffts-Schmucke aller und jeder Zunfft-Genossen, Zunfft-Nahmen, Zunft-Zeichen und Zunft-Sprüchen, mit derselben in kurtzbündige Reimen verfasten Erklärungen, zufinden. Amstelodami 1669. II. *Des Hochteutschen Helitonischen Lilienthals, das ist: Der Deutschgesinten Genossenschafft zweyter oder siebenfacher Lilien-Zunft Vorbericht*, Amstelodami 1679. III. *Des Hochteutschen Heliconischen Nægelein-Thals Vorbericht*, Hamburgi 1687. Societatem autem hanc aliquo modo hactenus autoribus supervixisse patet è *M. Joh. Peiskeri*, Rectoris Wittebergensis & Socii Florilegi, libello, qui 1705. Wittebergæ recusus & continuatus est sub titulo: *der Hochpreiswürdigen Deutschgesinten Genossenschaft-Zunft Tauf- und Geschlechts-Nahmen* &c. cum *Catalogi Collegarum vernaculi* prius Hamburgi

anno 1673. & 1676. nec non Wittebergæ 1685. prodiissent. Quando verò Socii Cæsiani in Orthographia Germanica plura immutarent, vocesque peregrinas omnes, dudum licet civitate Germanicâ donatas, aut etiam eas, quæ ipsis peregrinæ saltem viderentur, eliminarent, & noviter à se fabricatis commutarent, idcirco eos falsè traduxerunt *Jo. Balth. Schuppius* im *Teutschen Lehrmeister*; *Joach. Rachelius* in Satyrâ VIII. & *Christianus Weisius* in dramate vernaculo peculiari, *die zweifache Poeten-Zunft* inscripto. Hanc excipiebat *Pegnesiorum Societas Pastoralis* (*die Pegnitzische Schæfer-Gesellschaft*) quæ à *Georgio Philippo Harsdörfero*, Patritio Norimbergensi, viro admodum erudito, excitata est. Ejus memoriam conservârunt, ut alios taceam, *Johannes Clajus*, & *Sigismundus Betulius* in quatuor partibus *der Pegnitzschæferey* ann. 1645. & sequentibus annis impressa. Legi etiam de Pegnesia hac Societate poterit ejusdem *Sigismundi Betulii* liber, quem *Seiner Magdalis Lieb- und Lob-Andencken* inscripsit p. 236. seq.

Or-

Ordinem Cygneum sive *den Elb-Schwanen-Orden* fundavit vir magnæ apud nos famæ *Johannes Ristius*, Comes Palatinus Cæsareus, Wedeliæ ad Albim Pastor, cui plures eruditi nomina dederunt. Institutum hujus Societatis & fata enarravit Collega istius *Candorinus*, hoc est, *Conradus ab Hœvelen* in libro vernaculo, cui titulus: *Der Zimberschwan, darinnen des Schwanen-Ordens Anfang, Zunehmen, Bewandnis, Gebräuche, Satzungen, Ordens-Gefüsse, samt der Gesellschafter Ordens-Nahmen sind entworffen*, Lubecæ 1666. impresso. Idem etiam de eadem materia egit *in dem Thränfliessenden Zimberschwan, welcher aller des Schwanen-Ordens zu des Uhrhebers Lebezeit gewesenen Mitglieder Ordens-Nahmen, nebst sonderlichen Merckwürdigkeiten und andern Ordens-Bewantnissen eröfnet*; Lubecæ 1669. Post hæc *Christianus Franciscus Paullinus*, Medicus & Philologus Isenacensium doctissimus, ut lingua & poesis Germanorum magis magisque excoleretur, *Consilium* edidit *fundandi Ordinis Columbini*

Laureati, atque id deinde *Memorabilium, suorum sacrorum & profanorum* sive *der Zeitverkürtzenden erbaulichen Lust* Tomo II. cap. 110. inseruit; sed successu hactenus caruit, nec fuêre, qui nomina huic Ordini darent. Quamvis autem omnes hæ Societates in eo se exercuerint præcipuè, ut linguam nostram emendarent, & puram inde secatamque redderent, fato tamen nescio quo accidit, ut finem optatum non fuerint consecutæ. Iisdem enim, quibus fundatæ sunt, temporibus, bello triennali funestis, multus miles externus Germaniam nostram inundavit undique, ac bona verba plurima insolentibus & peregrinis vocibus commutavit. Quo de malo *Baptista Armatus Vates*, *Thalosius* (sub quo nomine personatò laudatus *Johannes Ristius* latet) graviter conqueritur in tractatu Germanico, qui inscribitur: *Rettung der edlen Teutschen Haupt-Sprache, wider alle deroselben mutwillige Verderber und alamodisierende Auffschneider in unterschiedenen Briefen, allen dieser prächtigsten und vollenkommensten*

Spra-

Sprache auffrichtigen Teutschen Liebhaberen für die Augengestellet, Hamburgi Anno 1642. Post Monasteriensem vero & subsecutam Pyrenæam pacem Gallica potentia omnium mentes & linguas occupavit, & tot ubique Gallicæ linguæ, ex nostra & Latina licet corruptæ, extiterunt admiratores, ut jam à quibusdam vix aliquid componi possit, quod luem hanc Gallicanam non redoleat. Quid? quod & sunt, qui Gallicos lepores ab ore Germano exprimi posse negant, & laudi sibi ducunt, Germanicam orationem comptulorum Gallorum centonibus variegasse. Unde doctissimus Berneggerus conquestus est, *in sentinam durare nostram lingvam, ad quam reliquarum sordes torrente promiscuo deferantur, & nos jam à Latinis, jam à Gallis, Hispanis etiam atque Italis mutuari, quod Domi nascatur elegantius.* Doleo sane hoc etiam suis præcepisse *Christ. Weisium*, virum aliàs de re scholastica non male meritum, & asseclam in ea hæresi habere discipulum quendam, cui fama vulgaris nomen aliquod fecit. Horum enim

rorum scriptis plebs in errore confirmata, & eò insaniæ processum est, ut ante aliquot annos integrum *Dictionarium* ederetur *Vocum Gallicarum, quibus sermo Germanicus exornari,* si Dîs placet, *possit.* Sed ego de elegantia, gravitate & copia linguæ nostræ certus cum omnibus bonis odi hoc profanum vulgus & arceo; quod & in Belgio olim fecit *Corn. Kiliani*, qui Dictionario patriæ Linguæ ideo addidit *Appendicem peregrinarum, absurdarum, adulterinarumque dictionum,* ut agnitæ eò facilius evitarentur.

CAP. XIII.

De iis, qui præterea sub finem seculi XVI. de originibus nostræ linguæ curiosi fuerunt.

SEd ad finem Seculi XVI. redeundum est, quo vivebant in republ. literaria, & quidem historiarum studiis celeberrimi viri, *Reinerus Reineccius*, *Henricus Meibomius*, Professores nostrates, & *Petrus Albinus*, Historiarum Professor Wittebergensis, qui in scriptis cedro dignis nullam

nullam ſtudii Etymologici Germanorum bene conſtituendi & promovendi occaſionem prætermiſerunt : Albinus præterea in Progymnasmatibus novæ Saxonum hiſtoriæ Wittebergæ 1587. editis p. 39. *commentarium de lingua Teutonica* ſe ſcripſiſſe teſtatur, qui ſi alicubi adhuc in Saxonia lateret (certe enim aliqua ejus ſcripta anecdota apud amicum latere ſcio) ut tandem in lucem prodiret, è re omnium literatorum eſſet.

In Batavis *Bonaventura Vulcanius*, Græcarum literarum callentiſſimus, aliquam pariter curam patriæ rebus adhibuit, & Lugduni anno 1595. *Paulum Warnefridi de Geſtis Longobardorum* ad veteres codices emendatum, anno verò 1597. *Jornandem de rebus Geticis, regnorumque & temporum ſucceſſione* nec non *Iſidori Chronicon Gothorum, Vandalorum, Suevorum & Wiſigothorum* &c. edidit una cum ſuis *notis & Tractatibus*, quorum paulo ante mentio facta, *de literis & lingua Getarum ſive Gothorum &* de notis Lombardicis. His adjunxit *ſpecimina variarum Linguarum, ut Gothica*,

thica, veteris Teutonica & Gallica, Anglo-Saxonica, Persica cum Germanica convenientis, Cantabrica, Frisica, Wallica, Islandica & Nubianorum.

Sub idem tempus *Justus Lipsius* è Jenensi Academia, ubi Professor Eloquentiæ fuerat, profugus, Lovanii degit, atque ob profundam antiquitatum Romanarum scientiam, & stylum singularem, omnium eruditorum admirationem in se convertit. Neque tamen in iis adeo defixus fuit, ut non interdum etiam ad patriam linguam studium suum verteret. Provoco ad elegantissimam ejus Epistolam XXXIII. Centuriæ III. ad Belgas, ubi Henrico Schotto Becanianam de linguæ Belgicæ portentosa antiquitate sententiam ridendam propinat, & patrii sermonis mutationes per diversa secula attingit, eaque occasione utilissimum *priscæ Germanicæ linguæ Glossarium è veteri Psalterio Wachtendonckiano interlineari* Caroli M. ævo scripto excerptum inserit, quod deinde *Olivarius Vredius* in Additionibus *libri II. prodromi Historiæ Comitum Flandriæ* pag. 22. etiam recensuit.

CAP.

CAP. XIV.

De editione paraphraseos Teutonicæ in Canticum Canticorum, quæ Willeramum autorem habet. Qua occasione variæ Lectiones, ex MSto P. Scriverii inseruntur.

PAulus Merula Dordrechtanus, JCtus & Historicus non infimæ notæ, Lugduni Batav. tum Professor, sed deinde Lipsii successor factus, eximio beneficio philologos nostros demeritus est, cum edidit *Willerami*, qui circa an. 1070. Abbas Merseburgensis in Saxonia fuerat, *Paraphrasin geminam in Canticum Canticorum, quarum prior rhythmis Latinis, altera veteri lingua Francica concepta est:* Addidit *Jani Houteni*, Secretarii urbis Lugdunensis, versionem Batavam, & docti cujusdam anonymi notas in Francicum textum. Editio hæc Merulæ *Lugduni Batavorum ex Officina Plantiniana apud Christophorum Raphelengium, Academiæ Typographum, M D IIC.* excusa est. Postea

ea *Franc. Junius Observationes in Willerami Abbatis Francicam Paraphrasin Cantici Canticorum* Amstelodami suis typis & sumtibus anno 1655. in lucem emisit. Ubi notandum, hos duos diversos libros confusos esse in *Catalogo veterum librorum Septentrionalium Hickesii*, atque erronee etiam Willeramum a P. Merula sub Raphelengii nomine publicatum dici in *Theatro Anonymorum & Pseudonymorum Placciano*, cum & editoris P. Merulæ & typographi Raphelengii nomen in titulo libelli sit expressum. Interim dolendum est, non adeo curatè descriptum & præterea mutilum fuisse exemplar, unde editio facta. Deest enim notabilis *Willerami Præfatio Latina* à *Mart. Opitio* in Animadversionibus ad Rhythmum de S. Annone è MSto veteri Mich. Flandrinii Senatoris Wratislaviensis (unde & textum se locis infinitis emendasse dicit) prolata. Servatur jam codex ille, quem ferme ob characterum formam antiquam authenticum dixerim, inter rarissima Bibliothecæ Rhedigerianæ MSta; mihique Wratislaviæ

à Cla-

à Clarissimo viro *Gotlob Krantzio*, Hist. & Eloqu. Professore ac Bibliothecario, benevole olim ad inspiciendum exhibitus est. Alius Willerami Codex MStus non minoris ponderis extat in Bibliotheca Vindobonensi, unde Lambecius aliquot versuum lacunam explevit. Pagina enim 161. post versum,

Omnibus in populis dignis habitanda colonis,

in Codice isto sequuntur hi quatuor in edito exemplari non comparentes:

Hanc qui plantavit, custodibus ipse locavit
Ecclesiæ sponsus culturam impendere promptus.
Spiritibus superis Doctoribus atque prophetis
Hanc defendendam contradidit atque colendam.

Horum versuum translatio Germanica in eodem MSto extat hoc modo concepta: *Dér Hêrro dér dén wingarton pflánzheta, dér hât imo wínzbúrnela gezetzhet. Min sponsus hât sine ecclesiam biderben agricolis beuolehan, prophetis, Apostolis, Doctoribus. Er hat iro*

uub gescaffet diu Angelica præsidia, mit den siu bevvâret vvirdit contra tentationes & dæmonum infestationes. Gerardus Joh. Vossius de Vitiis Sermonis libro II. c. 5. meminit alius in vetustissimis membranis exarati codicis apud se extantis. Nuper etiam in Bibliotheca Guelferbytana inveni editionem Cantici Willerami, cujus margini manus erudita, Petri, ut suspicor, Scriverii, varias lectiones ex MSto bonæ notæ addiderat. Nec grave erit Lectori benevolo, si illas hoc loco in gratiam Criticorum Germanicorum excerpam.

Pag. 2. lin. 21. jugethet) MS. *gejunget.*

Pag. 6. l. 25. mer in sine genathema) MS. *mich in sine gegathema.* v. infra p. 42.

Pag. 8. l. *antepenultima:* getzheit) MS. *gezélt.* Sic etiam Junius in notis legit.

Pag. 9. l. 2. wildeshuda) *vilzhus.*

Ibid. l. 10. werthich) *vvirdig.*

Ibid. l. 23. gelouuon) *geloibon*, id est, *velante.*

Ibid. l. 26. geburede) *bûrete.*

Pag. 12. l. 1. herdnisse) *córteron.* Hæc vox pro *grege* & infra pag. 65. occurrit.

Ibid.

Ibid. lin. 20. gewelich) *jegelich.*

Ibid. l. 21. herdnisse) *cortere.*

Pag. 14. l. 3. herdnisse) *cortere.*

Ibid. l. 5. herdon) *birto.*

Ibid. l. 13. herdan) *bûotent.*

Ibid. l. 14. herdnisse) *córtare.*

Ibid. l. 16. newerthen) *ne werthen.*

Ibid. l. 20. friundin na min gemaazot minemo reydewaganon) *friundinna min geebenmázzo minemo reitgesinde an den reydewaganon.*

Ibid. l. 30. samo turtulduuan) *samo dero turtúlduuan.*

Ibid. l. 35. 36. smithe scirethe) *smidezie-reda.*

Pag. 15. l. 4. doychne) *tóugene.*

Ibid. l. 12. lampreythe wise gebreyde) *lantfride wise gebrôchta.*

Ibid. l. 19. vurebringan.) *vurebringan, quodper argentum figuratur.*

Pag. 16. l. 30. salfwerz) *salfuurz.*

Pag. 17. l. 32. in thero douphe gereynet) *in thero douphe iro súnton gereynet.*

Pag. 18. lin. penult. veychenes) *feyche-nes.*

Pag. 21. l. 12. allizana) *alliz ana.*

Pag. 23. l. 27. apheldera) *affaltera.*

Pag. 24. l. 9. vana thiu then con) *vone dannen dingon.*

Ibid. l. 10. mer) *mich.*

Ibid. l. 13. winkelnere) *winkellare.*

Ibid. l. 32. verthruzet) *bedruozet.*

Pag. 26. l. 29. bi then reion ande bi then hirzon) *bi then rebegeizzon unte den hirzon.*

Ibid. l. 31. noch wachan no doth) *nahne munteret.*

Ibid. l. 33. drephed) *treffet.*

Pag. 27. l. 7. in slapho) *in slaffen.*

Pag. 28. l. 26. huuela) *hubela.*

Pag. 29. l. 7. houg) *hebig.*

Ibid. l. 23. wardet van ten linebergon) *wardet uz van den linebergon.*

Ibid. lin. ult. sprechet ze mer) *sprechet sus ze mer.*

Pag. 32. l. *antepenult.* suor her) *besuor her.*

Ibid. l. *penult.* eynegemo ungestiuro) *decheinemo ungestûome.*

Pag. 33. l. 7. hinan) *hina.*

Ibid. l. 12. Ter was) *E was.*

Ibid. l. 17. heyderhed) *hiettere.*

Pag.

Pag. 34. l. 34. ande vesto bin) *ande din vesto bin.*

Pag. 35. l. 7. gethinga) *gedinge.*

Ibid. l. 26. luchent) *lichent.*

Pag. 37. l. 27. er sie) *obe sie.*

Ibid. l. 31. zueyuet) *zewérfet.*

Ibid. l. 34. verwinnene) *uberwintene.*

Pag. 39. l. 15. enquethen) *enquédan.*

Ibid. l. 19. 20. wereldliche thimsternisse) *werliche vinstre.* Eodem modo in hac pagina lin. 27. 28. legitur.

Pag. 40. l. 3. sido) *sito.*

Ibid. l. 7. gitthewanne) *eteswanne.*

Ibid. l. 9. gitthes wilcharo) *eteslichemo.*

Ibid. l. 9. 10. doychene) *bôichene.* i. nutu.

Pag. 43. lin. 12. eynech) *dechein.*

Pag. 46. l. 15. riuchgerda) *roubgerta.*

Ibid. l. 16. wiroche) *wibrouche.*

Pag. 49. l. *antepenult.* thihe) *diébe.*

Ibid. l. *penult.* post verbum *naghtu-orghta*, sequitur in MSto: *Das bette veri Salomonis, das ist Ecclesia, in iro rouuet er, also der mân in sinemo bette.*

Pag. 50. l. 1. thimsternisse) *finstre.*

Pag. 50 l. 9. 10. nu niwanne ne verthruzet) *númene bedrhuzet.*

Ibid. l. 15. vúelo vorare, id est, Diabolus) *úbelo bûorere, id est Diabolus mœchus.*

Ibid. l. 17. thihe) *diébe.*

Ibid. l. 19. bethuwan) *bedûban.*

Ibid. l. 30. thiu was guldin.) *thiu was guldin unte diu stéga diu was rôth.*

Ibid. l. 33. gegradet) *gesclibtet.* v. p. 52 l. 6.

Pag. 52. l. 13. brothe) *brode.*

Pag. 55. l. 11. freuwe) *fréwede.*

Ibid. l. 16. wereldligh) *wébrlich.*

Ibid. l. 18. thorninan) *durninon.*

Ibid. l. 25. unthankes) *ingratiis.*

Ibid. l. 29. withemo) *widemes, i. dote.*

Pag. 64. l. 29. inliche) *in lachenes.*

Pag. 65. l. 9. inlichenes) *in lachenes.*

Ibid. l. 16. scorenon) *gescorenon.*

Ibid. l. 17. Zume lero) *zuinelero.*

Ibid. l. 19. unbarius) *unbirig.*

Ibid. l. 30. zu themon ewinlichon liue) *ze demo ûbt bûssen, id est, adme.*

Pag. 66. l. 16. 17. lepphan) *lessa.*

Ibid. l. 23. also coccus) *also der coccus.*

Pag.

Pag. 66. l. 33. inlichenes) *in lachenes.*

Pag. 67. l. 1. guodlichant) *guotlichent, gloriantur.*

Ibid. l. 9. ouene gewrocht) *ouene anegewrocht.*

Ibid. l. 19. doychene) *tóugene.*

Ibid. l. 25. armstrangigh) *armstrangir.*

Ibid. l. 37. firmissima munimenta) *wábsen gestóz.*

Pag. 68. l. 6. warningan) *árnunge.*

Ibid. l. 12. reion) *rébegeisse.*

Ibid. l. 26. clare) *wasse.*

Ibid. l. 36. wereldthimstre) *wereldfinstre.*

Pag. 69. l. 8. huuele) *búbele.*

Ibid. l. 13. goden willon) *diemûotigen.*

Ibid. l. 17. ze einer genodo) *zéinerguote.*

Ibid. l. 29. legor) *lûoger.*

Ibid. l. 37. thurgnatigh) *durhnahtig i. perfecta.*

Pag. 70. l. 21. hare) *vabsstrénen.*

Pag. 71. l. 19. vure cument) *vurecumens.*

Ibid. l. 21. ieer) *ie ér.*

Pag. 71. l. 31. hunich) *wábo.*

Pag. 72. l. 1. miloche) *lacte.*

Ibid. l. 6. so wether) *suédir.*

Pag. 72. l. 10. flozhaft) *flozhafter.*

Pag. 73. l. 3. ze erist) *zêerist.*

Ibid. l. 25. thinga) *gedinge.*

Ibid. l. 26. mit rore gratiæ) *die werdent mit rore gratiæ.*

Ibid. l. 31. thihent) *dibent.*

Ibid. l. 36. alii genera linguarum) *alii gratia sanitatum, alii genera linguarum.*

Pag. 74. l. *ult.* leuenda) *lébentegaz.*

Pag. 75. l. 8. stanches) *quekke.*

Ibid. l. 12. geknisedon) *geséroton.*

Ibid. l. 15. tiuhze) *tiubte* i. döse.

Pag. 81. l. 2. smethelichon) *smeichlichen.*

Ibid. l. 3. lisne suthene wind) *linde sundene wind.*

Ibid. l. 4. muga dir) *mugat ir.*

Ibid. l. 5. gederan) *getaren.*

Ibid. l. 5. macho dir) *machot ir.*

Pag. 82. l. 14. 15. sumestund mit duris tormentis, interdum mollibus blandimentis) *sumstund mit ége forhtá, sumstunt mit smeiche.*

Ibid. l. 18. flafto) *flaffon i. pigresco.*

Pag. 85. l. 19. flaftheyde) *flafheite.*

Pag.

Pag. 85. l. 20. ſcule dir) *ſculet ir.*

Pag. 86. l. 9. eine wiila) *ettenwilo.*

Pag. 89. douwes) *toiwes.*

Pag. 90. l. 22. wirthegaro ruowon trahene) *wirdegero riuwon záberon.*

Ibid. l. *ult.* flagella) *flagella, crucem.*

Pag. 92. l. 4. zerennet) *zefloezet.*

Ibid. l. 16. erougade) *oigte.*

Ibid. l. 17. niet ſin. ande) *ih nit erwerben. Ih hat in.*

Ibid. l. 23. murhodela) *mûr hûotera.*

Ibid. l. 31. ſcarph) *wás.*

Ibid. l. 36. *hardo geſeret*) *hardo compuncta unte geſeret.*

Pag. 93. lin. 11. thar) *thas.*

Ibid. l. 14. ouerthruze) *urdrúzze.*

Pag. 95. l. 14. niudſamere) *nieter.*

Pag. 99. l. 28. hominum. Peccatum) *hominum. Er iſt candidus & rubicundus. Candidus iſt er von dero mâgede gebórener, unte aller ſúnton ánig. Peccatum &c.*

Pag. 100. l. 7. vupfela) *wipfela.*

Pag. 101. l. 10. luzzeron) *lûteren.*

Pag. 102. l. 22. ſinowolde) *ſinewel.*

Ibid. l. 23. gethrat) *gedrát.*

Pag. 102. l. 24. threxlere) *drebſel.*

Ibid. l. penult. ſinowolde) *ſinewél.*

Pag. 103. ſcundont) *ſcúntent.*

Pag. 104. l. 7. houch) *beuig.*

Ibid. l. 15. all) *aller.*

Pag. 112. lin. 31. mitheware biſtu ſamo Hieruſalem) *mitheware biſtu, quia fraternam pacem diligis; ziere biſtu ſamo Hieruſalem.*

Pag. 113. l. 11. 12. mine hinan flught) *mih hine flúkke.*

Ibid. l. 17. 18. gethanko) *gedinge.*

Pag. 115. l. 5. 6. hiro muoder) *iro muotir, unte erwelete iro muotir.*

Ibid. l. 29. lucra.) *lucra, die ſie von iro habont.*

Ibid. l. 33. ſamo thiu wolegethrangoda zeltſcara) *ſamo thiu ſunnan, égelih ſamo thiu wolegethrangoda zeltſcara.*

Ibid. lin. *ult.* hoogh) *béuig.*

Pag. 116. l. 1. 2. thihet) *dihet.*

Pag. 118. l. 22. ande) *unte abo ne gratia ejus in me varia ſit, al die wila ſo die fideles ejus hic ſint circumdati teſta corporis; unte.*

Pag. 127. l. 7. ſcuohe) *geſcuohe.*

Pag. 127. l. 12. festinas) *vilt.*

Ibid. l. 20. Thaz geknuffe) *die gefuegede.*

Pag. 128. l. 12. thraxlere) *drabsel.*

Ibid. l. 33. triticum. Wollent, &c.) *triticum. Wollent sie radicem mittere deorsum, so mugen sie facere fructum sursum. Wollent, &c.*

Pag. 129. l. 31. mit acuta) *mit mundicia mentis & corporis unte mit acuta, &c.*

Ibid. l. *ult.* elphandinin) *helfent beininaz.*

Pag. 130. l. 6, 7. doichene) *toigene.*

Ibid. l. 8. elphandinimo) *helfentbeinemo.*

Ibid. l. 9. 10. auditoribus) *subjectis.*

Ibid. l. 15. ze Esebon, vore thero porte) *ze Esebon, dieder suébent vore thero porte.*

Pag. 131. l. 32. zuein trugelin) *zâuve trugelinen.*

Pag. 132. l. 6. Carmeli, uor) *Carmeli. Âbo.*

Ibid. l. 28. 29. welelusten) *zartlusten.*

Ibid l. 37. gewasduom) *gewast.*

Pag. 135. l. 26. zidech) *zidecbes.*

Pag. 137. l. 4. marthe) *márada.*

Ibid. l. ult. truchenne) *zeitedrúkkene.*

Pag. 138. l. 5. bilithlih) *billih.*
Ibid. l. 10. beuele) *beuélebe.*
Pag. 141. l. 9. ghie) *gen.*
Ibid. l. 12. do) *tûon.*
Ibid. l. 15. gescaphe) *scaffe.*
Pag. 142. l. 14. vilothrado) *vilo dràho.*
Pag. 143. l. 8. geartzatant) *gearzenont.*
Pag. 146. l. 13. vorkuze) *vermáne.* v. infra p. 163.
Ibid. l. 24. ande thin) *ande ich thin.*
Pag. 147. l. 4. gethingon) *spero.*
Ibid. l. 11. gethruhtan) *gedúhtan.*
Ibid. l. 30. garewa) *garéuvo.*
Ibid. l. 32. gesende) *jesende.*
Ibid. l. 38. an slaphon) *in sláfen.*
Pag. 149. l. 8. ni wecchet, unzen &c.) *ni wecchet, nohne múnteret, unzen &c.*
Pag. 150. l. 7. 8. woleluft en ouerfluoiende ande sich neigande) *zártlicho gefuôretin ande sich leinente.*
Ibid. l. 9. hough) *héuig.*
Ibid. l. 15. repromissionis, ande nendet) *repromissionis unte labet an iro die wábe allir slahte túgede unte nendet.*
Pag. 151. l. 26. thihet) *dîhet.*
Pag. 152. l. 9. niderenda) *ni táreta.*

Pag. 154. l. 34. loghent) *lobezent*.
Pag. 155. l. 8. listeliche) *lústlich*.
Pag. 157. l. 19. rades) *rátes*.
Ibid. l. 22. vougen) *viege*.
Ibid. l. 28. thus) *sús*.
Pag. 160. l. 15. ouer drephent) *ouerdrephent*.
Pag. 161. l. 26. Ecclesiam in Judæa) *Ecclesiam quæ est vinea sua. Ih ne meinon niht die Ecclesiam in Judaa*.
Pag. 163. l. 28. verkiusest pro spe) *verkiusest unte vermanest pro spe*.
Ibid. l. 30. 31. cœlestium præmiorum gloria) *copia cælestium præmiorum*.
Ibid. l. 33. winnont) *unte winnont*.
Pag. 167. l. 9. 10. thie man sumestunde sihet) *thie man sumstund sihet, sumstunt niene sihet*.

Hæ sunt variæ lectiones Willerami, quibus uti poterunt aliquando, qui scriptorem hunc recudi curabunt. De cætero Paraphrasis Cantici Theotisca ab ipso Willeramo etiam Latinis verbis concepta est, & extat hujus Translationis Latinæ vetus exemplar in membrana exaratum inter Codices Gudianos, quos nuper

non

non parvo ære redemtos Guelferbytanæ Bibliothecæ, Illustris Leibnitii hortatu, addidit Serenissimus Dux noster. *Glossarium e Francica interpretatione Willerami in Canticum Canticorum Olivarius Vreedius* confecit, additâ expositione Flandrica & Latinâ & adnotatis singulis foliis Raphelengicæ editionis. Extat id in Additionibus ad Historiæ Comitum Flandriæ librum prodromum II. pag. 30. sq.

Cap. XV.

De Helvigii, Freheri, Henischii, Zinzerlingii, Jungii, & Sviceri studio originibus & Lexicis Germanicis colligendis impenso.

ANno 1611. *Andreas Helvigius*, origine Pomeranus, *Etymologiarum, sive originum Germanicarum* librum instinctu Laurentii Rhodomanni primum collectum, Francofurti publicavit, in quo plura sunt, quæ eodem tempore cogitaverat & ob-

& observaverat Mylius supra citatus. Anno 1614. res Germanorum literaria morte *Marquardi Freberi* JCti & Philologi celeberrimi jacturam irreparabilem fecit. Neque enim ille solùm edendis & explicandis *scriptoribus* medii ævi *Francicis*, *Germanicis* & *Bohemicis*, variisque Juris publici materiis elaborandis incubuerat; verum etiam rem nostram Etymologicam ob singularem ejus in studiis historicis usum tandem aliquando bene constituere voluerat. Communicavit mecum Vir maximè Reverendus atque omnis eruditionis promotor indefessus *Polycarpus Lyserus*, S. S. Theol. Doctor & Superintendens Generalis Ducatus Luneburgici, exemplar Codicis Legum Heroldini, cujus margines Freherus notabilibus observationibus suis in loca legum difficilia passim implevit; ibi ipsemet sæpius allegat *Commentarium suum de veteri Germanica lingva vel origine ejusdem.* Opus egregium fuisse quis dubitet, cum doctissimus vir optima ad illa subsidia ex celebri Bibliotheca Palatina, quæ jam Vaticanæ pars est,

eſt, habere potuerit, atque ipſe inſignem ſupellectilem librariam poſſederit, unde quædam poſtea in Auguſtam Bibliothecam Guelferbytum venerunt. Eſt inter reliquias illas Codex MStus, qui Chronicon ineditum ab initio mundi ad annum 1162. progrediens complectitur, in eo Freherus *volumen duodecimum diplomatum* à ſe collectorum alicubi ad marginem citat, ex quo de apparatu ejus reliquo ad hoc negotium judices. Laudatæ interim origines Germanicæ linguæ, quæ triſtia fata habuerint, è Martini Opitii epiſtola ad Jo. Elichmannum anno 1638. data, quam nondum editam Ampliſſimi Felleri, Secretarii Ducis Saxo-Vinarienſis, beneficio poſſideo, patet. Ibi enim Opitius: *De Gloſſario Freberi, quod quæris*, ait, *vix illud reperiri poſſe uſpiam exiſtimo. Vidua enim illius Doctiſſimi Viri, ex equeſtri apud Sileſios Bochiorum familia, ut fama ita bonorum negligentior, tantum non mature decoxit, & Bibliothecam inſignem, Lingelshemio, Grutero, aliisque obſtantibus nequicquam, perire miſere paſſa eſt.*

Vixit

Vixit tamen apud illum annos aliquot homo non ineruditus, qui origines Germanicorum vocabulorum ad reprehensionem usque rimari solebat & talia schedis vix ingenti schista continendis mandaverat, quæ forte latent Argentorati apud Berneggerum illi familiarem. Ne tamen planè nulla philologiæ Freherianæ ſpecimina habeamus, faciunt eruditi ejus *Commentarii in Constitutionem Karoli III. de Expeditione Romana; in Formulas Fœderis Ludovici Germ. & Caroli Galliæ Regum anno 842. percussi;* in *Orationis Dominicæ & Symboli Apostolici Alemannicam versionem vetustissimam*, in *Decalogi* item *Orationis, & Symboli Saxonicam versionem vetustissimam;* atque *dissertatio, qua proprie lingva prisci Francorum Reges usi;* in quibus omnibus peritè vetera vocabula exponit, & quomodo noſtra ex iis prodierint, oſtendit.

Altero poſt Freheri obitum anno *Georgius Henischius*, Med. Doctor, & Mathematicus Auguſtanus, *Thesaurum linguæ & sapientiæ Germanicæ* Auguſtæ Vindelicorum edidit, in quo, ut autor ait,

ait, omnia vocabula Germanica, tàm rara quàm communia cum suis Synonymis, derivatis, phrasibus, compositis, epithetis, proverbiis, antithetis continentur, & Latinè ex optimis quibuscunque autoribus redduntur, ita ut nova hac & perfecta methodo quilibet cum ad plenam linguæ utriusque cognitionem, tum rerum prudentiam facile & cito pervenire possit. Sed usque ad literam G. saltem opus laudabile impressum extat. Post eum *Joh. Bernhardus Zinzerlingius*, Professor Rostochiensis, *Lexicon Germanicum* concinno quidem ordine digessit, sed immaturum illud reliquit autor præmaturè defunctus, cujus Morhofius Polyhist. liter. lib. 4. mentionem fecit. Voluit etiam *Joachimus Jungius*, Rector Gymnasii Hamburgensis, & Philosophus insignis, in hoc campo desudare, & recenset Martinus Vogelius in Vita ejus *Lexici Teutonici initia* inter schedas ab eodem relictas, quæ postea majorem partem igne sunt consumtæ. *Lexicon Germanicum* elaborare similiter voluisse *Jo. Caspar. Svicerum*, Theologum Tiguri-

gurinum ex Caroli Etzardi Bœdikeri Epiſtola ad Hier, Ambroſium Langenmantelium Patritium Auguſtanum intelligo.

Cap. XVI.

De Cluveri & Pontani ſcriptis & diſceptationibus, quâ occaſione etiam de priſca Britannorum & Gallorum lingva quædam afferuntur. De Browerí item libris, in quibus linguæ Germanicæ antiquitates illuſtravit.

EOdem anno 1616. *Philippi Cluveri libri tres Germaniæ antiquæ* Lugduni Batavorum lucem viderunt. In iis doctisſimus autor, & Geographorum ſui ſeculi Princeps, Germanorum veterum origines, migrationes, lingvam, conſvetudines & mores, geſta denique & regiones ex ultima vetuſtate, ſtupenda diligentia eruit, expoſuit, & decem linguas Europæas callens, quid noſtris in ſtudiis

K Ety-

Etymorum ſcientia proſit, ubique ſele-ctisſimis exemplis demonſtratum ivit. Adverſabatur ejus de *tribus Rheni alveis* ſententiæ *Jo. Iſaacius Pontanus*, Helſingorâ Selandus, Hiſtoricus, Mathematicus & Medicus præclarus, tum in *diſceptatione de Rheni divortiis, oſtiis & populis accolis chorographicarum partibus duabus*, tum in pereruditis *Originibus Francicis* Hardevici 1626. impresſis, quarum libro primo ferè integro de hoc flumine agit, ut commodius oſtenderet, quomodo Franci, Rheno transmiſſo, victisque Romanorum præſidiis in Gallias irruperint, addita & deſcripta ex oppoſito univerſa propemodum Germania. De Lingva Francorum vetere ibidem ſolicitè disquirit, de qua forte porrò quædam attigit in *Apologia pro Originibus Francicis adverſus antagoniſtas duos, Gallum alterum, alterum Leodicenſem anecdota*, cujus mentio ſæpius repetitur in Epiſtolis Boxhornianis. Idem Pontanus veras nominum rationes pasſim reddit in *Hiſtoria Danica* & *Geldrica*, atque etiam primus exactius voces veterum Gallorum in Au-

toribus antiquis extantes collegit, & inde *Glossarium priscum Gallicum*, Lugduni 1606. cum ejusdem *itinerario Galliæ Narbonensis* excusum, confecit. In iisdem vocibus explicandis post Pontanum se exercuerunt *Anton. Dadinus Alteserra* in Aquitanicis, *Cambdenus* in Britannicis, *Vredius* in Flandricis, & cæteri; ut adeo nobis hinc jam satis superque constet, Tacitum in vita Agricolæ rectè judicasse, *ab idiomate Gallico Britannicum sermonem haut multum esse diversum*. Superat hæc vetus sive Cambrica sive Gallica lingua, corrupta licet aliquantum in Britannia Galliæ, & Wallia Angliæ provincia, & arctiorem cum Germanica connexionem habet, quam cum Hebræa, licet eam ab hac derivatam esse nobis persvadere velit *Johannes Daviesius*, Theologus Anglus, *in Lexico Britannico-Latino*, Londini 1632. publicato, unde excerpsit *Marc. Zuerius Boxhornius Antiquæ linguæ Britannicæ Lexicon Britannico-Latinum*, quo Gallicarum originum suarum editionem posthumam 1654. Amstelodami à Geor-

gio Hornio factam, illustravit. Daviesium secutus est *Samuel Bochartus* Gallus, & veterum Gallorum voces in suo *Phaleg* pariter à Phœnicibus suis petiit, cujus tamen opinioni Boxhornius, meliora edoctus, in citatis modo *Originibus Gallicis* quædam opposuit. Non confundendus autem cum Jo Daviesio est *Johannes David*, Rhoesus Monensis, Medicus, qui *Cambro-Britannicæ linguæ institutiones & rudimenta Londini* 1592. edidit, anno 1621. ibidem recusa.

Anno 1617. abiit ad Patres *Christophorus Browerus*, Arnhemensis Gelder, S. J. & Philosophiæ Lector Trevirensis, postea Fuldensis Collegii Rector, cui plurimum debet antiquitas nostra. Edidit ille *Venantium Fortunatum* & *Rabani Mauri Poëmata* cum notis suis; *Sidera illustrium & sanctorum virorum, qui Germaniam præsertim magnam olim rebus gestis ornârunt*, e MStis eruit; & *Antiquitatum Fuldensium libros IV.* publicavit, in quibus omnibus rei Germanorum etymologicæ, data occasione, vacavit. Magis tamen id sibi negotii

da-

datum credidit in *Antiquitatibus Annalium Trevirensium*, quas Archiepiscopi Trevirensis jussu opposuit *Gvilielmi Kyriandri Annalibus Augustæ Trevirorum* anno 1576. in Comitiis Ratisbonensibus Maximiliano II. oblatis & 1615. impressis. Browerianus vero labor, cui triginta annos integros impenderat, singulari fato detentus, anno demum 1626. Coloniæ per Bernh. Gualterum typis subditus est; & mox ab invidis & rei historicæ osoribus suppressus non ante comparuit in publico, quàm hinc atque inde mutilatus, atque à Jacobo Masenio tribus libris non adeo magni pretii auctus ac passim interpolatus esset. Hæc ultima editio duobus in majori forma Tomis Leodii 1670. in vulgus emanavit. Horum Annalium Parasceves capiti decimo Browerus *Dissertationem de veteris populi Trevirorum lingva* non ineruditam inseruit, eique *Legem Ludovici Pii Imp. & Lotharii ejusdem filii*, *de homine libero*, *ut potestatem habeat*, *ubicunque voluerit*, *res suas dare*, in linguam Theotiscam eadem ætate translatam,

 at-

atque ex codice vetusto Bibliothecæ primarii templi Treverici depromptam adjecit. In Annalium quoque prioris Editionis libro octavo & passim voces infimæ Latinitatis & Teutonicas in Chartis, Donationibus, librisque bonorum Monasticorum Catalogos exhibentibus, obvias ex *Cæsarii Monachi Heisterbacensis & Exabbatis Prumiensis Glossario Manuscripto* declaravit. Hoc Glossarium ego jam integrum & reliquiis literariis Reverendi quondam Patris Gregorii Overhami, Præpositi Monasterii Ludgeriani propè Helmestadium, beneficio R. P. Roberti Verbockhorst, qui eidem Monasterio, dum hæc scribo, summa cum laude præest, accepi: ac inter cimelia critica asservo. Ut autem, quod res est, ex ipsius Cæsarii Præfatione ad Fridericum Abbatem Prumiensem exponam. Asservabatur Prumiæ liber antiqvus, anno DCCC XCIII. exaratus, jura & reditus Monasterii continens, hunc Cæsarius descripsit integrum, mutatis solummodo nominibus villarum, quæ ex longævitate barbara quasi videbantur,

Gram-

Grammaticæ verò ſtylum ob antiquitatis reverentiam retinuit illæſum. Vocabula tamen juridica & ex Theotiſco idiomate deſcendentia atque obſcuriora ſemper additis expoſuit gloſſis, quæ Critices Germanicæ Studioſis uſui non parvo eſſe poſſunt.

Cap. XVII.

De Lexicis & libris Juridicis, Germanorum verba obſcuriora explicantibus.

IN Legibus, Statutis & Conſtitutionibus Imperatorum, Regum, Principum, Populorum & Communitatum multa verba proceſſu temporis rara, obſcura & difficilia ſcitu fieri, manifeſtum eſt; cum tamen accurata talium ſcientia ad intellectum Legum pertineat omnino & à perfecto JCto requiratur. Inde autem ſequitur, bonum JCtum etiam debere bonum eſſe Criticum atque etymologum accuratum. Veteres JCtos Romanos hæc optime perſpexiſſe ex Gellii lib. 13. cap. 24. diſcimus, ubi Phavorinus

commemorat *libros rerum verborumque veterum*, atque ex iis explicat differentiam vocum *prædæ* & *manubiarum*. Labeo Antiſtius JCtus celeberrimus, eodem Gellio l. 13. cap. 10. autore, in Grammaticam ſeſe atque Dialecticam literasque antiquiores altioresque penetraverat; Latinarumque vocum origines & rationes percalluerat: atque eâ præcipuè ſcientia ad enodandos plerosque juris laqueos utebatur. Idem Gellius adducit *Verrii Flacci* librum *de obſcuris Catonis*, quem Macrobius ob ſingularem juris Pontificii ſcientiam extollit. Quid? quod omnes ferè, qui de Originibus Lingvæ Latinæ olim ſcripſerunt, JCti profeſſione fuerunt. Ac Duarenus, Cujacius, Budæus, Hottomannus, Godofredi, & reliqui Jurisprudentiæ reſtauratores ſæpe nodos juris Gordios ope Criticæ artis ſecuerunt. In variis Germanorum Juribus patria lingua literis mandatis, quorum maximus uſus eſt in foro noſtro, non minore opus eſt curâ ad explicanda loca difficilia, & ſæpius verbum male intellectum aut cæſpi-

tare

tare aut labi facit Jurisperitos etiam celebres. Sensit hoc *Paulus Matthias Wehnerus*, JCtus non incelebris atque Episcopi Bambergensis Consiliarius, & inscitiæ aliorum subveniens edidit 1619. *Observationes Practicas*, in quibus difficilia & obsoleta verba Germanorum Juridica magna cura exposuit. Iterata vice prodierunt illæ Argentorati 1700. hoc sub titulo: *Pauli Matth. Wehneri JC. & Comitis Palatini Cæs. itemque Joh. Rudingeri JC. Observationum Practicarum editio novissima cum notis diversorum JCtorum accuratissimis, additionibus, indicibus & Præfatione Jo. Schilteri.* Wehneri exemplo *Christophorus Besoldus*, vir suo ævo doctissimus, Cæsaris & Electoris Bavari Consiliarius, & Professor Juris primum Tubingæ, deinde, ex Lutherano Romano-Catholicus factus Ingolstadii, anno 1629. Tubingæ in lucem emisit *Thesaurum practicum, continentem explicationem terminorum atque clausularum in Aulis & dicasteriis Romano-Germanici Imperii usitatarum; ubi simul quamplurima ad sta-*

rum Reip. mores, historiam, linguamque Germanicam pertinentia, variam pariter rerum cognitionem suppeditantia, & tam nova quam vetera documenta passim inseruntur. Recusus est sæpius hic utilissimus liber Norimbergæ cum *Johannis Jacobi Speidelii* J. U. D. correctionibus & ex Autoris autographis auctus & locupletatus 1641. & 1643. cum additionibus vero *Christ. Lud. Dietheri* 1659. 1666. 1679. Laudatus modo *Speidelius* ipse quoque opus simile congessit ac aliquoties edidit. Anno vero 1657. illud eximiè auctum iterum typis subdidit sub titulo *Speculi Juridico-Politico-Philologico-Historicarum observationum & notabilium; verborum, rerum & antiquitatum Germanicarum, Clausularum item & terminorum practicorum, nec non plurimorum tam publici quam privati juris Quæstionum & Decisionum.* Habet profecto in hac egregia collectione Etymologus Germanus amplam messem paratam, & plura etiam bona ipsi dabit elegans *Justi Georgii Schottelii Tractatus de singularibus & antiquis in Germania*

juri-

juribus observatis maximam partem adhuc usitatis, Germanica lingua conscriptus & editus 1671. Inter pia autem desideria nobis est enasci viros eruditos, qui majorem, quam hactenus factum, curam impendant Provinciarum Germanicarum & urbium statutis, in quibus ritus veteres & antiquitates, verba quoque & alia notabilia recondita latent, quibus ægrè admodum caremus. Magno quidem studio hanc circa rem versatus est *Henricus Gisebertus*, cujus *Justinianus Harmonicus* omnium fere provinciarum Germanicarum, vicinorumque regnorum Statuta colligit, eademque singulis paragraphis Institutionum jungit; *Periculum* vero *Statutorum harmonicum* & *Deuteronomium harmonicum*, pluraque hujus diligentissimi viri alia Bibliopolarum incuria Hamburgi adhuc latere dicuntur.

CAP. XVIII.

De editoribus Glossariorum Latinorum & Græcorum, ex quibus non parum utilitatis in rem nostram etymologicam redundat.

CUm hæc in Germània agerentur, vires suas in editione Conciliórum Anglicanorum exercebat superiùs jam laudatus *Henricus Spelmannus:* Dum autem hoc ad opus Patres, Concilia, mediique seculi autores sedulus evolveret, incidit in plura peregrina vocabula Gothica, Vandalica, Saxonica, Teutonica, Longobardica, Normannica, &c. ignotæ item functionis officia, dignitates, magistratus, & infinita hujusmodi offendit, quæ neque in Lindenbrogii Glossario, neque ullibi aliàs, explicata videbat. Ipse itaque talia in unum collegit, & pro virili enodavit peculiari opere, cui titulum *Glossarii Archaiologici* fecit. Prima ejus pars prodiit Londini 1626. altera 1664. cum priore ibidem excusa; Ulti-

ma vero integri operis editio Londini 1687. procurata est. Eodem tempore *Jo. Lydius* Lugduni Batavorum promulgavit *Glossarium Latino-barbarum vocabulorum obscuriorum, quæ in Clemangio & aliis sequioris ævi scriptoribus inveniuntur.* Sic etiam *Heribertus Rosweydus* S. J. cum *Vindiciis Kempensibus* anno 1621. Antwerpiæ adderet *Johannis Buschii Chronicon Canonicorum Regularium S. Augustini Capituli Windesemensis & Thomæ a Kempis Chronicon Montis S. Agnetis*, in calce dedit nobis *Glossarium rariorum & barbaricarum vocum, quæ in hisce Chronicis occurrunt.* Adornavit etiam *Jo. Meursius*, vir Doctissimus, *Glossarium Latino-barbarum*, illudque in Glossario Græco-barbaro pag. 94, 102, 505, 507, 596, 574. adducit, licet id hactenus nondum prodierit. Illustratum est deinde idem argumentum à Critico eximio Gerh. Johanne Vossio *in libris de vitiis Sermonis & Glossematis Latino barbaris* Amstelodami 1645. & Francofurti 1666. impressis, quos *Thomas Reinesius*, eruditorum, dum viveret, Prin-

Princeps plurimis in locis, teste Morhofio in Polyhistore, emendavit, interpolavit, & auxit. Servatur istud exemplar cum reliquiis cæteris Reinesianis in Serenissimi Ducis Saxo-Cizensis instructissima Bibliotheca. Eosdem de vitiis Sermonis libros apud amicum Brunsvicensem cum MStis ipsius Vossii emendationibus & additionibus vidi. Sed cum quatuor tantum libri olim prodierint, in nupera operum Vossii editione Amstelodami M D CCII. absoluta quatuor his additi fuerunt libri quinque ex MSto autoris. Quintus liber voces origine barbaras in media Latinitate, & voces Latinas quidem aut Græcas origine, sed in bonis autoribus non obvias expendit: Sextus recenset voces, quibus aliena significatio indita est: Septimus voces barbariei falso suspectas considerat: octavus voces, quas in aliena significatione positas esse falso crediderant eruditi, ab hac injuria vindicat: & nonus tandem de barbarismo vocum conjunctarum agit. Is quem paulo ante citavimus, *Reinesius*, in Vita propria Germanicè

nicè descripta, quam in Musæo meo asservo, testatur se etiam γλώσσας ξενικὰς, sive *Glossarium vocum barbararum apud Autores tam veteres quam recentiores repertarum* κτ̀ στοιχεῖον composuisse, quo tamen opus hoc devenerit, ignoro. Omnium diligentiam superavit *Carolus du Fresne Dominus de Cange*, Galliæ illud singulare ornamentum, in duobus doctissimis operibus, quorum unum *Glossarium ad Scriptores mediæ & infimæ Latinitatis* tribus voluminibus Parisiis 1678. editum; alterum *Glossarium ad Scriptores mediæ & infimæ Græcitatis* duobus voluminibus Lugduni 1688. evulgatum complectitur. Superest tamen magnus obscurorum mediæ ætatis vocabulorum numerus, in his libris non explicatorum, & ipse quotidie eorum aliquid offendo; non uno etiam in loco ex Germanicæ & Septentrionalium reliquarum lingvarum ignorantia erravit Cangius; unde reipubl. literariæ valde proficuum esset, si aliquis vir doctus ejus labores revideret, corrigeret & augeret.

Ex

Ex veteri idiomate Germanico non pauca quoque in posteriorem Græcitatem irrepserunt, atque à Græcis vice versa etiam quædam mutarunt medii ævi Germani, unde unà cum Cangio merentur evolvi, qui ante eum eodem in campo desudarunt, & Græco-barbaras voces exposuerunt. Id quod præstiterunt *Nicolaus Rigaltius*, JCtus Parisinus, in Glossario Tactico μιξοβαρβάρω & *Joh. Meursius* in Glossario Græco-barbaro, cujus exemplari in Bibliotheca Gvelfica asservato *Matthias Berneggerus* selectissimas observationes & emendationes ex suggestione Metrophanis Critopuli Hieromonachi & Patriarchæ CPtani Protosingili, manu propria passim adscripsit.

Cap. XIX.

De Melch. Goldasti libris origines linguæ Germanicæ inquirenti utilibus atque de ejusdem veteribus quibusdam MSStis.

Circa annum 1635. gravem jacturam res Critica Germanorum patiebatur

tur morte Polyhiſtoris eximii *Melchioris Haimensfeldii Goldaſti*, qui non ſolum variis ſcriptis Antiquitates, jus publicum, remque literariam inſigniter illuſtraverat, ſed facem etiam accenderat lingvæ cultoribus, varia monumenta Teutonica ſtupenda aſſiduitate colligendo, & publicando. Extabat illo tempore apud Baronem Hohenſaxium in arce Forſteckia, ut Schobingerus indicat, venerandum antiquitatis monumentum, quod verè aureum rerum Germanicarum theſaurum continebat, tunc ante annos 450. & amplius ſcriptum atque ab Imperatore Heinrico, Conrado Rege, Juniore, aliisque Imperii Principibus Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, nobilibus aliisque poetis decantatum in certamine muſico, ut conjicit Goldaſtus, qui ſibi illud à Schobingero acceptum duobus tomis integrum deſcripſit, atque exinde *Tyrolis Regis Scotorum Winsbekiique Equitis Germani ad filios, & Winsbekiæ nobilis fœminæ ad filiam Paræneſes* anno 1603. publici juris fecit, additis notis eruditione ſingulari

plenis, in quibus obſcuriora verba expoſuit origineſque eorum quæſivit. Ut occaſio conditorum poëmatum horum plenius cognoſcatur, lubet ex Goldaſti præfatione quædam in medium afferre. *A Græca, inquit, & Romana Lingva nullius Imperium majus atque diuturnius Teutonica fuit, quæ cum ipſo quodammodo Tellure orta, gentibus diſſitiſſimis, unde res ſignificarent, & animi ſui ſenſum, verba ſuppeditavit. Nam, ſi priſcæ hiſtoriæ fides, à Suecis primò in Helvetiam, à Danis illata in Normanniam, in Belgium verò à Saxonibus, inde in Britanniam, porro à Gothis ac Vandalis in Italiam, ac in Hiſpaniam, à Suevis ac iisdem Gothis, denique Galliæ impacta à Francis. Verum iſtas apud Gentes diu non perſtitit, quæ excuſſo imperii jugo hodie veſtigia tantum ſervant, eaque perpauca. Nec mirum cum ipſi Sueci, Dani, Sarmatæ, populi continentes eò à nobis abierint, ut intelligi, niſi ſumma cum difficultate à nemine noſtrum poſſint. Aſt Germanis integra, incommiſtaque perennat, nec alio nunc ſermone, quam majores noſtri ante annos ſeſqui mille, utimur:*

Quæ

Qua in re soli Germani habemus gloriari, emollita tamen pronunciationis asperitas, verba item partim antiquata, alia prorsum obsoleta. Ipsa autem ratio dicendi vetus, aut, si mavis ita appellare, indigena atque αὐτοχθών, quæ ut singulis mutarit seculis pronum est ostendere. Et vidimus nonnulla Carmina, quæ cum Evandrinis, ut sic dicam, atque Saliaribus in genere suo queant componi. Quippe par atque eadem Germanis, quæ Romanis quondam nitidandæ lingvæ studium. Quod qui nuperum ac procuratorium calumniantur, injurii sunt in diligentissimos nostros majores. Longiora pono ad compendium, quinque proximè secula vide, in quibus triplex, more Romano, aulicorum exercitium, Equestre, Gymnicum, Musicum. In isto sermonis atque ingenii cura, quâ ad Oratoriam atque poeticam informabantur. Itaque viri Principes ac equestres, non nunquam etiam Imperatores, Reges, certamina instituere poetica, in quibus nobili familiâ Virgines offerebant victoriam cantûs, non secus atque in hastiludiis. Contentio de præmiis erat ab Im-

 pe-

peratore propositis, aut quodam Principum Magnate. Rem non dubito fore, qui levem & non satis dignam Principum virorum Personis judicent. Sed hi erunt ferè, qui contra Majorum laudabiliter instituta, Libero addictiores quam libro, cortici quam codici, denti quam menti, nihil rectum præter quod ipsorum ebriosis moribus conveniant, putabunt. Qui si didicerint animi nos imperio, corporis uti servitio, non admirabuntur majores ab exercitiis corporis ad animi translatos. Præterea non tunc demum ad Germanos exercitatio ista commigravit; fuit eadem multis ante seculis in aula Caroli M. & ex gente Saxonum Arturi Britannorum Regis. Sublata iterum ante Rudolfi Habsburgensis avum, damno nobilitatis, quorum & mores censebantur, & ingenia simul excolebantur. Nam tametsi juvenes fermè ἐρωτικὰ, cæteri tamen adultioris mentis, Heroum gesta atque Ducum, alii Satyras in Principum atque Nobilium vitia, nonnulli admonitiones, tanquam ad filios præsentes, recitabant. Exemplis non est necessum. Vidisti tum alia, tum illa aurei, quod Schobin-

ger

ger noster possidet, monumenti. Inde has juvit in antecessum dare paræneses, dum cæterorum deproperarentur. Quam vero nos Goldastus beasset, si promissis stetisset, & reliqua hujus voluminis poëmata edidisset! Bono omine ego in Bremensi Bibliotheca incidi in primum Apographi Goldastini tomum, cui præfixus erat index nominum Poëtarum, qui integrum opus composuerant, ex quo de præstantia ejus judicare licet. Ut autem eruditis innotescat, illum hic inseram iis ipsis, quibus conceptus est verbis: *1. Keiser Heinrich. 2. Kunig Chunrat der junge. 3. Kunig Tyrol von Schotten und Fridebrant sin sun. 4. Kunig Wentzel von Beheim. 5. Hertzoge Heinrich von Pressela. 6. Marggrave Otte von Brandenburg mit dem pfile. 7. Marggrave Heinrich von Missen. 8. Der Hertzoge von Anhalt. 9. Hertzoge Johanns von Brabant. 10. Grave Rudolf. von Nuwenburg. 11. Grave Kraft von Toggenburg. 12. Grave Chunrat von Kilchberg. 13. Grave Fridrich von Liningen. 14. Grave Otte von Bottenloben. 15. Der Marggrave*

von Hosenburg. 16. Herr Heinrich von Veldig. 17. Herr Gotfrit von Nifen. 18. Graf Albrecht von Heigerlo. 19. Graf Werner von Honberg. 20. Herr Jacob von Wartel. 21. Herr Walther von Glingen. 22. Bruder Eberhart von Sax ein Bredier. 23. Herr Rudolf von Rotenburg. 24. Herr Heinrich von Sax. 25. Herr Heinrich von Frauenberg. 26. Der von Kurenberg. 27. Herr Dietmar von Ast. 28. Der von Cliers. 29. Herr Wernherr von Tufen. 30. Herr Heinrich von Stretlingen. 31. Herr Kristan von Hamlei. 32. Herr Ulrich von Gutenburg. 33. Herr Heinrich von der Mure. 34. Herr Heinrich von Morungen. 35. Der Schenke von Limpurg. 36. Schenke Ulrich von Wintersteten. 37. Herr Reimar der Alte. 38. Herr Burkart von Hohenvels. 39. Herr Hesse von Rinach. 40. Der Burggrave von Lüns. 41. Herr Fridrich von Husen. 42. Der Burggrave von Rietenburg. 43. Herr Milon von Sevelingen. 44. Herr Heinrich von Ruggen. 45. Herr Walter von der Vogelweide. 46. Meister Heinrich Deschler. 47. Herr Hilbolt von Swani-

göi.

göi. 48. *Herr Wolfram von Eschelbach.* 49. *Von Singebergen Truchseze zu S. Gallen.* 50. *Der von Sachsendorf.* 51. *Wachsmut von Kunzingen.* 52. *Herr Wilhelm von Heinzenberg.* 53. *Herr Lutolt von Seven.* 54. *Herr Walter von Metz.* 55. *Herr Rubin.* 56. *Herr Bernge von Horbein.* 57. *Der Tanhuser.* 58. *Herr Nithart.* 59. *von Buchbein.* (Atque hî omnes extabant in tomo, quem sedulus perlustravi, primo Bremensi; sequentia vero in Tomo secundo sive deperdito sive alicubi, & forte Parisiis, latente continentur: 60. *Der von Johannsdorf.* 61. *Endelhart von Adelnburg.* 62. *Herr Bligges von Steinach.* 63. *Herr Wabsmut von Mülhusen.* 64. *Herr Hartman von Owe.* 65. *Herr Reimar von Bremenberg.* 66. *Herr Johans von Ringenberg.* 67. *Der von Wildonie.* 68. *Albrecht der Marschal von Rappreswile.* 69. *Herr Otte von Turne.* 70. *Herr Gösli von Ebenheim.* 71. *Von Suneyge.* 72. *Von Scharpfenberg.* 73. *Herr Gunrat der Schenke von Landegge.* 74. *Der Winsbeke.* 75. *Die Winsbekin.* 76. *Klinsore*

re von Ungerland. 77. Cristan von Luppin, ein During. 78. Herr Heinrich Hetzbolt von Wissensee. 79. Herr Ulrich von Liechtenstein. 80. Der During. 81. Winli. 82. Von Manegur. 83. Von Raute. 84. Herr Gunrat von Altstetten. 85. Herr Brune von Horenberg. 86. Herr Hug von Werbenwog. 87. Der Puller. 88. Von Trostberg. 89. Hartman von Starkenberg. 90. Von Stadegge. 91. Herr Brunwart von Ogbein. 92. Von Stambein. 93. Herr Göni. 94. Rost Kilchherre von Sarne. 95. Der Hardegger. 96. Von Wissenlo. 97. Der Schulmeister von Eslingen. 98. Meister Walter von Prisach. 99. Von Wengen. 100. Herr Pfeffel. 101. Der Taler. 102. Der Tugenthafte Schreiber. 103. Steimar. 104. Herr Alram von Gresten. 105. Herr Reimar der Videller. 106. Herr Hawart. 107. Herr Gunther von Vorste. 108. Herr Friderich der Knecht. 109. Der Burggrave von Regensburg. 110. Herr Nunu. 111. Herr Geltar. 112. Herr Dietmar der Setzer. 113. Herr Reimar von Zweter. 114. Der jung Missener. 115. Von Obernburg.

burg. 116. *Der alte Missener.* 117. *Bruder Wernher.* 118. *Der Marner.* 119. *Süskint von Trimperg ein Jude.* 120. *Der Gast.* 121. *Von Buwenburg.* 122. *Heinrich von Tettingen.* 123. *Herr Rudolf der Schreiber.* 124. *Meister Gottfrit von Strasburg.* 125. *Meister Johans von Hadeloub.* 126. *Der Regenbog.* 127. *Meister Chunrat von Würtzburg.* 128. *Der Criger.* 129. *Chuntz von Rosheim.* 130. *Rubin von Rüdgern.* 131. *Meister Friderich von Sunenburg.* 132. *Der Kol von Nussen.* 133. *Der Dürner.* 134. *Meister Sigeher.* 135. *Meister Heinrich Frowenlop.* 136. *Der wilde Alexander.* 137. *Meister Rumslant.* 139. *Meister Spervogel.* 140. *Boppe.* 141. *Der Litschower.* 142. *Der Kuntzeler.* Plurimos ex his autores allegat *Goldastus in notis ad Pareneticos* nec non *in Replicatione pro Imperio contra Gretserum.* Fuisse autem Poëmatia hæc, ut ille suspicatur, in certamine musico decantata, conjicias etiam ex his Indici MSto citato adjectis verbis: *Die hie gesungen hant nu zemale, sind ir C. und XXXVIIII.* Attamen cum in Indi-

 ce

ce 142. Poëtæ nominentur, putarem equidem quatuor coævos, qui certamini forte non interfuerint, reliquis adjectos. Habuit Goldaſtus alia plura monumenta MSta, quorum uſum nobis denegari dolemus. Adducit ſæpius *Gloſſarium vetus in Bedæ artem metricam*, quod Bremæ pariter vidi, vetuſtisſimo charactere ſcriptum; *Biterolfum Poetam; Veteris Poetæ Hiſtoriam Gavani, Henrici de Gravenberg, Equitis Suevi poëmata; & Chriſtophori ab Helmsdorf*, ſive (ut ipſe Goldaſtus ſe ex Bibliandro & Flacio Illyrico Tom. I. Alamann. rer. p. 253. & T. III. p. 105. ad marginem corrigit) *Rudolphi ab Embs Compendium Bibliorum metricum; Anonymi veteris dicta Catonis metro reddita*, & plura alia, quæ ubi invenienda ſint, lubenter ſciremus. In *tribus Alamannicarum Rerum Tomis* Francofurti primum 1606. editis, & poſtea 1661. recuſis, Goldaſtus etiam etymologicum ſtudium egregie adjuvit, non obſervationibus ſolum ſuis ſelectis, ſed etiam publicatione antiquiſſimorum linguæ noſtræ monumentorum, ex qui-

bus

bus inprimis ſunt *Ruodeperti Magiſtri S. Galli Epiſtolæ & in iis Gloſſæ; Hrabani Mauri Gloſſæ Latino-Barbaricæ de partibus humani corporis; Nomina menſium & ventorum ſecundum Thodiſcam; Keronis Monachi S. Galli interpretatio vocabulorum Barbaricorum in Regulam S. Benedicti Abbatis; & Catalogus nominum propriorum, quibus Alamanni quondam appellati, ex vetuſtiſſimo codice monaſterii S. Galli ordine deſcriptus &c.* In ejusdem viri collectaneis, quæ Bremæ, ut jam dictum eſt, cuſtodiuntur, non dubium eſt plura contineri, nobis utilia, quorum communicationem benevolam ab Ampliſſimo Senatu nos aliquando impetraturos confidimus.

CAP. XX.

De Lingua veteri Cantabricâ.

OMnes linguæ Celticæ veteris dialectos ſciri è re Criticorum Germanorum eſt; Cantabricam autem veterem, per omnem Hiſpaniam uſitatam olim

olim linguam, quæ hodiè Vasconum & Biscainorum est, ad istam referendam esse non dubitant eruditi. Ignota illa exteris fuerat, usque ad seculum Johannæ Albretanæ Reginæ Navarræ, cujus auspiciis, interprete *Johanne de Liçarrague de Briscous Novum Testamentum Cantabricâ linguâ* politissimis typis Rupellæ 1571. excusum est. Celeberrimus autem *Reinesius*, qui anno 1637. *ἱστορούμενα Linguæ Punicæ errori populari Arabicam & Punicam esse eandem opposita* Altenburgi ediderat, ibidem eodem anno publicavit *Commentationem parergicam de Deo Endovellico ex Inscriptionibus in Villâ Vizosa Lusitaniæ repertis*, ubi linguæ Cantabricæ cognationem cum Germanicâ post Cluverum exemplis non unis confirmat. Deerat Grammatica istius linguæ, cujus specimen non contemnendum, una cum magno vocabulorum numero suæ *Notitiæ utriusque Vasconiæ* Parisiis an. 1638. evulgatæ inseruit *Arnoldus Oihenardus*, Gallus doctissimus.

CAP.

Cap. XXI.

De iis, qui vetera monumenta Danica, Islandica, & Norwegica ediderunt ac harum dialectorum Germanicæ linguæ orgines quæsiverunt.

SEd jam vocat nos Septentrio, cujus linguæ Danica, Norwegica, Islandica & Suecica pariter non nisi dialectus Germanicæ nostræ sunt, ut omnes Scandinaviæ populi à Germanis sive Teutonibus ortum suum trahunt. In his autem partibus, & quidem primitus in *Dania* hoc seculo studium Etymologicum excoli cœpit, *Olao Wormio*, Medico & Philologo consummato, facem popularibus suis accendente & anno 1636. Hafniæ *Danicam literaturam antiquissimam, vulgo Gothicam dictam* luci reddente, unà cum *Dissertatione de priscâ Danorum poësi*, qui liber deinde 1651. majori formâ Hafniæ recusus est. Ibidem *Fastos Danicos* 1626, & 1651. *Monumenta Danica* 1643. *Seriem Regum Daniæ* Runicè & Latinè

tinè cum notis : *Lexicon* vero *Runicum* e Magni Olavii Pastoris in Islandia schedis congestum & propriis Observationibus illustratum 1650. imprimi fecit. *Bertolus Canuti Aquilonius* anno 1640. Hafniæ edidit *Diatribas de Danicæ linguæ cum Græca & Latina mixtione*, in quibus vocabula recensuit, quæ ex dialecto Danicâ in Græcam atque Latinam linguam commigrasse putavit. A *Christiano Ostersen Weylle*, (sive, ut Albertus Bartholinus in Libro de Scriptis Danorum indicat, *Vedelensi*) Cimbro, Senatore Roskildensi ibidem *Glossarium juridicum Danico-Norwegicum*, *h. e. explicatio vocum omnium forensium Danicarum & Norwegicarum 1641.* primùm & repetitis vicibus 1652. & 1665. emissa est, in qua plurima optimæ frugis extant. Jamdiu autem ante Osterseniium, anno nempe 1603. *Blasius Ekenberger*, Civis Flensburgensis, *Libro Legum Juticarum* in Germanicam lingvam translato, & quidem in secunda editione, addiderat *Repertorium Alphabeticum*, in quo voces Danicas difficiliores in Legibus laudatis occur-

currentes expósuit & cum Concordantiis *Thordonis Degbn*, Regumque post Waldemarum omnium Constitutionibus, mandatis & privilegiis contulit. Anno vero 1645. *Stephanus Johannis Stephanius*, Histor. Professor Soranus, *Saxonis Grammatici Historiæ Danicæ* uberes & doctas notas adjecit, quæ philologo amplam messem subministrant. Idem an. 1634. jam, & deinde 1638. ediderat *Nomenclatorem Latino-Danicum bipartitum*, quem postea vocabulis Islandicis auxit, teste Bibliothecæ Resenianæ catalogo. *Petrus Johannis Wandalinus catalogum 300. vocabulorum Danicorum ex Ebræa*, ut putat, *originem ducentium* 1651. Sleswici excudi curavit. Succedente tempore veteris literaturæ Runicæ studiosis inservire voluit *Thomas Bartbolinus*, Thomæ filius, evulgatis Hafniæ 1690. *Antiquitatibus Danicis*, in quibus multa veterum monumentorum loca adducuntur & illustrantur. *Otto* quoque *Sperlingius*, Consiliarius Regius & Hist. Prof. Publ. symbolam suam contulit anno 1694, quo *Commentariolum de Dani-*

ca

ta linguæ & nominis antiqua gloria inter Septentrionales; & anno 1707. quo *commentarium de summe Regio nomine & titulo Septentrionalibus & Germanis omnibus & aliis usitato, KONNING, & ejus apud Danos origine ejusque potestate & majestate* Hafniæ publicavit, majora longe sine dubio præstiturus, si *Quinque volumina Septentrionalium Nationum antiquitates edisserentia* & diu jam promissa, aliquando publico donaret. Quam vellemus autem, ut Amplissimus *Fridericus Rostgardus*, Consiliarius & Archivarius Regius, cui *Deliciæ Poëtarum Danorum* lucem debent, *Etymologico Danico* manum admoveret, si quidem per negotia graviora liceret. Apparatum enim insignem hanc ad rem congessit & omnium fere linguarum Europæarum cognitione, judicioque perspicaci præditus, cum videret Germanicam lingvam ad Danicæ veteris intellectum plurimùm conferre, ejus quoque monumenta sedulus conquisivit & rariora sibi descripsit. Quæ Viri doctissimi diligentia ut Germanis meis innotescat, aliqua ex iis com-

commemorabo. Extant autem apud ipsum (1) *Emendationes plusquam MM. in Otfridum*, Romæ 1699. *ex Codice Palatino-Vaticano*, qui ipsissimus est, ad quem Flacii editio exarata fuit, collectæ. (2) *Cantilena veterum Germanorum* justo volumine in folio descriptæ juxta Codicem membranaceum maximi pretii & antiquitatis, qui *in Bibliotheca Regia Parisiensi* asservatur, & omnino per manus Goldasti vel Freheri ad Thuanum vel Puteanos & sic in Regiam pervenisse videtur. (3) *Notkeri Paraphrasis Psalmorum* ad exemplar, quod juxta principem Codicem Monasterii S. Galli exscriptum fuit, Parisiis an. 1696. exaratum. (4) *Omnia Francisci Junii vetera Glossaria* Oxonii 1694. descripta. (5) *Hymni veteris Ecclesiæ XVI. ex Schedis Junianis* ibidem descrip.. (6) *Tatiani Harmonia Evangelica* è Bibliotheca Oxoniensi deprompta anno 1694. & postea à Cl. Palthenio edita. (7) *Tractatus Isidori Hispalensis contra Judæos* ante 800. annos in linguam Teutonicam conversus, Parisiis 1697. juxta Codicem Bibliothecæ

M Col-

Colbertinæ descriptus & deinde ab eodem Palthenio publicatus. (8) *Nota Continua in idem Isidori fragmentum*, & reliqua.

Idioma autem, quod *Islandi* loquuntur, Danico multo purius atque illud ipsum est, quo Runæ sive monumenta Daniæ vetustissima loqvuntur. Unde utilem operam harum linguarum cultoribus navavit *Runolphus Jonas* Islandus, qui anno 1651. Hafniæ emisit *Recentissima antiquissimæ linguæ Septentrionalis incunabula, id est, Grammatica Islandicæ rudimenta.* Neque minori beneficio philologos affecit *Petrus Joh. Resenius*, quando Hafniæ 1665. *Eddam* Islandorum *Snorronis Sturlæ* Islandicè, Danicè & Latinè ex antiquis Codicibus MSStis edidit. *Jonas Rugmannus* Islandus Upsaliæ 1676. *Monosyllaba Islandica* eum in finem emisit, ut Linguæ Islandicæ, copia istorum aliàs excellenti, matris communis cæterarum titulum vindicaret. *Catalogum Monumentorum Islandicorum*, quæ vel impressa vel MSSta supersunt, exhibuit nobis *Thormodus Torfæus* in Se-

rie

-rie Regum Daniæ lib. I. cap. 1. unde eum depromptum hic inserimus.

A.

Adonius saga. i. e. *Adonii vita.*

Alaflecks saga. *Alaflecki vita.*

Alexandri mikla saga. *Alexandri M. vita.*

Amloda saga. *Amlodi vita.*

Andra rimur. *de Andrio carmina.*

Ans saga. *Ani vita.*

Asmundar oc Tryggva rimur. *de Asmundo & Tryggvio carmina.*

Arna Biskups saga. *Arnii Episcopi vita.*

Arons saga Hiorleifs sonar. *Aronis Hiorlefi filii vita.*

Amicus oc Amilius rimur. *de Amico & Amilio carmina.*

B.

Bandamanna saga. *Bandamannorum (Confœderatorum) vita.*

Bardar saga Snæfellz ass. *Bardi Niveimontis Deastri vita.*

Barlaams saga. *Barlaami vita.*

Besus saga. *Besi vita.*

Biorns ſaga Hitdæla Kappa. *Biorni Hitdalenſium pugilis vita.*

Blomſtrvalla ſaga. *de Floridis (in Africa) campis relatio.*

Boſa oc Herrauds ſaga. *Boſi & Herraudi vita.*

Bua ſaga. *Buji vita.*

Bærings ſaga fagra. *Bæringi venuſti vita.*

Broddhelga ſaga. *Helgii cum cuſpide vita.*

Brandkroſſa thattr. *de Brandkroſſo (bove) narratio.*

Bodvars Biarka ſaga. *Boduaris Biarkii vita.*

Breta ſogur. *Britannorum Hiſtoria.*

D.

Damuſta ſaga. *Damuſtii vita.*

Droplaugar ſona ſaga. *Droplaugis filiorum vita.*

Dinus ſaga Dramblata. *Dionyſii ſuperbi vita.*

Drauma Jons ſaga. *Jonis Somniatoris vita.*

E.

Egils ſaga Einhendta. *Egillis Unimani vita.*

Egils ſaga Skallagrims Sonar. *Egillis Scallagrimi filii vita.*

Elis ſaga. *Elis vita.*

Erreks ſaga. *Errici vita.*

Eyrbyggia ſaga. *Eyrbiggiorum (i. e. Eyrensium) Hiſtoria.*

Eiriks ſaga Vidſorla. *Eirici Peregrinatoris vita.*

Edda. *Edda (liber Poëticus.)*

Eiriks Rauda ſaga. *Eirici Ruffi vita.*

Edvardar ſaga hins helga. *S. Edvardi (Angliæ R.) vita.*

F.

Fertrams ſaga oc Plato. *Fertrami & Platonis vita.*

Finnboga Ramma ſaga. *Finnbogii Robuſti vita.*

Flateyiar Annall. *Flateyenſes Annales.*

Floamanna ſaga. *Floannorum Hiſtoria.*

Flores oc Leo ſaga. *Floris & Leonis vita.*

Flovents ſaga Fracka Konungs. *Floventis Francorum Regis vita.*

Fridthiofs ſaga frækna. *Fridthiofi Vegeti vita.*

Flores Konungs ſaga oc Sona hans. *Floris Regis & filiorum illius vita.*

G.

Gibbons ſaga. *Gibbonis vita.*

Gaungu Hrolfs ſaga. *Rolfi pedeſtris vita.*

Geiralldz thattr. *Geiraldi vita.*

Gisla ſaga Surs ſonar. *Gislii Suris filii vita.*

Grettis ſaga ſterka. *Gretteris Robuſti vita.*

Gvimars ſaga. *Gvimaris vita.*

Gudmundar Biſkups ſaga. *S. Gudimundi Epiſcopi vita.*

Grænlendinga thattr. *Gronlandenſium Rerum hiſtoria.*

Gunnars ſaga thidrandabana. *Gunnaris Thidrandicidæ vita.*

Gunnlaugs ſaga Ormstungu. *Gunnlaugi Ormstungæ (i. e. lingvæ ſerpentinæ) vita.*

Gullthoris ſaga. *Thoreris aurei vita.*

Grims

Hrolfs saga skugga fifls. *Hrolfi Skuggensis fatui vita.*

Hromundar saga Grips sonar. *Hromundi Gripi filii vita.*

Hungrvaka. *Hungrvaca (Chronicon Episcoporum Islandiæ.)*

Hænsa thoris saga. *Thoreris Gallinacei vita.*

Hrafns saga Sveinbiarnar sonar. *Hrafni Sveinbiarni filii vita.*

Hallfredar saga Vandræda skalldz. *Halfredi periculosi Poëtæ vita.*

Hakonar Konungs saga Hakonar sonar. *Haconis Regis Haconis filii vita.*

Huga Skaplers saga. *Hugonis Scapularii vita.*

Hakonar saga Hareks sonar. *Haconis Hareci filii vita.*

Haralldz rimur Kvenngiarna. *de Haraldo Veneri dedito carmina.*

Hermodar rimur, *de Hermodo Carmina.*

I.

Islendinga bok Ara froda. *Islandorum liber auctore Ario Polybistore.*

Isfirdinga saga. *Isfiordensium historia.*

Iarlmanns saga. *Iarlmanni vita.*

Illu-

Illuga ſaga Gridarfoſtra. *Illugi Gridæ alumni vita.*

Jokuls ſaga Bua ſonar. *Joculis Busi filii vita.*

Jomsvikinga ſaga. *Jomvikingorum (Julinenſium) hiſtoria.*

Jons Biſkups ſaga. *S. Jonis Epiſcopi vita.*

Jvents ſaga. *Jventis vita.*

Jons ſaga Leikſveins. *Jonis Luſoris vita.*

Jonatas rimur. *De Jonata Carmina.*

Jons ſaga Baptiſtæ. *S. Johannis Baptiſtæ vita.*

Jons ſaga Gudſpiallamannz. *S. Johannis Evangeliſtæ vita.*

K.

Karlamagnuſs ſaga. *Caroli Magni vita.*

Ketils ſaga Hœngs. *Ketillis Hængi (i.e. Eſocis) vita.*

Knytlinga ſaga. *Knytlingorum (Canutiorum) hiſtoria.*

Konrads ſaga Keyſara ſonar. *Conradi Cæſaris filii vita.*

Kormaks ſaga. *Cormaki vita.*

Kroka refs ſaga. *Refi aſtuti vita.*

Klarus ſaga Keyſara ſonar. *Clari Ceſaris filii vita.*
Kotlu draumr. *Catlæ ſomnium.*
Kriſtindoms ſaga. *Kirialacis (i. e. Alexi) vita.*
Kallinius rimur. *de Callinio carmina.*
Kruks Spa. *Krucki (Jonis) vaticinium.*

L.

Landnama. *Landnama (i. e. liber originum Islandiæ.)*
Langfedgatal. *Langfedgatal (i. e. Series Principum Septentrionis.)*
Laxdæla ſaga. *Laxdalenſium hiſtoria.*
Liosvetninga ſaga. *Liosvatnenſium hiſtoria.*
Laurentius Biſkups ſaga. *Laurentii Epiſcopi vita.*

M.

Mabels ſterku rimur. *de Mabele forti carmina.*
Mariu ſaga. *Mariæ (virginis) vita.*
Margretar ſaga. *S. Margarethæ vita.*
Mirmants ſaga. *Mirmantis vita.*
Magnus ſaga Orkneya Tarls. *S. Magni Comitis Orcadenſis vita.*

Mot-

Mottuls ſaga. *De Pallio magico hiſtoria.*

N.

Nials ſaga. *Nialis vita.*

Nikolaſſ ſaga leikara. *Nicolai luſoris vita.*

Nitida frægu ſaga. *Nitidæ Famoſæ vita.*

Nornageſtz thattr. *Nornageſti, vel Geſti à Parcis denominati, vita.*

Nikulaſs ſaga Erkibiſkups. *S. Nicolai Archiepiſcopi (Lyciæ) vita.*

O.

Orvarodds ſaga. *Oddi jaculatoris vita.*

Olkofra ſaga. *Olkofrii vita.*

Olvers rimur. *de Olvere Carmina.*

Odda Annalar. *Oddenſes Annales.*

Olafs ſaga Tryggva ſonar. *Olafi Triggvini vita.*

Olafs ſaga Helga. *S. Olafi Regis vita.*

Orkneyinga ſaga. *Orcadenſium rerum hiſtoria.*

Orms ſaga Storolfs ſonar. *Ormi Storolfi filii vita.*

Ormars rimur. *de Ormare carmina.*

P.

Pontus rimur. *de Ponto carmina.*

Petrs ſaga poſtula. *Petri Apoſtoli vita.*
Partalopa ſaga. *Partalopi vita.*
Poliſtutors rimur. *de Poliſtutore carmina.*
Philippi fagra rimur. *de Philippo venuſto carmina.*
Pals Biſkups ſaga. *Pauli Epiſcopi vita.*
Parcevals ſaga. *Parcevalis vita.*

R.

Ragnars ſaga Lodbrokar. *Ragnaris Lodbrocbis vita.*
Remundar ſaga. *Remundi vita.*
Reinaldz oc Roſu rimur. *de Reinaldo & Roſa carmina.*

S.

Sigurdar ſaga thogla. *Sigurdi Taciturni vita.*
Stirlunga ſaga. *Sturlungorum (familiæ Islandicæ) hiſtoria.*
Saulus ſaga oc Nicanors. *Sauli ac Nicanoris vita.*
Sorla ſterka ſaga. *Sorlii Robuſti vita.*
Sigurdar fotz ſaga. *Sigurdi pedis vita.*
Sigurdar ſaga Turnara. *Tigurdi Torneatoris vita.*
Sveins rimur Muks ſonar. *de Sveino Monachi filio carmina.*

Sigrgardz

Sigrgardz ſaga frækna. *Sigurgardi Vegeti vita.*

Skida rima. *de Skidio carmina.*

Sturlaugs ſaga ſtarſſama. *Sturlaugi laboriosi vita.*

Sverris ſaga. *Sverreris Norveg. Regis vita.*

Stufs thattr Kattar ſonar. *Stufi, Catti filii, vita.*

Skaldhelga rimur. *de Helgio Poëtâ carmina.*

Svarfdæla ſaga. *Svarfdalensium historia.*

Samſonar ſaga fagra. *Samſonis venusti vita.*

Stiornu Odda draumr. *Oddii Aſtronomi ſomnium.*

T.

Trojomanna ſaga. *Trojanorum historia.*

Thomas ſaga Erkibiſkups. *S. Thomæ Archiepiſcopi (Cantuarienſis) vita.*

Tyodels ſaga Riddara. *Tiodelis Equitis vita.*

Thialar ſons ſaga. *Jonis Limatoris vita.*

Thi-

Thidreks ſaga af Bern. *Theoderici de Berna vita.*

Thordar hredu ſaga. *Thordi metuendi vita.*

Thoris Haleggs rimur. *de Thorere Altipede carmina.*

Thorſteins ſaga ſiduhallz ſonar. *Thorſteinii Halli de Sidufilii vita.*

Thorſteins ſaga Vikings ſonar. *Thorſteinii Vikingi filii vita.*

Thormodar ſaga Kodbrunar Skalldz. *Thormodi Colbrunæ Poëtæ vita.*

Thorſteins ſaga Uxafots. *Torſteini Tauripedis vita.*

Thorlaks Biſkups ſaga. *S. Thorlaci Epiſcopi vita.*

Thorleifs ſaga Jarlaſkalldtz. *Thorleifi Comitum Poëtæ vita.*

Thorſteins ſaga Bæiarmagns. *Thorſteini Vrbis Roboris vita.*

V.

Vlfars ſaga ſterka oc Onundar fagra. *Vlfaris Robuſti & Onundi venuſti vita.*

Vatzdæla ſaga. *Vatzdalenſium hiſtoria.*

Valldemars ſaga. *Valdemari vita.*

Vallna Liots ſaga. *Lioti Vallenſis vita.*

Vi-

Victors saga oc Blaus. *Victoris & Blai vita.*

Vigaglums saga. *Glumi occisoris vita.*

Viglundar saga. *Viglundi vita.*

Vilhialms saga siods. *Vilhialmi Siodi (i. e. thesauri) vita.*

Vilmundar saga. *Vilmundi vita.*

Vlfs saga Ugga sonar. *Ulfi Uggii filii vita.*

Vemundar saga oc Vigaskutu. *Vemundi & Scuta occisoris vita.*

Ulfhams rimur. *De Ulfhamo Carmina.*

Valvers thattr. *Valveris vita.*

Y.

Yngvars saga Vidforla. *Yngvaris multivagi vita.*

Norwegica Islandicis ferè convenientia & Dani & Suedi subinde nobiscum communicarunt. *Dictionarium* verò *Norwegicum unà cum horologio rusticorum & Calendario cum notis & characteribus suis Hafniæ* 1646. editum *Christiano Jani*, Pastori Askewoldensi in Norwegia, debemus.

CAP.

CAP. XXII.

De antiquitatibus Svecicis earumque editoribus & illustratoribus, de Svecica item Finnonica, & Lapponica linguæ expositoribus.

CUm Wormius lingvæ Danicæ operam daret, apud Suecos, æmulam Danorum ab antiquo gentem, Christina Regina rerum potiebatur & doctos præmiis ad studia elegantiora promovenda provocabat, patriæ etiam antiquitatum & linguæ non oblita. Sub ea enim *Collegii antiquitatum Upsaliensis* fundamenta jacta sunt, quod postea auspiciis Caroli XI. Svecorum Regis à Magno Gabriele *Comite de la Gardie*, Regis Regniq; Sveciæ Senatore & Cancellario, occasione Codicis argentei redemti, anno 1666. stabilitum est, constituto præside certo atque Assessoribus, qui antiquitates linguamq; Gothicam (sic Svecicam veterem vocant) illustrarent. Et cum patriæ antiquitates nonnisi ope MStorum

rum

rum veterum, quæ difficulter admodum comparantur, investigari atque explicari possint, laudatus Comes de la Gardie, ut summus erat Musarum patronus, *Donatione Testamentaria*, à *Joanne Hadorphio* Holmiæ 1672. publicata, libros, quos indefesso studio conquisiverat, MStos ad Historiam & antiquitates trium Regnorum Septentrionalium pertinentes, optimo consilio, Academiæ Upsaliensi & Collegio Antiquitatum in perpetuum legavit. Vivebat tum *Georgius Stiernhielmius*, Præses deinde Collegii Regii antiquitatum, qui explicatarum Runarum gloriam Wormio Dano invidens, dicebat, Runas illas non esse Danicas, sed Gothicas, h. e. Suecicas, & *Joannis Burei*, antiquarii Regii, *Elementa Runica usurpata à Sveo-Gothis veteribus* Upsaliæ 1599. edita primum eruditionis Runicæ gustum Wormio instillasse. Idem deinde popularis illius Olaus Rudbeckius affirmavit. Ut vero Stiernhielmius Svecicæ linguæ & gentis antiquitates non modo supra Danos, sed supra omnes præterea Europæ nationes

extolleret, majus opus molitus est, cui titulum *Runa Svecica* dare voluit. Cum tamen illud impressum non sit, videtur autor ipsi immortuus esse. Synopsis tamen ejus prodiit, unde liquet, opus integrum in duo systemata distributum fuisse, quorum prius sequentia comprehenderit capita.

1. Videri omnes Linguas, quæ in Orbe cognito extiterunt, & hodie extant, ortas ex una, & ad unam posse reduci.

2. Naturæ conveniens, imo omnino necessarium fuisse, ex una Lingua multas oriri.

3. Ex confusione Babylonica nullam novam Linguam exortam: & si qua exorta est, momentaneam, & ad breve tempus extitisse.

4. Hebræam, Phœniciam, Chaldæam, Syram, Arabicam, Ægyptiam, Æthiopicam, Phrygicam, Persicam, Dialectorum, non linguarum esse vocamina.

5. Temporum & Locorum intervallis, Dialectos abire in Linguas.

6. Ex Scythica ortas Linguas Primas, non

non minus Orientales, quam Septentrionales, & Occidentales.

7. Thraces & Getas, fuiſſe Scythas.

8. Ex his profectos primos Populos, primamque Linguam Græciæ, quam alias dictam Barbaram cultu novo politam, minime vero extirpatam, poſterioribus temporibus demum Hellenicam & Græcam nuncupaverunt.

9. Græcos cultum, elegantias, poëſin, Muſas, ſacra, Deosque ex Thracia habuiſſe.

10. Scytharum propaginem præterea eſſe Europæos; Germanos, Gallos, Iberos, Britannos, Aborigines, ſive Umbros primos Italiæ Incolas. Hiſce omnibus unam Linguam fuiſſe Scythicam, in varias Dialectos poſtmodum ſciſſam.

11. Germaniæ Caput & Principium, olim fuiſſe Scythiam Europæam Minorem, Peninſulam nimirum Scandinaviam, antiquiſſimi vero Scriptores Balthiam, Baſiliam, Abalum, Bannomannam, &c. Hyperboreorum Inſulam indigitarunt.

12. Ex hac Inſula (revera Peninſula) derivatos in Germaniam, & diverſas Or-

bis Terrarum Regiones, non solum multos Populos; sed etiam Sacra, Ritus & Deos.

13. *Peninsulæ ejusdem, & Hyperboreorum Gentem Principem fuisse Sueonas sive Suezios, quos hodie Suethos, Suecos, & Suedos vocitant.*

14. *Græcis cum Hyperboreis ab antiquissimis usque temporibus communionem fuisse Sacrorum, Amicitiæ, & mutuæ Necessitudinis; & quod magis est, Græcos Deos coluisse inter Maximos, apud Hyperboreos natos.*

15. *Suethis cum Thracibus & Byzantinis communes fuisse Deos; adeoque ipsos Deos Phrygios ad Hyperboreos migrasse.*

16. *Linguam Latinam ex tribus ortam potissimum; Aboriginum, sive Thusca, Græca & Phrygia.*

17. *Ciceronem & Varronem, qui propter peculiarem linguæ Latinæ peritiam, habitus fuit Romanorum omnium sapientissimus; linguam Latinam non intellexisse; nec Demosthenem, ipsumque Platonem linguæ Græcæ fundamentalem scientiam habuisse.*

18. *Linguam Hebræam, non minus quam*

Chal-

Chaldæam, Chananæam, & Arabicam, Dialectum esse linguæ Primæ, minime vero ipsam linguam Primam.

19. *Indolem, & Proprietates vocum linguæ Hebrææ veras impossibile esse, dari posse, nisi ex radicibus linguæ Scythicæ.*

20. *Voces Adamæas, cujus generis sunt Adam, Eva, Cain, Seth, Noah, &c. quas pro antiquitate linguæ Hebrææ vulgo ejus Assertores adducunt; non minus Scythicas, imo Suethicas esse magis, quam Hebræas.*

21. *Ex vocabulis priscæ linguæ, Gallicæ, & Ibericæ, reliquiis, eas, probari, Scythicas fuisse.*

22. *Antiquas voces Thuscas, quæ supersunt ex linguâ Aboriginum, Scythicas esse.*

23. *Linguam Cambricam, quæ vetus est Cimbrica, Dialectum esse linguæ Scythicæ.*

24. *Voces quæ supersunt, linguæ veteris Phrygiæ, Scythicas esse.*

25. *Linguam Persicam hodiernam, ut & Armenam, maximam partem constare ex lingua Scythica.*

26. *Deorum Nomina, pleraque omnium Gentium, origine esse Scythica, & in illis*

 San-

Sanctum Dei Nomen Tetragrammaton, יהוה Origine esse Scythicum; nec ullum hactenus Hebræum aut Cabalistam, veras nominis istius proprietates, multo minus mysteria, aperire potuisse. Quæ Deo dante reddet autor.

27. *Ultimo, Sermonem, Primo homini concreatum, aut cum ipsa Ratione, cujus character est, & index in sensum incurrens, infusum.* Opus hoc principale sequi debebat *Systema secundum*, quod, prout ipse Stiernhielmius illud delineat, exhibiturum erat.

1. *Connubium & Nuptias PANOS & ECHUS, hoc est, Harmoniam & Analogiam Rerum & Verborum;*
2. *Observationes & Axiomata, quæ propriè spectant ad Scientiam hanc novam Etymologicam;*
3. *Certum numerum Radicum Universalium.*
4. *Sigillatim singulas Radices, ex quibus, certo ordine & methodo, in ipsa rerum genesi fundata, Rivi & Flumina vocum, in præcipuas & ex his ortas linguas educuntur, & hoc est LEXICON,*

seu

ſeu CLAVIS LINGUARUM PRIMARUM UNIVERSALIS, ab ipſo promiſſus.

Plurima fateor hoc opere continentur bona, ſed hoc nobis notandum, prærogativas, quascunque demum Stiernhielmius & Sueci reliqui ſuæ linguæ tribuunt, matri illius ac Borealium reliquarum Veteri Germanicæ potiori jure adſcribi, & (quæ ſententia etiam doctiſſimi Joh. Molleri, Rectoris Flensburgenſis eſt) iisdem, quibus illi utuntur, argumentis haut difficulter poſſe vindicari. Stiernhielmius præter Runam Sueticam conſcripſit *Magogum Aramæo-Gothicum ſive Origines vocabulorum in linguis pene omnibus ex lingua Suecica veteri*; ſed ejus tantum prima litera Aleph, nec ea integra extat Upſaliæ impreſſa. Fecit & *conditoriumLinguæ Sueticæ ſive Lexicon vocabulorum antiquorum Gothicorum*, cujus ſola litera prima Holmiæ 1643. excuſa, integrum vero opus MStum aſſervatur in Bibliotheca Collegii Antiquitatum Svecici, teſte librorum Catalogo 1690. edito. Idem

Leges Westro-Gothicas antiquas è MSto veteri certo ordine digestas cum Præfatione & Indice vocabulorum obscuriorum, eorumque explicatione Holmiæ 1663, *Ulphilam* vero, seu *versionem IV. Evangeliorum Gothicam cum versionibus parallelis Suetica, Islandica & vulgata Latina, nec non Præfatione prolixa de linguarum origine & Glossario, in quo Gothica Ulfilæ cum aliis & hodiernis Gothicis conferuntur*, Holmiæ 1671. publicavit. Ejusdem *Anti-Cluverius seu Origines Sueo-Gothicæ* post fata autoris 1685. exiverunt in lucem. Latet vero adhuc promissa & fortè non perfecta est *Virgula divina seu clavis linguarum generalis*. In omnibus autem his scriptis non vulgaris eruditio, at nimius etiam in patriam affectus deprehenditur. *Jo. Loccenius* in *Antiquitatibus Sueo-Gothicis* Holmiæ 1654. impressis, atque in aliis operibus moderatius paulo antiquitates Septentrionales consideravit, quod & de *Joh. Scheffero*, Critico eximio, dicendum, cujus Tractatus *de Situ & vocabulo Upsaliæ* 1677. *de tribus orbibus aureis in Scania*

eru-

erutis è terra 1675. *de antiquis verisque regni Sveciæ insignibus* 1678. ibidem prodierunt. Nobis proficuum esset, si Schefferi hujus *annotata nondum edita in Grotii Prolegomena ad Scriptores Gothicos* è propria experientia & meditatione congesta, quorum Schubartus in literis ad Rudbeckium mentionem facit, haberemus. *Olaus Verelius*, Regni Antiquarius & Stiernhielmii amicus, ejusque opinionum fautor, linguæ veteris cultores sibi devinxit variis scriptis. Edidit enim *Historiam Gotrici & Rolfonis Westro-Gothiæ Regum* 1664. cum suis & Schefferi notis; *Fragmentum Olai Tryggiasons* eodem anno; *Herraudi & Bosæ Historiam* 1666. *Historiam Hervaræ cum annotationibus* prolixis 1672. *Manuductionem ad Runographiam Scandicam* 1675. *Dissertatiunculam de voce Fanin* 1674. *Lexicon Scandicum* 1691. omnia typis Upsaliensibus expressa. Post Verelium plurima quoque in edendis veteribus Sveciæ monumentis præstitit *Jonas Rugmannus* paulo ante citatus. Præter enim *Monosyllaba Islandica*,

Scheffero teste, edidit *Klaugu-grat*, h. e. Threnodiam de morte Illustrissimi Comitis Magni Gabrielis de la Gardie carmine *Drott-kuat* sive heroico lingua veteri Islandica ad imitationem veterum Skaldorum Upsaliæ 1664. *Fragmenta quædam LL. veterum* collecta ex diversis Scriptoribus & Historiis lingua eadem ibidem 1667. *Versionem Sveticam Historiæ veteris Islandica lingua scriptæ de Regibus Norvagorum*, quæ vulgo *Konunga Sagur* nuncupantur, Wisingsburgi 1670. *Hliods grein* s. artem poëticam veterum Skaldorum autore *Snorrone Sturlæsonio* Islando, versione Latina brevique indice illustratam prælo adornavit. Idem *Historiam Olavi Tryggonis Regis Norvagiæ* lingua veteri Islandica per Oddum Monachum conscriptam vertit in hodiernum Sveonum idioma: *Havamal* vero, sive sententias morales Regis Odini in Latinum translatas notis philologicis illustratam editioni paravit. Voluit etiam *Ligara liod*, Satyram Islandica lingua per Gudmundum Erlandi compositam cum versione Svetica evul-

evulgare: sed mors instituto laudabili impedimento fuit. Eodem temporis momento claruit *Joh. Hadorphii*, Secretarii Archivi Regii & Collegii Antiquitatum patriarum Assessoris, nomen. *Observationes* illius *de tribus Regni Svetici coronis* Schefferi libro de Insignibus Sveciæ subjunctæ sunt. Quæ præterea ille publicavit, hæc sunt (1) *Anonymus de Vita Alexandri M.* rythmis Sveticis conscriptus Wisingsborgi 1672. (2) *Chronicon Rythmicum duplex* minus & majus Svetico sermone scriptum, cum variis diplomatibus & instrumentis publicis ad id spectantibus Holmiæ 1676. (3) *S. Olai Regis Norwagiæ Historia*, rythmis Sveticis cum quibusdam Diplomatibus & Instrumentis ibidem 1675. (4) *Codex Legum Danicarum & Scanicarum* ex antiquis Codicibus exscriptus ibidem 1677. (5) *Ferentuna Herads Runestëener, med dheras korta schrift och utbydning*, i.e. Explicatio Lapidum Runicorum ibid. 1680. (6) *Leges antiquæ BiærKoæ, Metropolis olim Sveciæ* ex membranis ibidem 1687. (7) *Leges provinciales Gotlandiæ* cum versione

one Svecica ibid. 1687. (8) *Leges civiles Wisbyenses* ex lingua antiqua Germanica in modernam Sveticam translatæ ibid. 1689. (9) *Leges maritimæ Wisbyenses antiquissimæ* e versione Svecica Mich. Agricolæ Episcopi Aboënsis cum veteribus Codicibus impressis collatæ & editæ Holmiæ 1689. Inter inedita ejus eminet *Opus de monumentis & lapidibus Runicis* ex omnibus Sveciæ provinciis sumtu regio collectis, numerumque, teste Rudbekio, millenarium excedentibus. Alia ejus anecdota recenset Jo. Schefferus in Svecia litterata & Jo. Mollerus in Hypomnematis ad eandem. *Olaus* vero *Rudbekius*, Medicinæ apud Upsalienses Professor, plerasque Stiernhielmii opiniones cum suis conjecturis ingeniosis sane, sed aliquando etiam audacissimis magno operi inclusit, cui *Atlanticæ sive Manheimi* nomen fecit. Ibi Gothicam, hoc est, Svecicam linguam gentemque antiquissimam facit, supra omnes attollit & origines omnium populorum Europæorum unà cum eorundem sacris & moribus è Scandinavia

sua

ſua arceſſit. Nec tantum Græcia mendax auſa eſt in hiſtoria, quantum ille in rebus patriæ attollendis ſibi ſumit. Argumenta tamen, quibus ad hæc adſtruenda utitur, ponderoſiora, non parum Germanos juvant ad demonſtrandam ſuæ linguæ nationisque vetuſtatem, quam Svecicæ parentem eſſe doctiſſima & ſolida diſſertatione, quamprimum edi dignâ, Illuſtrem *Leibnitium* eviciſſe memini. Rudbeckii Atlanticæ prima pars anno 1679. altera 1689. & tertia 1698. Upſaliæ excuſa eſt; quarta vero imperfecta remanſit. *Hiſtoriam Torſtani Wikingſons* Anno 1680. *Jacobus Rehnbielmus*, Regni Antiquarius, atque anno 1691. *Hiſtoriam Olai Tryggwæ filii Regis Norwegiæ* Upſaliæ cum notis publico exhibuit. *Ericus* vero *Aurivillius*, Profeſſor Upſalienſis, 1693. ibi *de lingua Svionica recta ſcriptura & pronunciatione* egit. *Gudmundus Olofz-ſon*, Regius Translator linguæ antiquæ ſive Islandicæ, *Hiſtoriam Sturlaugii* ſive *Sagann af Sturlauge binum Starf-ſama* in dialectum Svecicam translatam Upſaliæ 1694. publi-

blici juris fecit, in cujus Præfatione plura hujus farinæ scripta promittit. Anno 1696. Holmiæ prodiit erudita *Nicolai Tiallmanni*, ibidem ad S. Olaum Ecclesiastæ, *Grammatica Svecana*. Eodem temporis intervallo *Johannes Peringskioeldus*, Regis Sveciæ Secretarius, linguæ patriæ operam haud levem tribuit in *Historia rerum Septentrionalium Snorronis Sturlesonii*, quam ille cum versione Svecica & Latina anno 1698. emisit, atque in *vita Theodorici Regis Ostro-Gothorum & Italiæ, quam* (à Jo. Cochlæo conscriptam) *cum annotationibus, Sueo-Gothorum ex Scandia expeditiones & commercia illustrantibus* 1699. Holmiæ excudi sivit; & plura adhuc meditatur in publicum edenda. *Nicolaus Kederus*, Assessor Collegii Antiquitatum, Dissertationes duas, unam de *Argento runis, seu literis Gothicis insignito* Lipsiæ 1703. alteram *de Nummis Runicis* ibidem 1704. edidit. Jam *Elias Salinus*, Cancellariæ Regiæ Actuarius, non solum *Promptuarium Juris Sveco-Gothici ex antiquis Regni Legibus & Statutis ordine Alphabetico*

co collegisse; sed etiam jam *Etymologicum Linguæ Sveo-Gothicæ* condere dicitur, quod utinam brevi in usum publicum prodiret. Summatim vero & candidè in Autoribus Svecicis plerisque noto, eos ingenii plurimum ad investigationem antiquitatum suarum afferre; sed nimium Runis suis, quarum tamen ne unica quidem ultra Christianismum in Septentrionem illatum adscendit, tribuendo, & antiquitatis nostræ nostrorumque medii ævi Scriptorum studium insuper habendo, in graves nonnunquam errores incidere, qui, nisi ab erudito historico Germano, agnosci vix possunt.

Linguæ Finnonicæ & cognatæ *Lapponicæ* mentio hic etiam fieri posset; sed quoniam illæ longiusculè à Germanica abeunt, paucis saltem & obiter refero, *Eschillum Petræum*, Episcopum Aboënsem, anno 1649. Aboæ *Institutionem Linguæ Finnonicæ*; *Ericum* vero *Scroderum* jam anno 1637. *Lexicon Latino-Scandicum quadrilingue*, *h. e. Latinum*, *Sveticum*, *Germanicum & Finnonicum*

Hol-

Holmiæ edidisse. Publicavit quoque *Nomenclaturam Finnonicam Henricus Florinus*, Præpositus & Pastor Pæmariensis, quæ sub titulo *Vocabularii Latino-Sveco-Germanico-Finnonici* Holmiæ 1695. recusa est. Finnonicæ cognata est *Lingva Esthonica*, ad quam nobis *Manuductionem* dedit *Henricus Göseke-nius* Hanoveranus, Pastor Goldenbecensis & Præpositus Wykensis, nec non Consistorii Regii Revaliensis Assessor. Specimen linguæ exhibuit *Jo. Arnoldus von Brand* in Itineris Moscovitici Descriptione pag. 264. seq. *Lapponicam* linguam cum Hebræa contulit jam supra adductus *Olaus Rudbekius*, Junior, in *Lappone Hebraizante* Upsaliæ 1703. excuso atque in *Epistola* peculiari de eodem argumento ad Jo. Wallisium Anglum data. Idem quoque de Lingua Lapponica quædam attingit in *Nora Samolad* sive *Lapponia illustrata*, cujus prima pars Upsaliæ 1701. prodiit.

CAP.

CAP. XXIII.

De iis, qui Persicam linguam Germanicæ affinem dixerunt.

VEtustissimos vero Celtas & cum iis Germanos è Scythia Asiatica in Europam commigrasse multi statuunt, nec sine fundamento. Hinc Persica lingua magnum vocum cum nostris congruentium numerum nobis exhibere dicitur. E *Guilielmi Burtoni Lipsanis veteris linguæ Persicæ* quædam huc trahunt eruditi, & convenientiam utriusque linguæ *Marc. Zuer. Boxbornius* in *Epistola ad Nic. Blanckardum* 1647. scripta, & Taciti editioni anno 1661. subnexa demonstrare conatur. Ante eum jam *Mich. Piccartus*, Altdorffinus Philosophus, *Germanos Persarum fratres esse* peculiari Oratione adseruerat, fassusque erat magnus *Scaliger*, *cum ratione illos insanire, qui ita sentiant; & Franciscus Raphelengius, Bon. Vulcanius, Justus Lipsius,*

Georgius Richterus & Sam. Bochartus idem judicaverant. Quin & *Claudius Salmasius in Libro de Lingva Hellenistica* scripserat, *Persica seu Parthica, quæ & ipsa autores originis habeant Scythas, infinitas proferre voces, quæ eadem repperiantur in Græca pariter & Teutonica dialecto.* Quam opinionem ipsi verosimiliorem reddiderat *Joh. Elichmannus*, Silesius natu, Linguæ Persicæ peritissimus, qui multo studio tandem *compererat, ex eadem origine fluxisse Germanicam & Persicam lingvam, ad hanc conjecturam illum ducente infinita vocum copia utriusque linguæ communium, sed & verbis similiter terminatis, eodem modo compositis, aliisque argumentis*, ut de eo hoc ipse Salmasius in Præfatione *Versionis Arabicæ Tabulæ Cebetis ab Elichmanno elaboratæ* testatur. Fundamentum hujus suæ sententiæ nobis ipse Elichmannus libro peculiari exhibuisset, nisi immatura eum mors anno 1639. orbi literato surripuisset. Post hunc tamen *Christianus Ravius*, qui opima orien-

entis ſpolia noſtris terris intulit, eandem linguarum Perſicæ & Germanicæ convenientiam in Elementis linguæ Perſicæ p. 89. ſenſit. Interim opinio illa ſe nunquã probare potuit *Andreæ Mullero, Greiffenhagio, Chriſtophoro Adamo Ruperto*, atque *Auguſto Buchnero*, viris in his ſtudiis verſatiſſimis. Et hic quidem in Epiſtola ad Andr. Tſcherningium ſcribit: *Caſu quodam fit, ut diverſarum lingvarum voces eadem ſint & nihilominus tamen natæ domi. Obſervarunt ſummi atque eruditiſſimi Viri quasdam Perſicas voces, quas & Germani habemus, atque ejusdem ſignificationis. Quas ſi quis Perſicæ Originis aut illas Germanicæ ſtatuere vellet, nonne exſibilandus ille videretur?* Jam vellem *Adrianum Relandum*, Clariſſimum Virum, qui linguas orientales apud Ultrajectinos profitetur, & plurimis hactenus eruditis libellis, quantum in hoc argumento poſſit, nos edocuit, perſvaderi poſſe, ut in eandem rem ſuo more curatiùs inquirat, & ſuam pariter ſententiam nobis dicat.

Cap. XXIV.

De scriptis Opitii, Grotii, Harsdorferi & Vredii origines linguæ nostræ explicantibus.

Martinus Opitius, Germaniæ Virgilius, & omnium elegantiarum poëticarum apud nos parens, ut Lingvam patriam juvaret, 1639. Dantisci emisit *Incerti autoris Rhythmum de S. Annone Colon. Archiepiscopo ante D. aut circiter annos conscriptum & animadversionibus eruditis illustravit.* In Præfatione de antiquitate nostræ linguæ & de significatione nominum quorundam propriorum Germaniæ eleganter pro more suo disserit. Diu etiam animo volverat *Daciam* antiquam & stupendum ad eam apparatum undique congesserat, sed desultorio vitæ genere impeditus ultimam operi manum apponere non potuit, quod post Opitium anno 1639. peste sublatum plane periisse Morhofius putat. Neque inde nobis quicquam superest præter ea, quæ in ejusdem *Variarum Lectio-*

ctionum libro Sarmatica præcipuè comprehendente & 1637. impresso obiter commemorantur.

Annus 1645. abstulit nobis *Hugonem Grotium*, omnium scientiarum capaci ingenio præditum, qui studio etiam critico tantum inter reliquos eruditos eminuit, quantum lenta solent inter viburna cupressi. Ex *Historia* vero *Gothorum, Vandalorum & Longobardorum ab eo partim versa, partim in ordinem digesta*, & post obitum ejus 1655. Amstelodami demum edita, *ProlegomenisqueRegum Gothorum ordinem & Chronologiam comprehendentibus* elucet, eum & nostras & Septentrionalium res percalluisse. Adjecta sunt *Nomina appellativa & propria, nec non verba Gothica, Vandalica, & Longobardica, quæ in illo volumine reperiuntur*, cum solida explicatione.

Sequenti post Hugonem Grotium defunctum anno *Georgius Philippus Harsdorferus* libellorum Germanicorum magno numero notus atque ob styli vulgaris elegantiam celebris, cujus quoque jam supra

 men-

mentio facta, Norimbergæ *Specimen Philologiæ Germanicæ, continens disquisitiones XII. de Linguæ nostræ vernaculæ historia, methodo & dignitate*, Serenissimo Augusto Duci Brunsv. & Luneburgensi, omnis eruditionis elegantioris tunc statori, sacravit.

Cum anno 1650. *Olivarius Vredius*, *JCtus* Brugensis, in eo esset, ut *Historiam Comitum Flandriæ* daret in lucem, præmisit illi Brugis eodem anno *Libros Prodromos duos*, in quibus quid sibi velint *Comitis* & *Flandriæ* voces explicavit. Versatus quidem ibi est in opinione erronea, quod Franci, qui Galliam occuparunt, ejusdem generis & linguæ fuerint cum Gallis veteribus & Flandrensibus nostris, quodque a prima origine suâ habitaverint eam, ubi nunc Flandria sita est, regionem: nihilominus tamen bona affert plurima, quæ Germanicæ linguæ cultor ignorare non debet. Scitu certè digna sunt, quæ libro I. cap. 7. & 8. de Francis linguæ Latinæ Studiosis, & cap. 12. & 13. de origine linguæ Gallicæ ho-

hodiernæ ex lingua Romana magnam partem corruptæ affert. Libro II. cap. 2. Catalogum vocum Gallicarum veterum exhibet ex autoribus antiquis, easque cum Flandricis ſuis confert. Cap. 20. integrum vocum Francicarum Gloſſarium ex Hiſtoricis, Capitularibus, Legibusque vetuſtis & Diplomatibus Francicis collectum inſeruit atque ex patria lingua explicavit. Cap. 21. ſpecimina aliquot linguæ Francicæ veteris cum Flandrica collatæ dedit. Cap. 23. Flandrorum Legem, *Keure-Brief* dictam, cum Lege Salica comparavit & voces ejus difficiliores expoſuit. In Additionibus operis pag. 22. Gloſſaria, Lipſianum, Otfridinum Gaſſari, & illud, quod ipſe ex Willeramo collegerat, recenſuit atque cum Flandricis verbis contendit. Idem Vredius *univerſam Linguam Latinam ad fontes Græcanicos, ingenti mole & volumine ſe reduxiſſe* Libro I. Prodromo teſtatur, quod tamen opus hactenus ineditum eſt. Obiter notandus eſt error Henningis Wittenii, mortem doctisſimi Vre-

dii in annum 1642. referentis, qui tamen adhuc anno 1650. vixit, variasque Historiæ Flandricæ partes Patronis suis diversis eodem anno dedicavit.

Cap. XXV.

De Boxhornii sententia, Europæas linguas e Scythica derivantis.

QUi anno 1653. vitam cum morte commutavit *Marcus Zuerius Boxhornius*, Eloquentiæ & Historiarum Professor Lugduni Batavorum, nostris studiis utilem operam navavit, quando non solum *Historiæ suæ Universali* notabiles *Glossas Theotiscas* inseruit, atque in Epistola ad Nicolaum Blanckardum *Persica vocabula Curtii cum Germanicis* contulit, sed etiam unà cum Haymonis Historiæ Ecclesiasticæ Breviario *Prima Religionis Christianæ monumenta Teutonica* Lugduni Bat. 1650. edidit, atque *Origines Gallicas* (post obitum ejus demum excusas & supra à nobis citatas) exposuit. Idem in *Additionibus ad Chronicon Seelandi-*

di-

dicum Johannis Reygersbergii, Middelburgi 1644. publicatum Nominum propriorum etyma curiosè expendit. Majores autem ipsi gratias agendi causas posteritas haberet, si licuisset ipsi perficere opus diu meditatum, quo Gentium & Linguarum Europæarum Origines Scythicas nobis demonstraturus erat. Lubet sententiam ejus hanc circa rem ex *Georgii Hornii Præfatione in Origines Gallicas*, paulo fusius explicare. *Cum anno Chr. 1646.* inquit Hornius, ex Anglia redux *ipsum Boxhornium officii & honoris ergo salutassem, tum forte ex gravissimo convalescentem morbo reperi: cumque virium debilitas consuetos in Academia labores nondum ferret, neque tamen domi otiosus omnino desidere posset, ut longi temporis tædia falleret, Origines vocabulorum Belgicorum examinare cœpit. Vidit innumera vocabula, Germanis, Latinis, Græcis & aliis per Europam nationibus, communia esse. Inde conjiciebat à communi fonte eam similitudinem profectam, id est, eadem omnium illarum gen-*

tium Origine. Displicuerunt Goropii & Schriekii conatus, neque satisfaciebant novæ Cl. Bochardi, pro Phœnicibus, machinationes. Quare alia via rem aggressus, communem quandam Linguam, quam Scythicam vocabat, matrem Græcæ, Latinæ, Germanicæ & Persicæ statuit, ex qua illæ, velut Dialecti, proficiscantur. Non ergo vel Latinos à Græcis, vel hos à Germanis, quæ communia inter se habent, hausisse, sed ab eadem, id est Scythica origine. Hi ipsius conatus cum in publicum emanassent, multis ipsa novitate mirabiles videbantur. Quidam præcipiti judicio labores ejus in universum damnabant, quod vel nulla Lingua Scythica communis fuisset, vel saltem penitus obliterata nobisque incognita esset. Hi dicebant eum novam Linguam, suo arbitratu, cudere. Alii fatebantur quidem ejusmodi olim linguam fuisse; cæterum negabant inde Græcos vel Latinos sua vocabula accepisse; nam de Germanis, utcunque id fieri potuisse, fatebantur. Quæ quidem præjudicia non absterruerunt Cl. V. ut vel

ab

ab opinione semel concepta desisteret, vel cœptum opus abrumperet: quin magis inflammatus fuit, ut cunctas Linguas earumque Lexica, cum cura & studio excuteret, unde silvam infinitarum vocum congessit, ex quarum collatione suam de Lingua Scythica opinionem sibi stabilire posse videbatur. Et animum in proposito ipsius obfirmavit, quod magnum illum Salmasium, nuper ingenti damno reip. litterariæ ereptum, in eadem fere sententia ex commentario de Lingua Hellenistica deprebendisset. Lingua igitur Scythica apud antiquos notissima fuit, ut & ipsa gens Scytharum, quæ Septentrionales Asiæ & Europæ populos complectebatur. Antiquissima enim Orbis divisio in tres partes fuit, quarum media Græciam, Italiam, Asiam complectebatur; Septentrionalis Scythia, Australis Æthiopia dicebatur, Strabone teste. Scytharum iis genera Arimaspi, Sarmatæ, Hyperborei, Sacæ & Massagetæ, ut idem autor libro XI. refert. Sub Hyperboreis Hispanos, Gallos, Germanos, Illyricos, Britannos complectebantur,

quæ

quæ nationes in universum, Celtæ & vel Celto-Scythæ. Jam vero omnes hos Celto-Scythas, id est Illyrios, Germanos, Gallos, Hispanos, Britannos, Suecos, Norwagos, una lingua usos, ex professo Vir diligens Phil. Cluverius ostendit, ac tum autoritate veterum, tum populorum appellationibus, nominibus propriis & aliis, quæ communia habebant, rerum vocabulis probavit. Alii vero, quos inter etiam Salmasius, Germanos à Getis & Dacis Ponticis ortos statuunt. Hi autem ipsissimi Scythæ veterum & ipsorum lingua ea quam Boxbornius Scythicam vocabat. Sed quid post mortem ejus laboriosis his Commentariis acciderit, & quo devenerint equidem nescio. Ipse interim Boxhornius suæ sententiæ fundamenta breviter proposuit in Libellis duobus *de Dea Nebalennia* lingua Batavica publicatis. Prioris titulus est: *Bediedinge van tot noch toe onbekende Afgodinne Nebalennia; over ettelike hondert Jaren onder t' sant begraven, ende onlangs ontdeckt op het Strandt van Walcheren. Tot Leyden 1647.*

1647. Posterior inscribitur: *Antwort op de Vragen, voorgestelt over de bediedinge van de afgoddinne Nehalennia, in welcke de gemeine herkomste van de Grieken Romeynen unde Duytsche tale uyt den Schythen duydelick bewesen, ende verscheyden out heden van dese volckeren ontdeckt, ende verklaert worden. ibid.* 1648.

Cap. XXVI.

De Bellini, Tscherningii & Schottelii scriptis Criticis.

ANno 1657. *M. Joh. Bellinus*, Rector Scholæ Wismariensis, in Societate Teutonica *der Willige* dictus, *Orthographiam Teutonicam*, sive, ut titulus libelli Germanicus habet: *Hochdeutsche Recht-schreibung, darinnen die insgemein gebrauchliche Schreib-Art und derselben in vielen Stücken grundrichtige Verbässerung unforgreiflich gezeiget würd*, Lubecæ evulgavit. Ibidem anno 1660. prodiit

diit ejusdem autoris *Syntaxis Præpositionum Teutonicarum*; ſive, ut vulgari idiomate inſcribitur, *Deutſcher Forwörter kunſtmäſſige Fügung, nebenſt forbergeſätzter notwendig erforderter Abwandelung der Geſchlächt-Nänn-Fürnänn- und Mittel-Wörter.* Utroque in opuſculo quædam bonæ notæ cogitata occurrunt & commendari mererentur labores viri non indocti, niſi orthographica Cæſii hæreſi infectus eſſet. Annus 1659. abſtulit nobis par inſigne Poëtarum Germanicorum, Opitiana veſtigia arctè prementium, *Simonem* nempè *Dachium* Regiomontanum, & *Andream Tſcherningium* Roſtochienſem, Poëſeos Profeſſores, quorum ultimus hoc ipſo mortis ſuæ anno Lubecæ emiſit elegantem atque etymologis utilem libellum; cui titulus eſt: *UnVorgreifflicheŝ Bedencken, über etliche Misbräuche in der Deutſchen Schreib-und Sprach-Kunſt, inſonderheit der edlen Poëterey.* In Saxonia deinde noſtra & quidem Brunſvici anno 1663. *Juſtus Georgius Schottelius,*

J. U.

J. U. D. & Sereniſſimi Ducis Brunſv. & Luneb. Conſiliarius aulicus & Conſiſtorialis emiſit opus de Lingua Germanica partim renovatum & auctum, partim planè novum, quinque libris conſtans; in quo linguæ hujus origo, genuinitas, antiquitas, ubertas, & in multis incomparabilitas oſtenditur, linguaque ipſa à variis ineptiis vindicatur: in quo nec minus *lingua ipſius fundamenta rectè ſtructa, Grammatica nimirum & Poëtica in artis formam redactis: Doctrina componendi, derivandi in Linguam introductio, tot vetuſtiſſima Celtarum nomina propria, Dialectorum variatio, Proverbia Germanica, modus interpretandi Scriptores rerum Germanicarum ut & de lingua ipſa, primitiva item ſeu radice linguæ Germanicæ, plurimaque alia linguam, remque Germanicam concernentia, tam ex recentioribus, quam ex antiquitate, integris tractatibus aut orationibus eruuntur, enarrantur, explicantur. Germanicè quidem, ita tamen, ut in toto opere lingua Latina ſit ſimul explicatrix,*

ut

ut ipſis autoris utar verbis. Oratione X. pag. 159. ſq. optimum ille nobis *Conſilium de Lexico Germanico omnibus numeris abſoluto conficiendo* exhibuit. In derivationibus tamen vocum, radicumque inquiſitione non admodum feliciter verſatum fuiſſe virum cætera eruditum, nobis hic cum Morhofio notandum eſt. *Schottelii ejusdem brevis & fundamentalis Manuductio ad Orthographiam & Etymologiam in lingua Germanica*, Brunſvici 1676. impreſſa, ex opere majore, quod modo nominavimus, excerpta eſt. Eundem quoque autorem agnoſcit libellus Germanicus, qui Brunſvici 1673. prodiit, ſub titulo *Horrendi Belli Grammaticalis Teutonum antiquiſſimorum*, ſive *des Wunderbaren ausführlichen Berichts, welcher geſtalt vor länger als zwey tauſend Jahren in dem alten Teutſchlande das Sprach-Regiment gründlich verfaſſet geweſen: hernach aber, wie durch Mißtrauen und Uneinigkeit der uhralten Teutſchen Sprach-Regenten ein grauſamer Krieg, ſamt vielem Unheil entſtanden, daher guten*

ten Theil noch jetzo rühren, die in unser Teutschen Mutter-Sprache verhandene Mund-Arten, Unarten, Wort-mängel. Ejusdem *liber de singularibus & antiquis in Germania juribus & observatis* jam supra à nobis est commemoratus.

Cap. XXVII.

De Specimine & regulis etymologicis Claubergianis.

INcerti hactenus erraverant etymologi in derivationibus suis & modo ex Hebræa, modo ex Græca, nonnunquam ex Latina voces Germanicas arcessiverant, ingenioque multum, rationi parum hoc in negotio plerumque indulserant. Unde etymologias quærendi labor otiosorum hominum atque inutilis creditus est ab iis, qui sibi prudentiores ceteris videbantur. Occurrit tamen huic malo anno 1663. *Johannes Claubergius*, Theol. & Philos. Doctor & Professor Duisburgensis, vir undecunque profundè doctus,

etymologisque viam certam & regiam, quam secuti veras tandem radices invenire, studioque suo operæ pretium facere possint, ostendit in elegantissimo libello, cujus inscriptio est: *Ars Etymologica Teutonum è Philosophiæ fontibus derivata, id est via Germanicarum vocum & origines & præstantiam detegendi, cum plurium tum harum VERNUNFT, SUCHEN, AUSSPRUCH exemplis, atque exinde enatis regulis præmonstrata.* Ut scias, quæ princeps ei sit sententia, indicavit illam verbis his *Teutsch von Teutschen* titulo subnotatis, quibus indicat, *voces Germanicas è Germanicis esse deducendas.* Conspiravit olim hac in re cum ipso, ut reliquos prætermittam, *Bisterfeldius*, qui in Epistola ad amicum ita scribit: *Post linguam Hebræam non scio quæ subtilius feliciusque rerum naturas explicet Germanica &c. Sed paucis hæc cognita sunt, præsertim iis, qui miro ausu Germanicam linguam ex Latina derivare satagunt: quod doctissimo Polyhistori Mat. Martinio accidisse obstupesco. Sorores linguas esse non negaverim, vel potius*

con-

consanguineus, *Latinaque aviam Teutonicam.* Ex accuratâ vero nostræ linguæ consideratione Claubergio viginti quatuor regulæ sunt enatæ, quas si observes, à vero in arte derivandi scopo vix aberrare poteris. Ut autem aureæ hæ regulæ omnibus innotescant, placet eas his excerptas dare. Prima, ut jam dixi, & præcipua est: *Germanica vocabula, prius & potius è Germanicis, quam ex peregrinis fontibus derivanda.* II. *Argumenta ab analogia petita sunt eò validiora, quò major vocum, quæ inter se conferuntur, similitudo elucet.* III. *Cum ad materialem vocum similitudinem accedit formalis, h. e. cum non modo literæ & syllabæ respondent originemque patefaciunt, verum etiam significatio apprime quadrat, tum demum etymologia certa est.* IV. *Dialectorum & antiquitatis consideratio multum facit ad linguæ Germanicæ origines inveniendas.* V. *Quoties in aliis eruditis linguis similem quoad materiam aut formam, maximè si quoad utramque, conspicimus derivandi rationem, nova inde Germanicis originibus lux accedit.* VI.

A sensibilibus ad intelligibilia quamplurima vocabula sunt traducta. VII. *Vocabulorum Teutonicorum major est quandoque bonitas quam Græcorum, Latinorum aliorumve peregrinorum.* VIII. *Voces quæ à perfectione rei petitæ sunt, melius eam exprimunt, quam quæ ab ejus defectu vel corruptione.* IX. *Veritas & elegantia originationis Germanicæ & propriæ ex oppositione originationis falsæ & alienæ clarius elucet.* X. *Vocales omnes inter se permutari possunt.* XI. *Nulla vocalis tam est germanis familiaris quam E.* XII. *Majores nominum vocales sunt è minoribus verborum, unde derivantur.* XIII. *In aliarum vocum ab aliis deductione sæpius magnæ vocales abeunt vicissim in parvas.* XIV. *Non omnes consonæ æquè facilè jungi possunt, sed aliæ magis aliis sociari gaudent.* XV. *Ubi plures consonæ ad unam syllabam conveniunt, quam ut euphonia salva videatur permanere, aliquando una vel altera eliditur.* XVI. *Consonæ lenes tantum cum lenibus, asperæ tantum cum asperis conjungi possunt in pronunciando.* XVII. *Germani ad*

for-

fortem potius quam ad mollem pronunciationem inclinant. XVIII. *Sæpius S, consona fortis est & fortibus jungitur.* XIX. *Nulla est magis amica consonantium societas, quam si planè similes jungantur.* XX. *Sonus longus vocalium compensat geminationem consonantium, & contra.* XXI. *Germani certas vocales certis rebus per vocabula denotandis eleganter accommodant.* XXII. *Vocabula diversarum linguarum synonyma non semper accurate sibi respondent.* XXIII. *Germani sæpe diphthongos amant, ubi Græci & Latini vocalibus utuntur simplicibus.* XXIV. *Plurima Teutonum vocabula composita, ubi inversa fuerint, novas accipiunt significationes.* Singulas hasce regulas selectis exemplis pluribus illustratas dedit. Confecit præterea majus opus *de Causis linguæ Germanicæ*, cujus librum quintum in libello laudato citat, atque illud prælo paratum se habere innuit; sed morte præpeditus ad hæredes transmisit, qui magno sibi beneficio rempublicam literariam obstringerent, si, quod superest in publicum emitte-

terent aut nobiscum communicarent.
Composuit etiam integrum *librum de Sibilo Germanorum* ad exemplum Messalæ Corvini, cujus mentionem ibidem p. 32. facit, sed neque hic lucem hactenus adspexit.

Cap. XXVIII.

De scriptis Criticis Vorstii, Junii, Cæsii, Lambecii.

Anno 1669. *Johannes Vorstius*, Bibliothecæ Electoralis Brandenburgicæ & Gymnasii Joachimici Præfectus, Berolini *Observationes in linguam vernaculam* edidit, in quibus vocabulorum quorundam origines genuinas feliciter detexit, atque ex antiquis monumentis exposuit.

Anno 1670. decessit *Balthasar Scheidius*, Græcæ & Orientalium linguarum Professor Argentinensis, qui *Enodationes Vocabulorum quorundam Germanicorum in vulgus minus notorum, quibus B. Lutherus in sua versione Bibliorum usus est, cum ex ipsa Linguæ Germanicæ origine & indole, tum ex Hebraico Græcoque textu &* colla-

collatione variarum Germanicarum translationum peculiari dissertatione dedit.

Sed graviorem postea jacturam passa est res Germanorum Critica, cum anno 1678. *Franciscus Junius*, Francisci filius, cujus jam supra aliquoties mentio a nobis facta est, Windesorii in Anglia, quo ut eo commodius Anglo-Saxonica evolvere posset, se contulerat, in ædibus Isaaci Vossii, propinqui sui, obiisset. Multum ille temporis insumserat studio linguarum Septentrionalium atque undique conquisiverat sibi ingentem ad illustrandas illas apparatum. Præter *Codicem Argenteum Ulfilæ* & magnum Anglo-Saxonicorum monumentorum numerum, plures Francicos sive Teutonicos & Cimbricos (hoc est, ut ipse interpretatur, Islandicos, Danicos Suecicosque) ut & Frisicos Codices veteres nactus erat. Ex quibus alios luci publicæ destinabat; alios ad exornandum *Lexicon* illud grande *Linguarum Septentrionalium*, quod meditabatur, studiose servabat.

Catalogum horum *suorum Manuscriptorum* addidit ipse editioni Evangeliorum Gothicorum; multo vero auctior ille in Catalogo MStorum Bibliothecæ Oxoniensis atq; ad calcem Grammaticæ Anglo-SaxonicæHickesianæ extat. Constituerat apud se Junius editionem *Harmoniæ Tatiani Latino-Francicæ*, & selectas in illam annotationes confecerat; prælo item paratum habebat *Corpus Glossariorum Francicorum veterum*, quorum majorem partem è selectissima Isaaci Vossii Bibliotheca depromserat. Ne typi deessent, Gothicos, Anglo-Saxonicos & Runicos suis sibi sumtibus comparaverat, quos moriens unà cum omni supellectile MSta, ne quid inde periret, Academiæ Oxoniensi testamento legavit, ubi in perpetuam ejus memoriam adhuc sanctè custodiuntur. Inter ea etiam est *Glossarium quinque Linguarum Septentrionalium*, in quo Junius illarum origines ex vetustis monumentis indagavit; hoc *Johannes Fellus*, Episcopus Oxoniensis, teste *Jo. Georg. Grævio*, in *vita Junii*, XI. voluminibus nitidissimè

de-

describi curavit, ut typis mandaretur; attamen illud hactenus nondum iis expressum fuit.

Claruit hoc temporis tractu *Philippus Cæsius* (vero nomine *Blau* vocatus) Prioraviensis Saxo, Comes Palatinus Cæsareus, Eques, & in Societate Fructifera *der Wohl-setzende*, in Collegio autem Rosigero à se fundato *der Færtige* appellatus. Totum hic se tradiderat linguæ & poesi patriæ excolendæ & reformandæ, quem in finem etiam Societatem literariam, de qua supra fusiùs actum, condiderat. Ipse multarum linguarum peritus & doctrina non vulgari insignis Carmina condebat & Latina & Germanica, quæ ingenio & suavitate sua se commendabat. Cum autem tandem singularem plane rationem scribendi introduceret, vocesque plures usu receptas suspectas redderet, atque insolentia & à se conficta vocabula iis substitueret; bilem eruditorum quorundam virorum eam ob causam in se commovit, & acriter reprehensus est ab *Augusto Buchnero*, *Andreâ Tscherningio*,

Just. Georg. Schottelio, Herm. Conringio, Joach. Rachelio, Georgio Neumarkio, J. Pet. Titio, Georg. Dan. Morhofio, Erasmo Francisci, Christ. Weisio, Erdm. Neumeistero aliisque. De cætero tamen Germanicæ linguæ proprietates ille intus & in cute novit, & quando etymologicas disquisitiones suis opusculis interposuit, id quod sæpius fecit, ingenium cum singulari judicio in eo conjunctum deprehendimus. Quoties vero, quæ, aliud quasi agendo, de terminis technicis venatorum, metali fossorum, opificum & rusticorum *Hebdomados Roseæ secundæ die quarto* interspersit, studiosius relego; toties profecto virum eruditissimum *Lexico terminorum technicorum Germanico* conficiendo nullam operam impendisse doleo. Si enim hanc in aream descendisset, certissimè ibi omne punctum tulisset. Obiit Cæsius post labores multos exantlatos Hamburgi 1689, editisque libris pluribus memoriam suam posteris commendavit, quos in *designatione Cæsianorum Scriptorum* (*in dem Verzeichnis der Zesischen Schriften*) recen-

censuit *Heinricus Gablerus*, J. U. D. & Syndicus Reipublicæ Francofurtanæ, in Societate Rutigerâ *der Stützende* nominatus. Enumerat etiam scripta Cæsiana *Henningus Wittenius* in *Diarii Biographici Tomo II. pag. 171.* quo Lectorem curiosum remittimus. Inter asseclas & defensores Philippi Cæsii præcipuos fuit *Andreas Daniel Habichthorstius*, Theologiæ Professor Rostochiensis, qui orthographiæ & poeseos Cæsianæ apologiam Hamburgi anno 1678. edidit, eamque Germanicè vocavit *Wohlgegründete Bedenck-Schrift über die Zesische sonderbahre Art Hochteutsch zu schreiben und zu reden.* In ea non Cæsium tantum ab æmulorum calumniis vindicat, sed etiam quandoque ad criticas disquisitiones digreditur.

Sequenti anno fatis concessit *Petrus Lambecius*, S. Cæs. Maj. Consiliarius, Historiographus & Bibliothecarius; qui nullam unquam literas Germanicas promovendi & illustrandi dimiserat occasionem. Habemus ejus rei specimina non una in *Rebus Hamburgensibus* ab ipso

ipso conscriptis & Hamburgi 1652. & 1661. evulgatis, atque in *Tomo II. Bibliothecæ Cæsareæ* Viennæ 1669. edito; ubi plurimos rarissimos Codices MStos Teutonicos ejusdem Bibliothecæ nobis detexit, quos absque hac ejus opera plurimam aliàs partem nescivissemus. Quod si ipsi absolvere, quæ meditabatur, licuisset, haberemus non solum accuratissimum *Bibliothecæ Cæsareæ breviarium*, & *Historiam Hamburgensis reipublicæ integram*, verum ètiam *rerum Germanicarum scriptores varios, variaque acta publica*, quæ omnia fusius ipse *Lambecius in Catalogo operum suorum* enarravit. Qui anno 1672. rebus humanis exemptus est *Joh. Henricus Boëclerus*, linguæ nostræ intelligentissimus fuit, & licet ipse ob aliâ negotia plura nihil ediderit, quod huc pertineat, præsedit tamen *Disputationi de lingua Celtica*, juvenis eruditi, in qua de linguæ Teutonicæ antiquitate, corruptione, restitutione, elegantia & majestate non ineleganter agitur. Extat illa Tomo II. Dissertationum Academicarum Boecleri num. VIII. pag. 338 sq.

CAP.

Cap. XXIX.

De scriptis Criticis Voigti, & Kempii, ac commentatoribus in Acta Sanctorum.

NEc parva fuit jactura, quæ Criticos nostros afflixit, cum immatura morte decederet anno 1681. *Caspar Voigtus*, Wismariensis civitatis Consul. Summo ille studio congesserat nomina locorum Italiæ, & cum iis populorum & locorum Cimbricorum, Gallicorum, Teutonicorum & Gothicorum vocabula diligenter contulerat, unde ipsi pulcherrimum *Opus Origines Italiæ è Septentrione arcessens* enatum fuit. Honorificam ejus mentionem Morhofius in Literis ad Rudbekium datis, atque in vernaculo de Lingua & Poesi Germanica libro cap. II. Tentzelius in Colloquiis Menstruis anni 1690. p. 174 & Wittenius in Diario Biographico fecerunt. Nondum tamen hactenus in lucem protractus est pulcherrimus hic ingenii Voigtiani fœtus.

Eodem anno mortuus est Antwer-

piæ

piæ *Godefridus Henschenius*, S. J. qui ab Heriberto Rosweido cœpta, & à Jo. Bollardo continuata *Sanctorum Acta* per menses Martium, Aprilem & Majum promovit, & annotationibus selectis exornavit. In his feliciter plerumque verba Scriptorum mediorum barbara explicat, & ex fontibus Teutonicis deducit. Imitati eum hac in re sunt, *Daniel Papebrochius*, *Franciscus Baertius*, *Conradus Janningus* & qui præterea ipsi successerunt.

Annus sequens nos *Martino Kempio* Electoris Brandenburgici Historiographo privavit, qui variis in libris Criticæ poeticæque Germanorum curam suam impendit.

Cap. XXX.

De speciminibus etymologicis Morhofii, Arnoldi, Hachenbergii & Kirchmeieri.

LÆtiori tamen sidere illustrata fuit eodem anno 1682. patria nostra *Georgio Daniele Morhofio*, pulcherrimum de

de lingua & poesi Germanorum Commentarium Kilonii edente, sub titulo: *Unterricht von der Teutschen Sprache, und Poesie, deren Fortgang und Lehrsätzen*, qui postea an. 1700. præfatione erudita auctus, & Lubecæ recusus est. Extollit ibi præstantiam & antiquitatem linguæ nostræ, atque ab ea Græcam Latinamque deducere nullus dubitat, exemplis sententiam suam confirmans pluribus, quæ inter tamen sunt quædam Daumio, ut postea videbimus, se non omnino probantia. Jam olim Morhofius juvenis collegerat varia argumenta, quibus demonstrare volebat præclara Græcorum omnia à nostris progenitoribus descendisse, sed editâ à Rudbeckio Atlanticâ manum de ista tabula tulit, ut ipse de se in Epistola ad Rudbeckium testatur. Titulus Operis in Catalogo Nundinali Lipsiensi hic erat: *Mysterium Septentrionis, seu Dissertatio Theologica, Physica & Politica de terra Septentrionali.* Paravit deinde Morhofius *librum de Cimbrorum Coloniis in Italiam, ante Urbem conditam missis*, cu-

cujus ipse in Oratione VIII. meminit, ac *Dissertationem de Linguarum Græcæ & Latinæ novitate* in Commentario de lingua & poesi Germ. Part. I. c. 1. p. 4. promissam, & à Sam. Rachelio in Introduct. in Juspubl. p. 95. laudatam. Idem porro nos jubet à se expectare egregium & diffusum opus *Originum Germanicarum*, ad cujus elaborationem materiam copiosam jam conquisiverit, nec non *Dissertationem de Mannis Germanorum*, & *Tractatum de Germanorum in rem literariam meritis*, cujus solum exordium superstes excusum est anno 1699. in Dissertationum Academ. volumine. Editurus item erat Dissertationem *de Characteribus linguarum*, & aliam de *Philosophia Alphabetaria*, in qua de literarum natura & varia apud varias gentes pronunciatione agere constituerat, nisi præmatura morte nobis anno 1691. ereptus fuisset. Unde jam ex tot eruditis & lautis promissis solus nobis *Catalogus à Jo. Mollero, Rectore Flensburgensi*, confectus, & recenti Polyhistoris Morhofiani editioni præmissus, restat.

Chri-

Christophorum Arnoldum, Eloquentiæ, Poeseos ac Græcæ linguæ Professorem Norimbergensem, qui anno 1685. ad patres abiit, & variis eruditè conscriptis opusculis famam sibi posthumam conciliavit, etymologiarum Germanicarum curam habuisse patet ex *Epistola prolixa ad Georg. Richterum* scripta, in qua *Origines vocum quarundam Germanicarum* solicitus scrutatur. Extat ea inter Epistolas Richterianas p. 99. & seqq.

Anno 1686. Jenæ prodiit *Pauli Hachenbergii Germania media*, in qua doctus autor expendit, quæ Germanorum vita, qui mores pace belloque observati, quæ imperia legum ac religionis post Trojani ævum ad Maximiliani I. Imp. Imp. Seculum usque fuerint. Dissertatione verò VII. integra *historiam linguæ Germanicæ* breviter & eruditè persequitur. Recusus est nuper hic Hachenbergii fœtus Halæ ex recensione *Guilielmi Turckii*, qui *Dissertationem de Geographia Germaniæ medii ævi adjecit*.

Georgius Casparus Kirchmeierus, Oratoriæ Professor Wittebergensis, qui anno

1664. eruditum *in Tacitum de Moribus Germanorum commentarium* confecerat, hoc anno 1686. Wittebergæ exhibuit *Dissertationem de lingua Europæ vetustissima Scytho-Celtica & Gotica.* Postea etiam anno 1697. *de Origine, jure ac utilitate linguæ Slavonicæ* disputavit, ubi quasdam nominum propriorum origines tangit. Eodem anno aliam *De eo, quod RECTUM appellatur gentibus linguisque variis, & variorum hominum generibus* disputationem publicavit; nec non iterum aliam, qua *Paralelismum, & convenientiam XII. linguarum ex matrice Scytho-Celtica, Europæ, à Japheti posteris vindicatarum*, exhibuit.

Cap. XXXI.

De Praschii & Daumii conaminibus etymologicis.

Circa hæc tempora extulit Linguæ nostræ decus *Jo. Ludovicus Praschius*, Ratisbonensium Consul, vir probitate atque eruditione insignis. Conscripserat is elegantissimos libellos plures, quorum

rum *Catalogus* anno 1680. ab ipso publicatus est. Sed huc pertinent præcipuè ii, quos deinde confecit de nostris rebus. Et quidem anno 1686. nobis se stitit ejus *Prima dissertatio de Origine Germanicæ Latinæ Linguæ* Ratisbonæ impressa, in qua sententia ejus est; Germanicam linguam habere instar matris, Latinam filiæ; imo Germaniam esse, quæ radices veras Latinæ linguæ possideat. Putat ille, non Tuscos solum, à quibus Germanica vocabula in Latium transierint, sed Gallos quoque & Galatas, Hispanos, Britannos, Celtas & Scythas Germanicam originem habere: & bella Celtarum cum Italis crebra, commercia, hospitia & colonias Germanicas voces in Italiam detulisse. Aliquas deinde radices statuit, ex quibus plurima Latina & Germanica vocabula deducit. Tandem subjicit Postulata quædam, quibus concessis, ut in sententiam ejus eas, necesse est. Postulatum I. hoc est: *Quæcunque vocabula Latina à probatis scriptoribus, à Latinis ipsis, barbara habentur, sive ortu peregrina, & attribuuntur*

Celtis aut Germanis, ea pro talibus merito accipiuntur, nec à lingua Græca debent repeti. II. Quæ res in Germanis atque Celtis natæ vel inventæ sunt, vel quæ ibi semper fuere, & necessario habuere nomen, earum nomina merito Germanica credimus. III. Quæ vocabula radices suas simplices ostendere possunt in Teutonica lingua, significantes aliquid, usitatas, & parientes derivata, composita, decomposita, (ut vocant) non spernendo numero, ea Germanica habenda sunt. IV. Quæ vocabula cunctis populis aut dialectis Germanicis, aut multis certè, dudum cognita, ea similiter Germanica putabimus. V. Quæ vocabula in terris remotioribus, in recessu Septentrionis, quo Romani aut Germani Romanenses nunquam penetrarunt, aut infrequentius certe commearunt, pridem cognita, usitata vel exoleta; Germanica itidem fatenda sunt. VI. Quæ vocabula non tam civibus primariis, quam vulgo sordido rusticisque in ore sunt, ea, utut Latina videantur, sunt existimanda patria. Hæc postulata exemplis declarat, & tandem addit Germano-

rum

rum linguam non Græcæ aut Romanæ deberi, sed ex eadem gente tanquam matre h. e. Scythica prodiisse has nationes, & earum etiam linguas dialecto tantum à Germanicâ distare. Eodem anno 1686. Praschius in publicum submisit typis Ratisbonensibus *Organon Latinæ linguæ*, hoc est, *novam eamque perspicuam Didacticam, qua pure Latina lingua (una cum bonis moribus atq; scientiis) justo ordine, ab initio ad summum usque fastigium doceri addiscique queat, idque facile & citra temporis sumtuumque jacturam, imo cum voluptate & per ludum quasi, absque adminiculo Vestibuli, Janua, aliorumque omnium novorum librorum, una cum subsidiis eam in rem necessariis, vel triplici opusculo.* Exhibetur inter cætera hoc in opere *Onomasticon Germanico-Latinum*, quod vocum Latinarum plus quam octingentarum, quæ cum Germanicis evidenter conveniunt, catalogum continet. Hunc librum anno 1689. excepit *Dissertatio altera de origine Germanica Latinæ linguæ*; qua dissertatio prior unà cum Onomastico

Germanico-Latino aliquatenus suppletur & explicatur, adeoque via aperitur novo etymologico, cui *Glossarium Bavaricum* accedit. Ut vero constanter adhuc statueret Germanicam & Latinam linguas ejusdem esse originis, commovit ipsum 1. *Consonarum vocum multitudo maxima, quæ casui adscribi nequeat. Jam mille admodum voces in Onomastico Latinæ linguæ producuntur, non sono tantum sibi similes, sed ipsa quoque significatione quam intime conspirantes; 2. Terminationes vocum Germanicarum, quæ apparent in Latinis, ut pater Vater, Mater Muter, Magister, Meister, macer mager, Ager, Acker, &c. 3. Comparationes. Nam in utraque lingua comparativi fiunt per R & superlativi per S, ut doctior, gelebrter, honoratissimus, geebrtest vel geebrtist. 4. Conjugationes, quæ in temporibus & modis & notatione apud Latinos æque ac Germanos mire conveniunt; ut & participia, ut legens lesend, legendus zulesend. 5. Constructio, quæ utique fere eadem*, id quod peculiari quadam schedula Autor aliquando exposuerat. Fuere quidem, qui Germani-

cas

cas voces à Latinis derivarent, sed Praschius hæc invertenda, Latinarumque vocum etymologiam è Germanica lingua petendam esse non vanis argumentis contendit. Qua ex causa Boxhornium olim non inconcinne cecinisse agnosco:

Barbara cur aliis Germania dicitur? ista
Græcia cum Latio noscitur ore loqui.

Fuit etiam Praschius popularibus suis auctor erigendæ *Societatis Teutophilorum*, cujus quæ debeant esse instituta delineavit in Schediasmate vernaculo, quod inscriptum est: *Unvorgreiflicher Entwurf der höchstrühmlichen Teutschliebenden Gesellschaft.* Quoniam enim satis jam demonstratum fuisse credit, Græcam & Latinam linguas ex Germanicâ, Italicam vero, Gallicam & Hispanicam ex Latinâ & Germanicâ maximam partem descendere, idcirco putat è re nostra fore, ut talia conficiantur singularum harum linguarum Lexica Etymologica, ex quibus gens quævis origines verborum suorum Germanicas perspicuè agnoscere possit. Cum porro lingua nostra uno è fonte quidem fluat, ast deinde in varios abeat

rivulos ſive dialectos; ideo voluit, ut unaquæque Germanorum natio vocabula ſua provincialia, plebeja & rara colligeret & in Lexica & Gloſſaria referret. Qua in re, ut exemplo ſuo alios incitaret, *Gloſſarium Bavaricum* collegit. Tertio debuit ab hac ſocietate ſedulo expendi & oſtendi divinitas & præſtantia in lingua vulgari ſe ſubinde exerens. Quarto conficienda fuit Grammatica omnibus numeris abſoluta. Quinto Rhetoricam componi optavit, quæ in verum linguæ genium inquirat, & videat, quæ ornamenta illa commode admittat. Sexto in Poeſi etiam multa adhuc & reformanda & conſtituenda eſſe duxit. Septimò tot veterum monumentorum & antiquitatum paſſim occurrentium illuſtrationem commendavit. Hæc vero aliave monita à Societate Teutophilorum erudita, cujus formam nobis pluribus depinxit, ut aliquando exequatur, etiam atque etiam deſideravit. Sed poſt mortem viri cordati & docti, quæ in annum 1690. incidit, de conſilio ejus ſalutari exequendo ne cogitatum quidem

eſt,

eſt. Ipſa Societatis delineatio à *Chriſt. Franciſco Paulini, in der Zeitverkürtzenden erbaulichen Luſt Tomo II. cap. 16.* conſervata nobis ſuperat.

Anno 1687. *Chriſtianus Daumius,* Scholæ Cygneæ Rector, Philologus excellens, terrenis rebus valedixit, unde non parvum in rem Germanorum criticam damnum redundavit. Egerat is hoc per omnem vitam, ut *Indices Latinæ linguæ analogicos & indagatorem radicum* conficeret, ut vel ex Epiſtolis ejus ad Reineſium datis perſpicimus. Publicaverat etiam elegantem tractatum *de cauſis amiſſarum quarundam Latinæ linguæ radicum & multarum vocum derivatarum: quod eſt, Commentationum ejus de Latinæ linguæ analogia & uſu apoſpaſmation,* Cygneæ 1642. Complexus eſt hoc libro fundamenta quædam magni operis, quod moliebatur, *abſoluti* nimirum ſuis numeris *Lexici Latini, præcipuè illarum vocum, quæ ætate ſequiore in uſu fuerunt.* Cum Morhofii & Praſchii libelli de lingua Germanica prodirent, applauſit viris his eruditis, ſed quod aliquando illi ſolo

vocum sono consulto, Græca penè omnia è Germanicis deduxissent, hoc improbavit valde. Scripsit hac de re sæpius ad discipulum & deinde amicum suum Joachimum Fellerum, Poëseos apud Lipsienses Professorem celebrem, & quoniam mihi jam ad manus sunt illæ epistolæ hactenus ineditæ, lubet ipsa Daumii verba inde excerpere. Anno 1682. itaque de Morhofii libro ad Fellerum hæc fatur: *Miror tui nullam in Morhofii eruditissimo alioqui libello fuisse mentionem factam. An nihil tui unquam ad illum pervenit? Miror & non meminisse D. Fischarti, cum plurima tamen de Johanne Sachsio proferat - - - Hic vero liber in infinitis mea sententia favet & posset in multis à me vel augeri vel roborari, præsertim si otiosior essem - - - In nonnullis præsertim de lingua latina deductionibus ab ipso dissentio: sed otium nunc de eo differendi nullum est.* In alia epistola an. 1686. scripta: *Præschio*, inquit, *& Morhosio, utut blandiantur, ægerrimè accedo, ipsique inflammabunt, si valetudo & otium permittet, ut indagatorem radicum*

tam

tam Græcarum, quam Latinarum resumam. Ut à Germanicis deducantur, præsertim singula, impossibile mihi videtur. Miscent viri docti radicales & serviles literas, terminationibus nondum multis in locis constitutis, & sic pleraque confundunt. Eodem anno in alia Epistola: *Annotavi*, ait, *nonnulla nescio an legibilia in Praschii illud γραμματικοκόνημα. Bellini Epistola verè παιδόδοξος est. Quis homo est? Religiosus annon? Vix credo in Græca lingua eum satis esse versatum, adeò putidè officio hic suo fungitur.* Sed paulo post hæc mors illum cum conatibus intercepit. Reliquit tamen *tractatum de causis deperditarum radicum* secundis curis auctum, & bene longum *Catalogum radicum Græcarum*. Uterque libellus à me MStus asservatur; reliqui vero ejus labores unà cum libris, quos possedit, selectis in Bibliothecam publicam urbis Cygneæ translati fuerunt.

Cap. XXXII.

De Bœdikeri & Grubelii Criticis laboribus.

ANno 1690. *Johannes Bœdikerus*, Gymnasii Suevo-Coloniensis Rector, quam diu desideraveramus, Grammaticam Germanicam Berolini publicavit, indito ei hoc titulo: *Neuvermehrte Grund-Sätze der Deutschen Sprachen in reden und schreiben, samt einem ausführlichen Bericht vom rechten Gebrauch der Vorwörter.* Aureus profecto libellus hic est & ab omnibus, qui accurate & dicere & scribere volunt, legi dignus. In Præfatione dicit, se congessisse magnam in linguam vernaculam observationum copiam, & proximè editurum *Lexicon Germanicum*, in quo voces Germanicæ omnes cum suis derivatis, compositis, phrasibus & elegantiis, synonymis, epithetis, proverbiis, sententiis, adagiis, nominibusque propriis inde formatis debeant comparere. Atque ut methodus molitionis hujus notior fieret Lectoribus,

bus, Grammaticæ suæ integrum caput p. 267. seqq. inseruit, in quo ordinem delineavit, qui in componendo Lexico Germanico sit observandus. In præfatione quoque de officio Lexicographi Germanici docte disseruit. Specimen item pag. 277. seqq. in voce *brennen* ejusque derivatis & compositis dedit, quale etiam postea in vocibus *brechen* & *danck* publico ostendisse dicitur. Nec dubium, laborem hunc aliorum omnium tentamina superaturum fuisse, si autori illum perficere licuisset. Et habuissemus tum, judice illustri Cramero, cur Gallis Academicum Dictionarium, quod parturiit seculum, peperit longa dies, non magnopere invideremus. Licet autem Bödikerus maximas nostræ linguæ opes sedulus, ut filius *Carolus Etzardus Bödikerus*, Pastor Wrizensis ad Oderam, testatur, collegisset, & dijudicasset, radices indefesso studio sedens, ambulans, iter faciens, indagavisset, & in schedulis notavisset, omnes quoque Germanicorum Scriptorum arculas excussisset; laudabiles tamen conatus mors inexpectata

suf-

suffiaminavit. Apparatum filius aliis in rebus occupatus adhuc servat, qui in magna schedularum indigestarum farragine consistit, dignus nihilominus, quem redimat aliquando Academia Scientiarum Regia, & in usum publicum convertat.

Eodem quo Grammatica Bœdekeri comparuit, tempore, *Christianus Grübelius* Mindæ non inelegantem disquisitionem *de lingua Germanorum veteri & hodierna* in lucem emisit.

Cap. XXXIII.

De Spatenii Lexico Germanico.

ANno 1691. nova incrementa cepit lingua Germanica indefesso studio *Caspari Stileri*, qui se ex more Sociorum Fructiferorum vulgò *den Spaten* sive *Serotinum* appellat. Is cum antea variis in scriptis styli Germanici elegantiam ostendisset, hoc tempore tandem omnem linguæ hujus copiam & singulorum verborum origines operi insigni in-

inclusit, cujus Norimbergæ editi titulus est: *Teutonicæ linguæ semina & germina sive Lexicon Germanicum, in quo vocabula omnia Teutonica, tam antiqua quam nova, eorum radices & origines cum suis derivatis & compositis, item phrasibus elegantioribus & perpetua interpretatione Latina ex classicis Autoribus, ac observationibus Philologicis comprehenduntur. Unà cum Grammatica linguæ Theotiscæ seu Imperialis Germanicæ, supplemento atque indice Teutonico, opus, omnibus cum docentibus tum discentibus utile & pene necessarium, accurante Serotino.* Institit hoc in libro vestigiis præcipue *Schottelii, Harsdörfferi, Praschii* & reliquorum, eum tamen nimio in nostram linguam patriam amore abreptum quandoque vocibus è Latio ad nos certissimè delatis & aliis peregrinis origines Germanicas adsignavisse sæpius animadvertimus. Quanquam hoc viro laborioso & tot aliis negotiis districto facile condonemus. Addidit Amplissimus Serotinus Brevem Grammaticæ Imperialis Germanicæ delineationem; omnibus enim

dia-

dialectis aliquid vitiosi inesse rectè asseruit Harsdorfferus, atque agnovere id nostri antecessores, qui ideo commune quoddam dicendi genus in Scriptis eruditis, Literis, diplomatibus, orationibus, concionibus & publicis negotiis aliis secuti sunt, quod puritate sua se præcipuè commendat, quodque non incongruè comparare posses cum Græcorum dialecto communi, aut cum illa Gallorum nostrorum, quam vulgò *la langue de la cour* vocant. Hujus dicendi generis regulas in delineatione Grammaticæ laudata autor noster tradidit, atque opere in partes quatuor distributo, in prima prosodiam, in altera orthographiam, in tertia etymologiam in quarta denique syntaxin proposuit.

(o)

CAP.

Cap. XXXIV.

De Gravii, Bussingii, & Thomasii sententia, quod scientiæ aptius lingua Germanica quam Latina doceantur.

PUtaverant hactenus, qui sibi aliquid in literis fuerant visi, Latinis exercitationibus ali ingenia melius posse, quàm Germanicis, nec fas esse patrio sermone loqui in scholis publicis. Hanc injuriam anno 1691. à lingua nostra amovit *Christianus Theophilus Gravius*, Philosophiæ Professor ordinarius in Gymnasio Herbornensi, edita *Demonstratione paradoxa de nostræ lingua vernaculæ in docendis discendisque artibus & scientiis possibili usu doctiore & publico*, ubi per omnes artes & disciplinas decurrens ostendit, eas multò majore cum fructu Germanicè quam Latinè tradi posse, partim etiam jam ista in lingua traditas esse. Idem eodem hoc anno *Caspar Bussingius*, Hamburgi in libello vernaculo proposuit, qui inscribitur *Discours von*

der Information, so des Verstandes als des Willens, wie in allen Wissenschafften insgemein, also in der Mathematic insonderheit, &c. Damnat hic pariter pessimum morem, quo apud nos vulgo tot anni Latinitati discendæ insùmuntur, quibus in scientiis proficere animumque instruere, & Deo patriæque longe aliis & melioribus occupationibus inservire possemus. Concessit totus in hanc sententiam *Christianus Thomasius*, JCtus celebris, atque ipso præcipuè auctore à plerisque Academiæ Hallensis Doctoribus eadem approbata fuit, ut jam ibi quicquid sciri potest, Germanicis verbis audias proponi, linguamque Romanam à clave sapientiæ pene remotam cernas.

(o)

CAP.

Cap. XXXV.

De Slavonicæ linguæ dialectis in Germania superstitibus, & de Scriptoribus huc spectantibus.

SEd mentio etiam hic loci facienda est Linguæ Slavonicæ, quam Carolus IV. Imperator in extremo Aureæ Bullæ capite Illyricam vocat atque Electorum filiis, hæredibus & successoribus unà cum Germanica, Latina, & Italica maximoperè commendatam dedit; ut scilicet cum gentibus sermonem communicare ac in scientiam ingentium, arcanarumque rerum ipsi, interpretibus & testibus, quorum fides sæpè vacillat, remotis penetrare possent. Verum alia præterea nobis Germanis est ratio, ob quam ejusdem notitiam magnifacere omnes debemus. Non enim solum nostro ævo adhuc durat usus hujus linguæ, in Istria, Carniola, Carinthia, Bohemia, Moraviaque & Lusatia nec non in Silesiæ partibus extremis, Luneburgici Du-

catus Præfecturis Luchoviensi & Dannebergensi, sed olim quoque per Stiriam, Silesiam omnem, Misniam, Terram Advocatorum, Marchiam universam, Ducatum Mecklenburgicum & Lauenburgicum, Pomeraniam & Prussiam Slavonici generis populi incoluerunt, locisque huc usque superantibus nomina dederunt, quorum significationem, nisi linguæ peritus fuerit, exponere potest nemo. Extant quoque in lingua Germanica cultiori vocabula plurima, quæ Slavis accepta ferenda sunt, ut taceam ipsius gentis historiam vix ac ne vix quidem intelligi posse absque cognitione accuratiori pristinæ dialecti. Perspectum hoc fuit Thomæ Reinesio qui Lection. variar. l. 1. c. 14. *Slavicam*, inquit, *seu Slavonicam linguam gentis Sarmaticæ Vinedorum, quæ in Germania transmisso Vistula & Danubio è Scythia in Illyrico Dalmatiaque latè habitavit olim, hodieque plures ejus insidet provincias, malo more ceu rusticam, impexam, sordidamque & indignam homine liberali δοκησίσεμνοι & polituli nonnulli derident:*

dent: contra pro Jovis habent cerebro si quid transalpinum, Gallicumque inter æquales tinnire nôrunt. Is neglectus quantum inscitiæ & tenebrarum in rebus vicini, & Aquilas easdem nobiscum venerantis populi objiciat Germanis, serò nimis, & cum deplorare solum possunt, sentiunt. Georg. Casp. Kirchmayerus eandem linguam peculiari dissertatione *de origine, Jure ac Utilitate illius* Wittebergæ 1697. conscripta, commendavit. Neque parvam merentur laudem, qui aut patrocinio suo aut studio dignati sunt gentis olim celeberrimæ idioma, ex quibus nominandi sunt Magnifici Superioris Lusatiæ Status, quorum jussu anno 1693. in publicum prodiit *Catechismus Lutheri in Vandalicam linguam translatus.* Eodem anno *M. Abrahamus Frencelius*, Verbi Divini Minister Schonaviæ in Lusatia, emisit Budissæ *Librum primum de Ordinibus Linguæ Sorabicæ*, in quo vocabula Sorabica ea exposuit, quæ materialiter & formaliter Ebræa putavit. Anno 1694. idem Sittaviæ Caput primum libri secundi *de*

Originibus ejusdem linguæ publicavit, in quo vocabula ea, quæ per Metathesin ipsi Ebræa visa sunt, explicavit. Anno sequenti prodiit ibidem *Caput secundum libri secundi*, in quo vocabula recensuit, quæ per antistœchon Ebræa existimavit. Anno 1696. Caput tertium libri secundi editum est, in quo expendit vocabula Sorabica, quæ per Aphæresin, Syncopen & Apocopen Ebræa esse duxit. Eodem anno *Caput quartum libri secundi* excudi fecit, in quo ejusdem linguæ vocabula enumeravit, quæ per prosthesin, epenthesin, & paragogen Ebræa credidit; *quinque etiam linguarum, Ebrææ, Græcæ, Latinæ, Germanicæ & Sorabicæ vocabula harmonica in fine adjecit.* Elegans certè opus est & non vulgari eruditione refertum, quod alio nomine *Lexicon Etymologicum Sorabicum* dici meruisset, quandoquidem origines Sorabicorum ubique tradit, unde vim eorum accuratius intelligas. Exhibet etiam passim magnum locorum & familiarum Germanicarum numerum, quæ ex Slavonica lingua & nomen

& si-

& ſignificationem habent. Ne vero rudiores Lectores tædium lectionis caperet, Critica, Philologica, topographica, & hiſtorica varia Etymologicis miſcuit. Sed dolendum, meliorem operis partem ob typographorum noſtrorum σμικϱολογίαν adhuc lucem expectare. Duobus enim editis libris autor eximius addere volebat octo alios, ut integrum opus decem libris conſtaret. Argumentum horum ipſemet recenſet hoc modo: *LIB. III. De Vocab. Sorab. quæ ſecundum Tropos Rhetorices ad Ebræa referuntur. Cap. I. de Vocab. Sorab. quæ per Metonymiam Ebræa. Cap. II. De Vocab. Sorab. quæ per Antiphraſin Ebræa. Cap. III. de Vocab. Sorab. quæ per Metaphoram Ebræa. Cap. IV. de Voc. Sorab. quæ per Synecdochen Ebræa. LIB. IV. De Vocab. Sorab. quæ mediantibus Linguis aliis ad Ebræa referuntur. Cap. I. De Vocab. Sorab. quæ mediante Lingua Græca ad Ebræa referuntur. Cap. II. De Vocab. Sorab. quæ mediante Lingua Latina ad Ebræa referuntur. Cap. III. de Vocab. Sorab. quæ mediante Lingua Ger-*

manica ad Ebraea referuntur. LIB. V. De Diis Slavorum & Soraborum in specie. LIB. VI. De Vocabulis propriis Sorabicis Virorum. LIB. VII. De Vocabulis propriis Sorabicis Mulierum. LIB. VIII. De Vocabulis propriis Regionum, sive terrarum aut provinciarum & populorum è Lingua Sorabica vel Slavica acceptis. LIB. IX. De Vocabulis propriis Sorabicis urbium. LIB. X. De Vocabulis Propriis Sorabicis Pagorum. Post opus Frencelianum publicata sunt Budissæ anno 1695. *Evangelia atque epistolæ Dom. & Fest. Sorabica interpretibus viris clarissimis* M. Paulo Prætorio, Archidiacono ad S. Petrum Budissino, Tobia Zschuderly, Pastore Lohsensi, *Joh. Christophoro Crugero*, Pastore Minakalensi, Georgio Matthæi, Pastore Colmensi & *Mich. Razio*, Diac. ad S. Michaëlis Budissino. Eodem tempore beneficio & sumtibus Illustrissimæ Dominæ Henriettæ Catharinæ de Gersdorff prodierunt Epistolæ Pauli ad Romanos & Galatas, translatæ à *Mich. Frencelio*, Pastore Portwicensi, Patre Abrahami, quem modo laudavimus. *Agenda* quoque

Ec-

Ecclesiastica in Marchia Lusatiæ usitata typis expressa sunt. Antea vero anno 1690. Venerabilis Decanus Budissinus in Romano-Catholicorum usum *Evangelia ac Epistolas Dom. & Fest.* una cum *Catechismo Petri Canisii*, Sorabicè excudi fecerat. Anno 1689. *Zacharias Bierlingus*, Pastor Parswicensis *Didascaliam sive Orthographiam Vandalicam* Budissæ evulgavit. Anno 1688. *Mich. Frencelius* supra citatus Concionem de Baptismo Germanicè & Sorabicè à se conscriptam emisit, qui anno etiam 1670. *Evangelium Matthæi ac Marci* publico usui Sorabicè exposuerat. Anno 1679 *Principia L. Wendicæ* edidit *Jacobus Ticinus*, Wittigenaviensis, qui egit etiam de Lingua Sorabica in Epitome sua Historiæ Rosenthaliensis Pragæ 1692. excusa. *Catechismum Sorabicum* emisit in lucem *Biwarichius*, Pastor Godaviensis cum antea *Psalmos septem pœnitentiales* in eandem linguam convertisset Pastor quidam Porschwicensis. Primus vero, qui post reformationem B. Lutheri Sorabicæ linguæ pretium posuit, fuit *M. Albinus*

Mollerus, Paſtor Straupicenſis, qui anno 1574. Budiſſæ *Libellum Cantica continentem* & Catechiſmum dialecto inferioris Luſatiæ conſcriptum imprimi fecit. Bohemica dialecto ſcripti quam plurimi extant libri, unde moneo ſaltem Grammaticas ejusdem, *Georgium Nicolai*, Pragæ 1569. *Matth. Beneſovinum* 1577. *Joh. Drachovium*, Brunnæ, *Georgium Ferum*, S. J. Pragæ 1642. *Wenceslaum Johannem Roſam* Micro-Pragæ, 1672. ut cæteros taceam, edidiſſe. Lexica ejusdem linguæ, non parvo numero prodierunt. Mihi *Dictionarium Bohemico-Latinum* Olomuci 1562. Lexicon Bohemo-Germanico-Latinum Pragæ 1586. & *Caſpari Wuſſini*, Bibliopolæ Pragenſis, *Dictionarium trilingue*, *Germanico-Latino-Bohemicum* Pragæ nuper excuſum, innotuerunt.

Dialectum Slavonicam, qua Carni utuntur, deſcripſit noſtra ætate Illuſtris Vir *Joh. Weichardus Valvaſor* in libro inſigni, quo *Gloriam Ducatus Carniolæ* explicavit. Jam vero Seculi Decimi tertii anno octuageſimo quarto Adamus

Bo-

Bohorizus Wittebergæ ediderat Arcticas *horulas succeſſivas de Latino-Carniolana litteratura ad Linguæ Latinæ analogiam accommodata*, in quibus de Sclavonici idiomatis rebus Grammaticis & cognatione Linguæ Moſcoviticæ, Ruthenicæ, Polonicæ, Bohemicæ atque Luſaticæ cum Carniolana, Dalmatica, & Croatica tractavit. Paulo antea ibidem prodierat integrum S. Scripturæ volumen, in linguam Carnis, Croatis, & Dalmatis uſitatam, translatum à *M. Georgio Dalmatino* & *Primo Trubero*, quorum ille Vetus hic Novum Teſtamentum interpretatus erat. Dalmatinus *Pentateuchum* Lublini 1578. typis commiſerat. Königius in Bibliotheca teſtatur, Truberum Doctorem Slavonicum obiiſſe 1586. primum excogitaſſe artem ſcribendi linguam Vandalicam literis Latinis, & præter N. T. in eam linguam traduxiſſe *Catechiſmum*, *Auguſtanam Confeſſionem*, *Examen Philippi*, &c. qua ratione effecerit, ut non ſolùm in Ducatu Carniolæ & Carinthiæ, ſed & in ipſa Turcia Evangelii doctrina fuerit propagata. Habet tan-

tandem Venedica gens in Ducatus Luneburgici Præfecturis Luchoviensi & Dannebergensi habitans genus dicendi Slavonicum, quod considerationem nostram meretur. Derisi quidem homines hujus gentis quondam cum sua lingua a nostris Saxonibus habiti sunt, ac usu illius à Præfectis gravi sub pœna interdicto, plerumque ejus se gnaros esse negarunt, quo factum, ut ea inter seniores duntaxat ruricolas vigeat. Et brevi habuissemus gentem vernaculæ suæ ignaram, nisi sub Georgii Ludovici Serenissimi Electoris nostri clementi regimine ad conservationem atque usum illius iterum excitati fuissent nostri hi Slavi. Degit Wustroviæ *Christianus Henningen*, vir doctus, & Pastor Ecclesiæ illius loci, qui à multis jam annis in id incubuit, ut quæ de lingua Venedica ibi locorum superessent, colligeret, ac tandem *Glossarium Germanico-Venedicum* congessit, in quo non voces solum sed formulas etiam loquendi plurimas annotavit. Specimen inde mecum communicavit jamdudum vir plurimum Reveren-

rendus, & vellem ex eo quædam benevolo Lectori offerre, nisi integrum opusculum brevi editum iri, sperarem. Ut tamen ii, quibus nostri Venedi ignoti sunt, habeant, unde de lingua illorum judicare possint, lubet hic inserere Orationem Dominicam à laudato Hennigenio mihi transmissam, quæ his verbis concepta est:

Nôs bôlya wader ta toy chiss wa nebisgáy. Sjunta woarda tugi geima. Tia rik komma. Tia, willya schingôt, koke nebisgáy, kok kak no sime. Nôessi wisse danneisna stgeiba doy nam dans. Un wittedoy nom nôsse ggreis tak moy wittedogime nossem gresnarim. Ny bring goy nôs ka warsikônge. Tay lôsoáy nôs wit wissókak: Chundak. Idem Hennigenius me etiam donavit quadam Cantilena, quam in tabernis considentes Venedi nostri cantare solent. Est ea talis:

1) *Katy mês Ninka beyt?*
Teelka mês Ninka beyt:
Têlka rîtzi.
Wapakka neimo ka dwemo:
Gos giss wiltge grîsna Sena;

Ne-

Nemik ninka beyt:
Gos nemik Ninka beyt:
2.) *Katy mês Santik beyt?*
Strefik mês Santik beyt:
Strefik rîtzi
Wapak ka neimo ka dwemo:
Gos giſs wiltge mole Tgaarl;
Nemik Santik beyt:
Gos nemik Santik beyt:
3.) *Kâty mês Treibnick beyt?*
Wôrno mês Treibnick beyt;
Wôrno rîtzi
Wapak ka neimo ka dwemo:
Gos giſs wiltge tzôrne Tgaarl;
Nemik Treibnik beyt:
Gos nemik Treibnik beyt:
4.) *Katy mês Tjauchor beyt?*
Wauzka mês Tjauchor beyt:
Wauzka ritzi
Wapak ka neimo ka dwemo:
Gos giſs wiltge glupzit Tgaarl;
Nemik Tjauchor beyt:
Gos nemik Tjauchor beyt:
5.) *Katy mês Czenkir beyt?*
Sogangs mês Czenkir beyt:
Sogangs ritzi

Wa-

Wapak ka neimo ka dwemo:
Gos gifs wiltge dralle Tgaarl;
Nemick Czenkir beyt,
Gos nemik Czenkir beyt:

6.) *Katy mês Spelmann beyt?*
Bûtgan mês Spelmann beyt:
Bútgan ritzi
Wapak ka neimo ka dwemo:
Gos gifs wiutge dauge Raath;
Nemick Spelmann beyt,
Gos nemik Spelmann beyt.

7.) *Katy mês Teisko beyt?*
Leiska mês Teisko beyt:
Leiska rîtzi
Wapak ka neimo ka dwemo:
Ris plast neitmo mia wapeis
Bungde, woessa Teisko:
Bungd wôssa Teïsko.

Cantilenam hanc in Germanicam Linguam Hennigenius transtulit hoc modo:

1.) *Wer soll Braut seyn?*
Die Eule soll Braut seyn:
Die Eule sprach:
Hinwieder zu ihnen den beyden:
Ich bin eine sehr gresslichee Frau;

Kan

Kan die Braut nicht seyn,
Ich kan die Braut nicht seyn.
2.) *Wer soll Bräutgam seyn?*
Der Zaunkönig soll Bräutgam seyn:
Der Zaunkönig sprach
Zu ihnen hinwieder den beyden:
Ich bin ein sehr kleiner Kerl;
Kan nicht Braütgam seyn:
Ich kan nicht Braütgam seyn.
3.) *Wer soll der Brautführer seyn?*
Die Krähe soll Brautführer seyn:
Die Krähe sprach
Hinwieder zu ihnen den beyden:
Ich bin ein sehr schwartzer Kerl;
Kan nicht Brautführer seyn,
Ich kan nicht Brautführer seyn.
4.) *Wer soll der Koch seyn:*
Der Wolff soll der Koch seyn:
Der Wolff sprach
Hinwieder zu ihnen den beyden:
Ich bin ein sehr tückscher Kerl;
Kan der Koch nicht seyn
Ich kan der Koch nicht seyn.
5.) *Wer soll Einschencker seyn?*
Der Hase soll Einschencker seyn.
Der Hase sprach

Hin-

Hinwieder zu ihnen den beyden:
Ich bin ein sehr schneller Kerl;
Kan nicht Schencker seyn.
Ich kan nicht Schencker seyn.

6.) *Wer soll Spielmann seyn?*
Der Storch soll Spielmann seyn:
Der Storch sprach
Hinwieder zu ihnen beyden:
Ich habe einen sehr grossen Schnabel;
Kan nicht Spielmann seyn,
Ich kan nicht Spielmann seyn.

7.) *Wer soll der Tisch seyn?*
Der Fuchs soll der Tisch seyn,
Der Fuchs sprach
Hinwieder zu ihnen den beyden:
Schlagt voneinander meinen Schwantz,
So wird er euer Tisch seyn,
So wird er euer Tisch seyn.

Vides his verbis Slavonicis passim misceri quædam ex Germanico idiomate corrupta, neque aliter fieri potuit in gente Germanicis populis undique cincta atque per novem ferè secula Germanis subjecta.

Quoniam autem hic in eo sumus,

ut notitiam linguæ Venedicæ, quæ in Ducatu Luneburgico ſuperat, demus, non poſſumus non inſerere, & quidem in gratiam Lectorum exterorum, integrum vocabularium, quod anno 1698. cum inter Venedos ageret forte, ſummo cum ſtudio in proprios uſus ſibi confecit *Johannes Fridericus Pfeffingerus*, Equeſtris Academiæ Luneburgenſis Inſpector, a quo *Inſtitutiones Juris publici Vitriarii*, *Hiſtoria Seculi præteriti*, *Geographia* & *Matheſis practica* hactenus non tralatitiâ ratione illuſtratæ fuerunt. Quod ad orthographiam attinet, in ea Gallos ſecutus eſt, quemadmodum & Venedica verba Gallicis explicavit. Ut vero pronunciatio ſibi eo melius conſtaret, Græcos accentus, ubi opus fuit, vocibus ſuperimpoſuit. Nos nihil mutamus, ſed eodem, quo accepimus, modo illud offerimus.

VO-

VOCABULARIUM VENEDICUM.

CHAP. I.

De Dieu, des Esprits & des Choses Theologiques, Du Ciel, &c.

DIeu. Büſatz.
Un Ange, Inglic.
Le Diable, Scheudatſch.
Le Ciel, Nebuy.
L' Enfer, Smiüla.
L' Ame, Deuſcha, *ou* Deuſſcha.
Le Battême, Tumbneizia.
La St. Cene, Büſateiſko.
Nous irons à la Cene. Jutſan heytka Büſateiſko.
Un ſorcier. Toblatſch.
Un Paſteur, ou *Maitre d' Ecole*. Püp.
Un marguillier. Dſheſter.
Un Livre. Bückwoi.
La Bible. Wildia Bückwoi. *cela veut dire, le Grand Livre.*

Un livre des Chanſons &c. Mòla Bück-woì. *Cela veut dire, Le Petit Livre. Car les Vandales n'ont que cette difference, pour diſtinguer leurs livres.*

Un an. Liuteù.

Un mois. Ziternidéilla.

La Nouvélle année. Nivaglutüf.

Janvier, cela veut dire la meme choſe.

Fevrier, Rüſatz.

Mars, Şürman.

Avril, Chéudemon. *C'eſt à dire, le mauvais mois.*

May. Leiſten mõn.

Jüin, Pancjuſtemõn. *C'eſt à dire, le mois de Pentecote.*

Juillet. Senínic.

Aouſt, Haymõn.

Septembre. Prégnia Seine mõn.

Octobre. Weiniamõn. *C'eſt à dire, le mois du vin.*

Novembre, Seymemõn.

Decembre. Trebemõn, *où* Trübne-mõn. *C'eſt à dire: le Mois de Noël.*

Un jour, Dan.

Dimanche. Nidíglia.

Lundy. Pnedígl.

Mar-

Mardy. Tőre.
Mercredy. Sréda.
Jeudy. Perendān.
Vendredy. Skúmpe.
Samedy. Süboïda.
Une heure. Stund.

CHAP. 2.

Des fêtes, & des parties du Monde. &c.

NOël. Trébe.
Pâques. Justrói.
Pentecote. Pancjustée.
La St. Jean. Sredügliat.
La St. Michel. Maichaléwa.
Une fête. Siunc̃teù.
Un jour de jeunes. Sádat.
Les Rogations. Bettag.
Le Monde. Nepù.
Le Soleil. Dépra Wédrü.
Les Rayons. Willieéd.
L'ombre. Chlõd.
La Lune. Leýna.
La pleine lune. Moniapoũn.
La nouvelle lune. Neu mónia nenna.
Le premier quartier. Erste vardāl.

Le dernier quartier. Deuſchia dò
Le Printemps. Te Proilutiï.
L' Eté. C'eſt la meme choſe.
l' Automne. Te Pregnia Seine.
l' Hyver. Seyma.
Les Etoiles. Ghiüſda.
Le feu. Witchin.
L' air. Fiúder.
L'eau. Vóda.
La Terre. Símia.
Une flamme. Jóſkra.
La fumée. Dóim.
La ſüye. Sózey.
La Cendre. Poipöl.
Du Bois. Trọwa.
Une Buche. Drawenẹù.
Une pierre. Kommói.
De la glace. Léed.
Le Broüillard. Miócla.
Une nuée. Duntzneù.
La roſée. Röſa.
La Pluÿe. Dóſt.
Il faut chaud. Deplü.
Il fait beau. Döbra wédrii.
Il fait villain temp. Seýma.

Le

Le temp est bien changeant. Cheúda wé-
drii.
La saison. Wédrii.
Nous avons froid. Seýma jámme.
Il gêle, Seýma.
Il pleut. Pudaïsa dost.
Il veut pleuvoir. Nonnátsi dost haìd.
Il tonne. Chrámat.
Il eclaire. Ninna Swéte.
Il veut neiger. Ninnátsi sneighaid.
Le vent. Viúder.
Le Vent d'Orient. Cheúde Viúder.
i.e. Le mauvais vent.
Le Vent du Ponant, est la même chose.
Le Vent du Midy. Dröge viúder.
i.e. Vent sechant, où sec.
Le Vent du Septentrion. Nupalói. Viú-
der. *i.e. Vent à quartier, où un vent,*
qui est ni bon, ni mauvais.
La neige. Ninnheit sneéc.
La Mer. Wildia vóda, *où* Wilka vóda,
i.e. la grand' eau.
Une Riviere. Molaréka.
Un Ruisseau. Bec, *ou* Mola vóda, *i. e.*
petite eau.
L' Elbe. Lobì.
Du Vin. Weýna.

Du vin vieux. Stóra Weýna.
Du vin nouveau. Fritſchdia Weýna.
Du bon Vin. Smúdia Weýna.
Du Brandevin. Brandevignia.
De la bierre. Peywò, *ou* Peywì.
De la bonne bierre. Smúdia peywò.
De la petite bierre. Peywò ne dóga.
La bierre eſt bonne. Döbra peywò. *où* dübra peywò.
Un Cadran. Wíſer.
Une Ville. Weytcheỳ.
Un Village. Wáas.
Un fauxbourg. Kóreytz, *ou* Tſchoreizè.
Un Royaume. Gantz Tſchenangs Liungdü.
Une contrée. Döbra Pöglü.
Une ruë. Strotoù.
Un chateau. Gordeýde.
Une Egliſe. Zerckcheỳ.
Une Porte. Vórda.
Un foſſé. Grovò.
Une tour. Tõrn.
Une maiſon. Wíſa.
Une chambre à fourneau. Dwarneízia.
Une chambre à coucher. Kómer.
Un fourneau. Kummanóì.

La

La paroy. Skióna.
Une fenetre. Wócna, *où* Wacnü.
La Cuisine. Käkù.
Un grenier. Bañ.
Une grange. Góart.
La montée. Treppói.
Une echelle. Ribére.
Une clef. Klóitz.
Un puits. Wungwóol.
Un jardin. Wogáart.
Un pres. Plóne.
Un four. Pĩtz.
Un moulin. Malneízia.
Un chemin. Punct.
Le grand chemin. Bréte punct.
Un sentier, Stácia.
Un pont. Brücca.
Un Etang. Roibedic.
Une prison. Watúrna, *où* Watórna.
Une montagne. Tchiőra.
Un rocher. Kómine tchiőra.
Du sable. Pióſac.
Une vallée. Tchőrung ardől.
Du fumier. Kneüf.
Un batteau. Lűdia.
Un charriot. Tſchűla.

 Une

Une roüe. Janütſchülü.
Le matin. Sojeýdra.
Le midy. Pülni.
Le ſoir. Witſceér.
La nüit. Nüts.
Au matin. Rónei.
Le ſoir. Püſnü.
Un marais. Pórou.
Un auberge. Warteywawüſa.
Une lieüe. Maïllù.
Un tect à pourceau. Chléve.
Une cloche. Klatſchúle.
La Potence, Galchwói.

CHAP. 3.

De l'Homme, de ſes Parties, Fonctions & accidents.

UN Homme, Tſcháriol.
Un Enfant, Tſchútga.
Un Vieillard, Stora tſcháriol.
Une vielle, Stora Seéna, où Stora Bobò.
La veüe, Witſáÿ.
Loüie, Sleiſang.
L'Odorat. Poiwúngſa.
Le gout, Tcheiſóot.

La

La tete, Klóa, *où* Gláwa.
Le Corps, Seiwat.
Les Cheveux, Flaſſói.
Le Cerveau, Müſdenüy.
Le front, Loiſzeina.
Les Levres, Lippia.
Le goſier, Bröda.
Le Col, Wóju.
Un bras, Rúnca.
Un doigt, Póletz.
La jambe, Núcka.
La barbe, Wungs.
La langue, Jungſic.
Un oeil, Watgy.
Les yeux, Witſéÿ.
Une dent, Sumb.
Les Dents, Sumbói.
Les joües, Zelü.
La Bouche, Wéiſda.
La cuiſſe, Dicke mangſée.
Le cul, Peyſda, oú Peyſediá.
L' Eſtomac, Tſchéſin.
Les tetons, Sóos.
Le nombril, Pump.
Le Cœur, Seywódac.
Le ſang, Karói.

Le Poingt, Pangſt.
Les Ongles, Nütchìt.
La main, Rúnca, *où* Pangſt.
La main droite, Réchtia runca.
La main gauche, Léva runca.
La verge, Klínka.
Les parties d' une femme, Píngka.
La vie, Seywaàt.
Un flatteur, Laſeýka.
Un paillard, Seýtcher.
Un yvrogne, Undéga vopeíſa.
La mort, tóde.
L' Eſprit, Klówa.
La toux, Kuſchàl.
Un homme, Tſcháriol.
Une garçon, Jungtſcharíol.
Une femme, Séna.
Une fille, Junga Déefka.
Une jolie fille, Dóbora déefka.

Chap. 4.

Des noms de quelques Villes.

Wuſtrow, Woſtrüwe.
Saltzwedel, Lóſdy.
Lüchau, Lieuſchü.

Chap. 5.

CHAP. 5.

Des Couleurs.

Blanc, Bióla.
Rouge, Tſchelwein.
Jaune, Chále.
Noir, Tſchiúrna.
Verd, Gröne.
Une couleur, Fárbia.
Bleu, Blóa.
Gris, Chruwéna.

CHAP. 6.

Des Habits.

Un juſtaucorps, Rock.
La Culotte, Bruchúſa.
Des bas, Netnúſa.
Des ſouliers, Zriwéi.
Un chapeau, Klubuc̀, *où* Klúpe.
Une chemiſe, Kortãl.
Des pantouffles, Dufflì.
Des gangs, Runcaweízia.
Un mouchoir, Naſtüc̀.
Du Drap, Saúcnia.
De la toile, Zilói.

Des boutons, Knöpu.
Une brosse, ſacit.
Un habit, Widdíne.
Un habit neuf, neúwa widdíne.
Un vieil habit, ſtora widdíne.
Une epingle, Kleibia ſteícia.
Une aiguille, Scheutneúcia.
Un crochet, Okeídia.
Une agraffe, Ózey.

CHAP. 7.

Du Boire & du Manger.

Du ſel, Suglì.
Du poivre, papreỳ.
Du vinaigre, Saureỳ.
De l' huile, Olája.
Un torreau, Bóla, *où* Bóala.
Un boeuf, Jeúnatz, *où* Wóal.
Un nerf de boeuf, Klinka.
Une vache, Juliwéicia.
Une vache qui donne du laict, Korwò, *où* Korwù.
Un veau, Tílang.
Un mouton, Szüb.
Un agneau, Wúcia, *où* Wúzia.

Un

Un côchon, Spetchai, *où* Schweinang.
De la viande, mangſée.
Du veau, Tilangſemangſée.
La queüe, Wapóis.
Du boeuf, Woalmangſée.
Du cochon, Schweinemangſée.
Du roty, Picina mangſée.
Du boüilly, wórina mangſée.
Un cerf, Deiwa Korwò, *c'eſt à dire, une vache ſauvage.*
Un ſanglier, Deiwa Schweinang.
Une lievre, Soyánſky.
Un chevreüil, Tſchuſa.
Un pigeon, Tſchelumb.
Des pigeonneaux, Melo tſchelumb.
Un coq, Schlépatſch.
Un Chappon, out capũnt ſchlepatſch.
Une poule, Schlepeytſchia.
Des oeufs, Juji.
Une caille, Wágala patinatz.
Une perdrix, Tſcheirebótka.
Un oye, Gongs.
Un canard, ſtricía.
Des petits poulets, mola tſcheirari.
Une langue de boeuf, Wòal Jungſic.
Des alloüettes, Ziúrnac.

Un

Un boudin, Pańgſtie, *où* Worſtiù.
Du beurre, Móſtie.
Du frommage, ſaroù, *où* ſaróo.
Du lait, Meláuca.
Du fromage de brebis, Wüze ſaróo.
Du fromage de chevre, Tſchüſa ſaróo.
Du lait de brebis, wiiz melaúca.
Du lait beurré, móſtie melaúca.
De la ſalade, Salóot.
Une boulie, Srapúnic, *où* muńca.
Des pois, Górchey.
Des féves, Boipey̆.
Du raifort, Chriũn.
Du Pain, Skiaÿbe.
Du poiſſon, Reibó.
Un Brochet, Skieykò.
Une Carpe, Karpe.
Une trüite, Bundia reibò.
Une anguille, Wunjũr.
Un ſaumon, Las̀.
De la merlüe, Rociára.
Des harangs, Slickjou.
Des ſolles, Scholiù.
Des ecrevices, Krawáat.
Des aſperges, ſpãrs.
Du houblon, Schemigl.

Des

Des prunes, Schleiwenói.
Des Cerises, Weysnói.
Du raisin, Waineiza.
Des Corintes, Rosingkieỳ.
Des poires, Greiswóy.
Des pommes, Júbka, *où* Jubtchüỳ.
Des noix, Frighieỳ.
Des noicettes, Lesnefrĩg.
Des framboises, Moleyné.
Des fraises, Sauneiza.
Des peches Persér.
Des prunelles sauvages, Turnóglia.
Le noyau, Siurnü.
Des groselles, Rüba jujadói.
Des concombres, Gurtcheỳ.
Du miel, Medà.
De l'eau, vóda.
Du vin, Weina. } voÿez cap. 2.
De la bierre, peiwò.

CHAP. 8.

Des Etats & Offices.

LE Pape, Püp̀.
L'Empereur, Tscheisàr.
Un Roy, Tschenangs.

Un Prince, Wowóda.

Un Gentilhomme, Tſchenangs; *Les Vandales tiennent leurs gentishommes, pour leurs Roys.*

Un bourgeois, Barchir.

Un Soldat, Moſketéer.

Un Valet, Knéecht.

Une Servante, Deéſa.

Un baillif, Hámman, *où* A'bercheid.

CHAP. 9.

Des Arts & Meſtiers.

UN *marchand*, Tſchéipatz.

Un marechal, Smáde.

Un menuiſier, Snitger.

Un Orfevre, Smaja ſrébrü.

Un boulanger, Piziguńgſkie.

Un barbier, Puziarungsì, *où* Wunſey pútzkat.

Un chapellier, Klipoítznia.

Un vitrier, Saglínic.

Un pêcheur, Jaymói raibói.

Un Meunier, Málnic.

Un Tiſſeran, Tócatſch.

Un Berger, Schabar.

Un

Un voleur, Dif, *où* Smácia.
Un sorcier, Tóblatſch.
Un ennemy, Tzeize.

Chap. 10.

Des animaux Domeſtiques & Sauvages; des oiſeaux & des Inſectes.

Il faut repeter en partie icy, ce qui a eté, dit au Chap. 7.

Un *Cheval entier*, Engſt, *où* Klípper.
Un Cheval chatré, Out capũnt Engſt.
L'Etallon couvre, Engſt Skúze.
Une Cavalle, Tſchüpóglia.
Un poullain, Schribang, *où* Sriba.
Un chien, piõs.
Un chat, Tſchütóy.
Un aſne, Aſãl.
Un renard, Leiſeítzka.
Un loup, Wútſka.
Un rat, Wilca moïs.
Une ſouris, Möis.
Une grenoüille, Subò.
Un crapaut, Loſeyka, *où* Patten.

Une chauve souris, Meyziù.
Une Cicogne, Bűtchan.
Un rossignol, Sloweídia.
Un corbeau, Tſchorna vornò.
Une hirondelle, Loſtoweízia.
Un hibbou, Tiilca.
Une corneille, Mola vornò.
Un oiseau, Patinatz.
Un ver, Gúdic.
Une chenille, Wuſaneízia.
Un Colimaçon, Maus, *ou* Mous.
Une mouche, Maichù.
Un cousin, Maſweícia.
Une mouche à miel, Dſchéla.
Un bourdon, pampīl.
Une araignée, Pójanc.
Une fourmi, Mórwe.
De la Cire, Woſca.
Un poux, Woōs.
Une puce, blóca.
Un Ours, Báar.
Un Lion, Lóve.

CHAP.

CHAP. II.

Des Arbres, Plantes & Fleurs.

UN arbre, Tumb.
La racine, Tſeurin.
Une branche, Röſeka.
Un Roſier, Rüſa.
Un ſureau, Bóſe.
Un orme, Jülmeiwa.
Une Saule, Farba.
Un ſapin, Jódla.
Un aulne, Wilſcha.
Un Ceriſier, Woiſoigna.
Un Chene, Dumb.
Un fraine, Jöſéna.
Un Pommier, Jüblün.
Un Poirier, Chreuc.
Un noÿer, Loiſtpícia.
Un tillet, Leypò.
Un fau, Boic.
Un bouleau, Bréſa.
De la ſauge, Salvaja.
Du raifort, Chriün.
De la rüe, Rüdia.
De l'orge, Janſmin.

De l'avoine, Wúas.
Du blé, Pasínaícia.
Du froment, Rόse, *où* Pasinaícia.
Un espic, Riisa.
De la paille, Strau.
Du foin, Haÿ.
De l'herbe, Síglia.
Du lin, Lión.

CHAP. 12.

De la Parenté.

UN Pere, Eyda.
La Mere, Mámma.
Le fils, Sönka, *où* Wódrüc.
La fille, Déefka.
Un frere, Brúdatz.
Une Sœur, Séstra.
Le grand Pere, Grote wóor.
La grand mere, Grótka.
Un epoux, Bréttegan.
Une epouse, Brüt.
Les nôces, Ródüst.
Un voicin, Nóber.
Un Etranger, Tojazeúza.
Un heritier, Dédan.

CHAP.

CHAP. 13.

De Metaux.

DE l'or, Seýma.
De l'argent, Silber.
De l'acier, Stohl, *où* Eycratína.

CHAP. 14.

Des Batiments & parties d'une maison. Conf. Cap. 2.

Une maison, Wísa.

CHAP 15.

Des Meubles & Utensiles &c.

UN puits, Wungwóol.
Une cruche, Kreúſka.
Un verre, Gloſoù.
Une table, Teiſko.
Une chandelle, Suecia.
Un couteau, Nüs.
Une fourchette, Gobel.
Un plat, Plattéer.
Une aſſiette, taléer.

Une chaize, Steyl.
Une decrotoire, Sazyt.
Des Ciseaux, Nüsaitsé.
Un livre, Pöin.
Une balle, Kuwõl.
Un Chaudron , Tschütlig.
Une tenaille. Kleésda.
Un marteau, Omaár.
Un clou, Düst.
Un chrand chaudron, Tschütschóol.
Une poele, Schaubò. *où* Schoubò.

Un panier, Tschütsõr.
Un seau, Wumbérac.
Une broche, Rüsan.
De la braise, Fungley.
Un balay, Métla.
Une pelle, Sippia.
Une lampe, lampoù.
Une cage , Patinsneícia.
Une bache, Sétjar.
Une hachette, Neboízier.
Une sie, Sojaydia.
Etoupe, Dscholóe.
Une Quenoüille, Kundíglia.
Un roüet à filer, saccódle.

Un miroir, Serriúdlè.
Un sac, Mĩch.
Un lit, Püſtiglia.
Un mortier, Stumpǝ.
Une charruë, Rottũ.
Un traineau, Sonaÿ.
Un carosse, Tſchüla.
Une fourche, Weytlóÿ.
Du godron, Skorneiçia.
Un rateau, Grublẽï.
Une faucille, Sarpe.
Une faux, Dſchúſa.
Un fleau, Zépoy.
Une boüe, Hacke.
Une beche, Spóde.
Une perche, Stangiaÿ.
Un rabot, Homãr.
Un filet, Vloóc.
Un seran, ſacĩt.
Une brosse, c'eſt la meme choſe.
Du Papier, Papĩr.
Encre, lodò.
Une plume, Pérü, *ou* Peréi.
Une bague, Pórſtin.
Des Quilles, Tſchaglì.
Une epée, Dægò.

Une canne, Chlund.
Un sifflet, Fleutù.
Une caisse, bumbõn.
Un violon, Gigleikja.
Une Cornemuse, Pibsac.
Une selle, Sedléi.
La bride, Wéysda.
Les fers de cheval, Putchi.

CHAP. 16.

Des nombres.

UN, janeù.
Deux, Tawói.
Trois, Tarói.
Quatre, tschütwarů.
Cinq, Pantarů.
Six, Süstarů.
Sept, Sütmarů.
Huit, Smerů.
Neuf, Diwángtarů.
Dix, Disangtarů.
Onze, Jadonadůste.
Douze, Twénazté.
Treize, Treinazté,
Quatorze, Züternótzti.

Quin-

Quinze, Pangtnótzti.
Seize, Süstnótzti.
Dix sept, Sütemnótzti.
Dix huit, Wissemnótzti.
Dix neuf, Diwangtnótzti.
Vingt, Disangtnótzti.
Vingt & un, Janeù disangtnótzti.
Trente, Pültschübe.
Quarante, Tuian Ziterníſtich.
Cinquante, Panctisjunct.
Soixante, Schiſtisjunct.
Soixante & dix, Sibitisjunct.
Quatre vingt, Wissim disjunct.
Quatre vingt dix, Tewangtnótzti.
Cent, Panstüge.
Mille, Disant panstüge.
Premierement & *premier*, c'est la meme chose que *un*, & ainsy des autres.

Chap. 17.

Des adverbes.

Aujord'huy,
Demain,
Apresdemain,
Hier,

Avanthier.

Les Vandales expriment ces adverbes par le nom du jour, qui en est marqué, par ex. pour dire v. g. au Jeudy, *Hier*, il faut dire *Sréda*, c'est ce qui marque le Mercredy &c.

Il y a 8. jours, Sonidélang.
Il y a un an, Wadreutla jüdů.
Dans six jours, Süsdanů.
Tousjours, Immertù.
Un peu, Bátche.
Beaucoup, Vile.
Combien, Kuquiglian.
Assez, Tujandüst.
Rien, Tujannütz.
Pas beaucoup, Batchejan.
Mieux, Tejangúnt.
Assez bien, Zei wóhl.
Par raillerie, Tujan leubů.
D'où venez vous, Wit Kùm jis ēhr.
Ou allez vous, Kùms is en haìd.
Haut, Jo sarang wóisic.
Bas, Jo sarang Kasimái.
Fy fy, ne dóga.

CHAP.

CHAP. 18.

Des Adjectives.

GRand, wildia, *où* wilca.
Petit, móla.
Aveugle, Sléeba.
Boiteux, Klangſe.
Puant, Smarde.
Sauvage, Deiwa.
Mechant, Cheüde.
Galeux, Chúrſdey.
Heureux, Dübretcháal.
Malheureux, Nimial, glücò.
Heureuſe, Dübraſéna.
Pareſſeux, ne dóga.

CHAP. 19.

Des Verbes.

NOmbrer, Tſchedigne.
Danſer, Plúſat, *où* Plungſat.
Parler, Goíen, *où* tſchedrūn.
Babilliarder, Gornang.
Ecrire, Schribiudmüſch.
S'habiller, Weſdéza.

La-

Laver les mains, Runzéi moÿd.
Boüillir, Jiſtwore.
Rotir, Pitſenmangſéi.
Aimer, Leibü.
Ouir, Sléiſöt.
Voir, Sárat.
Dejuner, Brütebüte.
Diner, Jeuſeúna.
Souper, Witſéra.
Cuire du pain, Skiaybon pitz.
Braſſer de la bierre, Peiwi wóort.
Se baigner, Kumbóza wowadung.
Baiſer, Tſchüber.
Dormir, Sapóteit.
Bruler, Tſchüriſſa witchin.

Chap. 20.

Des phraſes. Conf. Chap. 2.

Sçavez Vous parler Vandale, Müſes Wénſke góren.

J'ay appris à parler vandale, Jóos woyck wénſkia góren.

Mouchez le nez, Soipãl wois mórgat.

Je veux lacher l'eau, Júzan haid piſſóot.

Je veux aller à la selle, Júzan haid cucũd.

Je veux me promener à cheval, Júzan haid spazirjud.

Voulez vous vous deshabiller, Mosa sál-dad.

Qu'avez Vous songé, Treémesch.

Nous avons bu à votre santé, Póol Sa-büt góome.

A votre santé, Tsioól.

Je suis votre Serviteur, Dibrüjunc Ka-digniugne.

Tu ne vaut rien, Tu ne dóga.

Comment vous va il, Kukeidjas.

Voulons nous nous marier ensemble? Zi-me ródüst Zeit haid.

La bierre ne vaut rien, Peiwò ne dó-ga.

Je ry, Jo Schmianza.

Tu es à pied, Stóje.

Nous avons froid, Seyma jamme.

Trouvez Vous cela bon? Smacca smùc?

Il peut, Smárde.

Il sent bon, Rika smùc.

Voulez vous vous baigner? Tsisa Kum-badeid.

Vou-

Une chauve souris, Meyziù.
Une Cicogne, Bűtchan.
Un rossignol, Sloweídia.
Un corbeau, Tſchorna vornò.
Une hirondelle, Loſtowéízia.
Un hibbou, Tiiſca.
Une corneille, Mola vornò.
Un oiseau, Patínatz.
Un ver, Gúdic.
Une chenille, Wuſaneízia.
Un Colimaçon, Maus, *où* Mous.
Une mouche, Maichù.
Un cousin, Maſweícia.
Une mouche à miel, Dſchéla.
Un bourdon, pampĩl.
Une araignée, Pójanc.
Une fourmi, Mórwe.
De la Cire, Woſca.
Un poux, Woõs.
Une puce, blóca.
Un Ours, Báar.
Un Lion, Lóve.

CHAP.

CHAP. II.

Des Arbres, Plantes & Fleurs.

UN *arbre*, Tumb.
La racine, Tſeurin.
Une branche, Rőſeka.
Un Roſier, Rűſa.
Un ſureau, Bóſe.
Un orme, Jülmeiwa.
Une Saule, Farba.
Un ſapin, Jódla.
Un aulne, Wilſcha.
Un Ceriſier, Woiſoigna.
Un Chene, Dumb.
Un fraine, Jőſéna.
Un Pommier, Jűblün.
Un Poirier, Chreuc.
Un noÿer, Loiſtpícia.
Un tillet, Leypò.
Un fau, Boic.
Un bouleau, Bréſa.
De la ſauge, Salvaja.
Du raifort, Chriũn.
De la rüe, Rűdia.
De l'orge, Janſmin.

ope Missale Romanum in linguam litteralem Slavicam transferri.

Cap. XXXVI.

De Eggelingii Scriptis criticis.

SEd tandem ad Germanos redeundum est, inter quos ab anno 1694. rebus philologicis curam impendit *Jo. Henricus Eggelingius*, Reipubl. Bremensis Secretarius primarius, qui antehac studiis antiquariis inclaruerat. Habemus ejus *mysteria Cereris & Bacchi; Epistolas ad Patinum de Numismatibus quibusdam obscuris; Tractatum de Orbe stanneo Antinoi.* Et plura ex parvo quidem sed rarissimis nummis instructo nummophylacio dare potuisset, si per occupationes alias ipsi licuisset. Anno vero laudato ille Bremæ edidit *De Miscellaneis Germaniæ antiquitatibus Dissertationem primam, quæ est ad locum Taciti Germ. cap. 2. de vocabulo Germaniæ.* Eodem anno prodiit *Exercitatio secunda, quæ est ad loca Taciti Germ. c. 35. & Pli-*

CHAP. 13.

De Metaux.

De l'or, Seýma.
De l'argent, Silber.
De l'acier, Stöhl, *où* Eycratína.

CHAP. 14.

Des Batiments & parties d'une maison. Conf. Cap. 2.

Une maison, Wísa.

CHAP 15.

Des Meubles & Utensiles &c.

Un puits, Wungwóol.
Une cruche, Kreúſka.
Un verre, Gloſoù.
Une table, Teiſko.
Une chandelle, Suecia.
Un couteau, Nüs.
Une fourchette, Gobel.
Un plat, Plattéer.
Une aſſiette, taléer.

Une chaize, Steýl.
Une decrotoire, Sazýt.
Des Ciseaux, Nüſaitſé.
Un livre, Pöin.
Une balle, Kuwõl.
Un Chaudron , Tſchütlig.
Une tenaille. Kleéſda.
Un marteau, Omaár.
Un clou, Düſt.
Un chrand chaudron, Tſchütſchóol.
Une poele, Schaubò. *ou* Schoubò.

Un panier, Tſchütſõr.
Un ſeau, Wumbérac.
Une broche, Rüſan.
De la braiſe, Fungley.
Un balay, Métla.
Une pelle, Sıppia.
Une lampe, lampoù.
Une cage , Patinſneıćia.
Une hache, Sétjar.
Une hachette, Neboızier.
Une ſie, Sojaýdia.
Etoupe, Dſcholóe.
Une Quenoüille, Kundıglia.
Un roüet à filer, ſaccódle.

Un

Un miroir, Serriúdlè.
Un sac, Mĩch.
Un lit, Püſtiglia.
Un mortier, Stumpè.
Une charruë, Rottü.
Un traineau, Sonaÿ.
Un carosse, Tſchúla.
Une fourche, Weytlóÿ.
Du godron, Skorneicia.
Un rateau, Grublẽi.
Une faucille, Sarpe.
Une faux, Dſchúſa.
Un fleau, Zépoy.
Une boüe, Hacke.
Une beche, Spóde.
Une perche, Stangiaÿ.
Un rabot, Homãr.
Un filet, Vloóc.
Un seran, ſacĩt.
Une brosse, c'eſt la meme choſe.
Du Papier, Papĩr.
Encre, lodò.
Une plume, Pérü, *où* Peréi.
Une bague, Pórſtin.
Des Quilles, Tſchaglì.
Une epée, Dægò.

Canticum Canticorum in utraque dialecto, Francica & Alemannica, cum Paraphrasi Willerami, &c. Circa A. C. 1070.

Fragmentum Translationis vetustissimæ libri Isidori Hispalensis contra Judæos. Circa A. C. 700.

Translatio Epistolæ Rabbi Samuelis oriundi de civitate Regis Marochiani circa A. C. 1070. Ad Rabbi Isaacum, de Religionis Christianæ veritate. Circa A. C. 1459.

Index Evangeliorum Dominicalium & Festivalium Veterum Teutonum. Circa A. C. 700.

Kalendarium Alemannicum Vetus. Circa A. C. 1200.

Collectio Catechetica veteris Ecclesiæ Teutonicæ cum Latina translatione & Notis diversæ ætatis.

Rhythmus colloquii Salvatoris cum Samaritana. Circa A. C. 800.

Te Deum laudamus Teutonicum vetus.

Rhythmus de S. Annone Archiepiscopo Coloniensi, cum Latina translatione & Notis. Circa A. C. 1080.

Hi-

Historia Lombardica.

Rhythmus in Laudem B. Mariæ Virginis.

Speculum Animæ, Seelen-Spiegel.

Rhythmus de Verbis quæ S. Maria ad Crucem dicere potuerit.

TOMUS II. continere debuit:

Legis Salicæ editionem priorem, ab Heroldo primò editam, nunc cum Codice MS. Biblioth. Regiæ collatam & præfatione atque Notis ornatam, quibus priscæ linguæ Francicæ vocabula contra Wendelini figmenta explicantur.

Jus Alemannicum Provinciale.

Fragmentum Capitularium Caroli M. quæ extiterunt in Bibliotheca Trevirensi, inde translata adhuc integra inquiruntur.

Fragmentum de bello Caroli M. contra Saracenos in Hispania.

Poëma de eodem integrum, sed paulò recentius.

Ditrich von Bern.

Heldenbuch ex MS.

Parænetica à Goldasto edita, sed recensita & aucta.

Mandevit Itinerarium.

Melusina Geschicht.
Vom Pfaffen Amis.
Thurnierbuch.
Carmen amatorium. Et si qua alia.

TOMUM III. confecturum erat *Glossarium ad Scriptores Linguæ Francicæ & Alemannicæ veteris, in quo*, ut ipsa Schilteri verba habent, *Vocabula & formulæ, obsoleta aut obscurioris significationis aut usus rarioris, Alemannica & Francica imprimis, sed & Gothica, Anglo-Saxonica, Cimbrica, Longobardica, ex vetustissimis, quæ haberi potuerunt, tam editis, quam MSS. libris, Legibus, Statutis, Chartis & Documentis, ad res divinas pariter & humanas pertinentibus, explicantur, origines & variæ significationes reteguntur: Leges, Mores & Antiquitates Teutonicæ recensentur & explanantur. Præmissa Præfatione de origine linguæ Celticæ & discrepantia ejus à Scythica: adductis eam in rem & illustratis præcipuis locis ex Scriptoribus Græcis Latinisque.* Opus eruditissimum & nunquam satis deprædicandum nacti fuissemus, nisi autorem de publico bono meritissi-

mum

mum, antequam typis illud ſubdi poterat, mors nobis ſurripuiſſet. Latet igitur quidem hactenus Theſaurus iſte, ſed ſpes eſt, pace orbi reſtituta, fore aliquem, qui luci eum exponat.

Cap. XXXVIII.

De libris criticis Friſchii, Meiſneri, Palthenii & Hartii.

POſt Schilteri obitum totum ſe Germanicæ linguæ Originibus inveſtigandis conceſſit *Johannes Leonhardus Friſchius*, Gymnaſii Berolinenſis Sub-Rector, vir in hoc ſtudiorum genere non parum verſatus, uti hoc nobis apparet è Specimine, quod Berolini hoc ſub titulo prodire fecit: *Unterſuchung des Grundes und Urſachen der Buchſtab-Veränderung etlicher Teutſchen Wörter, welche denen hohen Beſitzern der hierzu dienlichen Mittel, abſonderlich der benöthigten Bücher, auch andern Liebhabern der Sprachen, als eine geringe Angabe und Muſter von einem groſſen vorhabenden Werk, zur gnädigen Beförderung und gelehrten*

Prüfung, demüthig und geziemend überreichet. Idem Frischius eodem, quo hæc edimus, anno, Miscellaneis Berolinensibus pag. 60. sqq. *Originem quorundam vocabulorum Germanicorum & cum aliis linguis affinitatem* inseruit, ubi præcipuè vocem *adler* sibi declarandam sumsit. Quod si majus opus Etymologicum, cui insudare eum intelligo, lucem aliquando viderit, maximo id usui esse poterit prudentioribus linguæ cultoribus.

Anno 1705. *Christianus Meisnerus*, Hernstadiensis Silesius, Wittebergæ *Silesiam loquentem* disputatione publica proposuit, in qua de Silesiorum veterum & hodiernorum loquela, deque Scriptoribus eorum Germanicis non ineleganter disserit, & tandem peculiarem tabulam *de singularibus dialectis Silesiæ*, sive, ut vulgo loquuntur, *de Silesiasmis* subjecit.

Sequenti anno *Jo. Philippus Paltbenius*, Regius apud Grypswaldenses Professor, quod Bonaventura Vulcanius, Franciscus Junius, Marquardus Freherus,

Jo.

Jo. Schilterus, aliique sibi frustrà proposuerant, edidit *Tatiani Alexandrini Harmoniæ Evangelicæ antiquissimam versionem Theotiscam* è MSto Juniano, quod forte idem est, cum illo, quod possedit olim Jo. Isaacius Pontanus. Aliud exemplar vetustissimum apud Lingones in Bibliotheca Capituli asservatum fuisse Joh. Tilius in Gallico libro, cui titulus *Recueil des Roys de France* fol. 3. nobis indicat. Verba ejus sunt: *En la librairie du Chapitre de Langres, il'a un fort vieil livre des Concordances de quatre Evangiles, ayant en une page le latin & en l' autre la traduction en vieil bas Aleman, que les anciens François apporterent en la Gaule par eux conquise.* Palthenius editioni suæ addidit præterea *Isidori Hispalensis ad Florentinam sororem de Nativitate Domini, passione & resurrectione, regno atque judicio libri eadem lingua conversi fragmentum*, quod ex Codice Bibliothecæ Colbertinæ ob antiquitatem venerando, seculo nimirum VII. seu Merovingico exarato, qui olim Petri Pithœi fuerat, ab illustri Baluzio ipsi conces-

cessum fuit. Ejusdem Fragmenti vetustissimi aliud apographum nitide descriptum, cum audivisset me quoque linguæ Germanicæ illustrandæ operam dare, eodem, quo à Cl. *Palthenio* edebatur, tempore benevole ad me transmisit ὁ νῦν ἐν ἁγίοις *Jo. Nic. Hertius*, JCtus & Antecessor Gissenus celeberrimus. Differt hoc in locis non paucis ab Orthographia Palthenianæ editionis, ejusque etiam quasdam lacunas feliciter explet. Exempli causa, quod paginâ 239. lin. 2. inter verba hæc *Dbuo ir - - - da dbar uuar ib*, deest, ita redintegrat: *Dbuo ir himilo garuuista, dbar uuar ib.* Quo presse exprimuntur textus hæc verba: *Quando præparabat cœlos, aderam. Garuuista* est idem ac *præparabat*, nos Saxones diceremus *garuuete*, Germani superiores *gerbete*, à verbo *garwen*, *gerben*, *præparare*, unde derivatur *ein gerber*, *coriarius*, *coriorum præparator*, qui aliàs etiam apposite nobis dicitur *ein Leder-Bereiter*. Pag. ead. lin. 13. *Sucbbant* veteri orthographiæ convenientius in nostro Exemplari scribitur *suobbant*; litera

enim

enim *c* ante *h* olim semper omittebatur. Pag. 240. lin. 20. pro *noh* legendum est *joh*, quod est nostrum *auch*, *atque*, *etiam*. Pag. 243. pro *sagheen* scribitur *sagheten*. Eadem pag. lin. 24. pro *suobben dhea nu*, ponitur *suobben dheti nu*, rectius opinor. Pag. 244. pro *buneo* legitur *bunes*. Pag. 246. lin. 6. pro *samantbapta* Hertianum Exemplar habet distinctius *samant batta*. Eadem pag. lin. 15. pro *chicomnoda* exaratum est *chisamneda*, quorum tamen utrumque hic locum habere potest; prius enim significat *venient*, & posterius *congregabuntur*; atque ex hoc corruptum est nostrum *samlen*, quod olim accuratius *sammen* pronunciatum est. Eadem p. lin. 17. pro *dhir* ponendum *dhin*. Pag. 247. pro *dhrio beideo* extat *dhriobeide*. Ibid. lin. 9. pro *dher* melius *dhes* & lin. 26. pro *deile* legitur *dher*. Pag. 248. l. 5. verbis *Saar after offono* inseritur *dhar*, hoc modo: *Saar dhar after offona* &c. Pag. 250. lin. 17. pro *Zeruua* legendum est *Zesuua*, hoc est, *dextra*. Pag. 253. lin. 12. pro *untazs* scriptum est *Uuitazs*, ex quo contractum est nostrum *biss usque*, uti

uti ex *untazs* ejusdem significationis, vocula *untz* apud Suevos adhuc usitata. Pag. 254. pro *Huuer* extat *Hauues*. p. 259. Lacuna illa *endbi dbazs mit ang - - firleizssi* optimè sic suppletur: *endi dbazs mittingardi firleizssi*; hoc est, *& ut mundus omittat*. Pag. 260. pro *nuedberu* invenitur *huuer dberu*. Pag. 262. lin. 14. verba aliquot descriptori exciderunt, ex nostro Apographo ita supplenda: *dbaz ir in sines edbiles fleischbe quboman scolda uuerdan. In dbeobe ist chiuuisso zi firstandanne*, &c. Latinè: *quod sit in carne sua venturus. Per femur est certe intelligendum* &c. Pag. 263. pro *bidinit* legitur *bident*, h. e. *exspectans*; à verbo *biden, beiten, exspectare, manere*, quod etiam in illis Cantici veteris verbis: *Und mag nicht lenger beiten*, occurrit. Unde derivatur *bidel* sive *büttel*, *mansio*, quæ vox superest in *Wolfenbüttel*, *Eisenbüttel* (h. e. *Guelfonis*, *Isonis mansio*) & reliquis. Sed hæc de Lectionibus variantibus Apographi Hertiani & Paltheniani in specimen selegisse sufficiat. Versionis Tatiani editioni apposuit etiam Clarissimus

Pal-

Palthenius *Fragmentum Veteris linguæ Theotiscæ*, quo continetur *Colloquium Christi cum Samaritana*, à Lambecio in Bibliotheca Vindobonensi productum, & probabili doctissimi viri conjectura restitutum atque emendatum. Omnibus vero veteribus his linguæ communis monumentis annotationes eruditas partim ex Junianis schedis decerptas, partim vero ex propria penu criticâ depromptas adspersit, eo consilio, ut gratum faceret iis, qui antiquitatibus Germanicis oblectantur, tum etiam ut vernaculæ nostræ integritatem vindicaret. Benè enim ipsi est, quod tandem aliquando Germanos peregrini sermonis, quo exornare aut locupletare nostrum nequicquã aggressi erant, tædium ceperit. Et statuit omnino eos, qui inopiæ nostræ sensu id fieri putantes in effingendis novis vocabulis operosè satis per aliquod tempus elaboraverint, non potuisse non ludibrium debere cordatioribus. Reliquum itaque ipsi videtur, ut antiqua probæ notæ vocabula, quæ in aliquam desuetudinem majorum oscitantia dedu-

xit,

xit, in usum revocemus; & vanum esse dicit, de ea, quam quærimus, dictionis Germanicæ elegantia cogitare, nisi de proprio verborum significatu certi simus, quod quidem rectiùs tutiusque quam in consilium adhibitis veterum scriptis fieri vix possit. Promisit nobis Clariss. Palthenius *Glossarium Vandalicum*, sive Lexicon vocum in Pomerania & vicinia ejusdem usitatarum; sed, ut invitus hoc ipso momento audio, huic aliisque utilibus laboribus immortuus est vir longiori vita dignissimus.

Anno 1707. *Hermannus von der Hart*, PræpositusMariæbergensis&Linguarum apud nos Orientalium Professor, Collega meus plurimum honorandus, typis Helmstadiensibus edidit *Epistolam* ad *Mart. Luc. Schelium J. V. Doct. de Germana Polizza origine* & sequenti anno Fabulas *Phasianam*, *Noctuamque* & *Textorem*. In quibus omnibus ipsi etymologicæ rei, quam pleræque fabulæ matrem agnoscunt, vacare & quanto ingenio polleat, ostendere placuit. Quod si ea, quæ de linguarum cognationibus

gen-

gentiumque migrationibus jam diu meditatus est, aliquando prodibunt; in his etiam plurima hactenus indicta fore dubitamus nulli. Exhibuit enim jam quoddam sententiæ suæ specimen in modò nominatâ Epistola de Polizza, dum ibi omnis Europæ incolas veteres & recentiores, Græcos etiam & Latinos à Scythis Celtisque & Gothici generis hominibus deduxit. Addit porrò Scythas per Tanaitica ostia & Caucasias portas in Colchidem, Albaniam indeque Armeniam totamque ferè Asiam prorupisse, & semina generis sparsisse: Quæ Celtarum Germanorumve veterum, peregrinandi & præ fœcunditate atque populosa progenie laborisque pertinacia longè lateque se diffundendi solers & armata consuetudo, omnibus tandem laudatis terris populisque linguam ingeneraverit Celticæ aut Germanicæ sobolem. Græcam certe, ipsius viri doctissimi verbis utor, ingentem copiam Celtis & Germanis debere, non solum res ipsa docet, sed & fusè prodidêre viri inclyti, qui omnem

ferè Græcam linguam ex avita nostra, genuino velut fonte, derivare annisi. Longa vero ætas & agnatorum populorum distantia, sensim difformem induxit sonum, miscuitque nova. Ut aliena videantur imperitis posteris, quæ proavis erant propria. Sic Itali, Celtica prisca seges, infinitas ut sanguinis ita oris Germani servarunt reliquias, quæ ex Græcia accedentibus novis coloniis & Latinam Linguam Celtico novo semine locupletarunt, ut, sicut Latina lingua Græcæ jure audit filia, ita utraque Germanicæ sit neptis. Quæ prædulcis illarum harmonia. Nec Hispanos, Latinis affines, à Celtico ore abhorrere, Gallos præcipuè nobis propriores, Germanam matrem neutiquam ignorare, illi fatentur, qui totius Galliæ oris formam primigeniam, verè Celticam Germanamve asseverant, Latinæ farraginis expeditionibus Romanorum adspersæ, copiâ interpolatam.

CAP.

Cap. XXXIX.

De Lexico linguæ Germanicæ Etymologico, quod ipse molior.

Hactenus vero recensui Scriptores, qui vel ipsi in eruendis Germanicarum vocum originibus desudarunt, vel etiam alia quæcunque cultoribus rei Etymologicæ apprime inservientia ediderunt. Apparet inde, ex tot eruditissimis viris, qui *Lexici Etymologici Teutonici* conficiendi curam in se susceperunt, ne unicum quidem fuisse, qui colophonem cœpto operi apponere potuerit. Restat ergo, ut Rempublicam Literariam de meis quoque molitionibus certiorem reddam. Qui enim a primis pene ungviculis me historiæ atque antiquitatum patriarum disquisitioni totum addixi, ac studiis Academicis Lipsiæ absolutis, postea per decennium & quod superat Illustri Leibnitio in Historia Serenissimæ Domus Brunsvico-Lunebargicæ colligenda o-

peram collocavi, tandem vero a Serenissimis Academiæ Juliæ Nutritoribus, Dominis meis Clementissimis, nobili Historiarum Professioni ante hos quinque circiter annos admotus fui; horis subsecivis hactenus hoc præcipuè egi, ut ex veteribus chartis atque autoribus, plurimam partem nondum editis, rationes Vocum Germanicarum genuinas investigarem. Neque operæ insumptæ adhuc me pœnitet. Hoc enim modo in historia & antiquitatibus nostris observavi non pauca, quæ aliàs latuissent: rituum variorum, quorum Germania vetus & media tenax erat, caussas hactenus ignotas clarissimè perspexi; & præterea de migrationibus gentium certior, quam alii, pronunciare potui. Patuerunt etiam mihi veræ difficiliorum verborum in Legibus veteribus & Capitularibus Francicis, nec non in Juris publici feudalis & statutarii scriptoribus passim obviorum significationes, quas apud Cangium & cæteros Glossographos frustra sæpe quæsiveram; & tantum non ubique offendi, quæ nostri ho-

homines magno suo cum damno huc usque non observaverant. Unde *usum & præstantiam Etymologicæ rei* non potui non peculiari dissertatione commendare. Et calcar addidit mihi hac in re occupato adhortationibus suis gratiosissimis Illustris atque Excellentissimus Dn. *Andreas Gottlieb de Bernstorf*, Serenissimi Electoris nostri Primarius Status Minister & Consiliarius intimus, bonarum artium fautor & promotor æterna laude memorandus. Nec Illustris item atque Excellentissimus vir, *Philippus Ludovicus Probst de Wendhusen*, Serenissimi Ducis nostri primarius Status Minister ac Cancellarius, institutum hoc meum improbavit. Illustris vero *Godofredus Gvilielmus Leibnitius*, Serenissimi Electoris nostri Consiliarius intimus atque Academiæ Scientiarum Regiæ Berolinensis Præses celeberrimus, cui Mathesis & historia media præcipuam fere lucem hoc tempore debent, & cujus effigiei ære expressæ hoc olim Epigrammation subscripsi:

Aſpice, quem nobis peperit Germania mater,
Cui par viderunt ſecula nulla decus.
Nec tibi in immenſo verum jam finge profundo :
Nam tenet hic veri quicquid in orbe latet.

Illuſtris, inquam, hic vir non conſiliis tantum ſuis atque monitionibus, verum etiam variis monumentis antiquis ſuppeditatis bene de me voluit mereri. Manuſcriptos item codices & libros rariores nec non quasdam meditationes proprias communicaverunt, & partim benevole promiſſa communicaturi adhuc ſunt mecum Viri ſumme Reverendi, Ampliſſimi atque Clariſſimi, quorum nomina juxta literarum initialium ſeriem, ut ſpeciem animi grati exhibeam, ſubdere placet. Sunt autem illi : *Jo. Anderſonius*, Reipublicæ Hamburgenſis Syndicus; *Pancratius Bendlerus*, Canonicus Regularis S. Auguſtini & Monaſterii Hamerslebienſis Cellerarius; *Otto Chriſtianus Cocb*, Sereniſſimo Duci noſtro à Conſiliis; *Jo. Henricus Eggelinus*, Prima-

marius Reipubl. Bremensis Secretarius; *Jo. Fabritius*, Abbas Regio-Lutheranus, Consiliarius Ecclesiasticus & Scholarum Serenissimi Ducis nostri Inspector generalis; *Jo. Albertus Fabritius*, SS. Theol. D. & Professor in Gymnasio Hamburgensi; *Laurentius Hertelius*, Sereniss. Duci nostro à Consiliis & Bibliotheca; *Nicolaus Hertius*, Antecessor Giessenus, ὁ νῦν ἐν ἁγίοις; *Gerardus à Mastricht*, Reipubl. Bremensis Proto-Syndicus; *Jo. Christ. Neu*, Historiarum apud Tubingenses Professor; *Jo. Frid. Pfeffingerus*, Academiæ Equestris Luneburgicæ Inspector; *Diedericus von Stade*, Secretarius Consistorii Regii Stadensis; *Ehrenfried Waltherus de Thschirnhausen*, Consiliarius Cameræ Regiæ Poloniarum Majestatis, cujus defuncti nomen Mathematum cultoribus perpetuo sacrum esse debet; & *Rupertus Ver-Bockhorst*, Præpositus Monasterii Ludgeriani prope muros nostræ urbis. Ex Collegis quoque meis omni honoris & amicitiæ cultu prosequendis & libros non ubivis obvios & MStos quosdam Codices ex le-

ctissimis Bibliothecis suis subinde mihi concesserunt utendos Viri summè Reverendi atque Amplissimi, *Jo. Andreas Schmidius*, Abbas Marienthalensis & Professor Theologiæ Primarius; *Jo. Werlhofius*, Consiliarius Sereniss. Ducis nostri & Antecessor primarius; *Brandanus Meibomius*, Medicinæ Professor; *Hermannus von der Hart*, Præpositus Cœnobii Marienbergensis atque Orientalium Linguarum Professor; *Justus Christophorus Bœhmerus*, Politices & Eloquentiæ Professor, & *Cornelius Dietericus Coch*, Logices & Metaphysices Professor. Ego omnibus & singulis hoc loco, mente devotâ, gratias, quas possum, maximas ago habeoq; relaturus easdem siquidem occasio faverit. Eosdem vero nec non omnes alios, qui bonis studiis favent, oro atque obtestor, ut porro quoque de promovendis hisce meis laboribus cogitare benevoli velint. Utor veteribus Glossariis librisque Theotiscis, & Saxonicis atque Septentrionalibus, hoc est, Islandicis, Danicis & Sveticis; Diplomatibus item varii generis, Actis publicis

& Sta-

& Statutis locorum antiquis. Et quicquid horum mihi fuerit transmissum; hoc nominatis semper Fautoribus meis suo loco citabo. Quodsi cogitationes quoque proprias de origine quarundam vocum Germanicarum mecum communes esse vellent Fautores optimi, hoc illi suum beneficium non in ingratum collocabunt.

De methodo, quam in concinnando *Lexico Etymologico* observo, mea hoc brevibus teneas, Benevole Lector. Digessi omnia Germanicæ linguæ vocabula usitatiora, quorum radices investigandæ sunt, secundum ordinem, quem vocant alphabeticum. Observo ex editis & MStis codicibus variam eorundem vocabulorum scripturam per secula diversa, à proximis semper ad remotiora adscendendo; Deinde dialectos singularum provinciarum Germanicarum, nec non Belgicam, Frisicam, & magnæ Scandinaviæ, Anglo-Saxonicam item veterem & Gothicam in auxilium voco. Tandem, si opus est, confugio ad Celticam veterem, Græcamque & Latinam linguas, quas cum Germanica arctè

convenire, plurimasque radices apud nos deperditas conservasse, viderunt jamdudum viri insignes, qui accuratiorem de gentium migrationibus notitiam sibi compararunt. Sub oculis etiam nunquam non habeo regulas Claubergianas & Praschianas supra laudatas, aliasque, quas mihi ipsi formavi, alibi commemorandas. Atque ita genuinæ vocum origines plerumque se ultro mihi offerunt, non ex ingenio, qui mos veterum Etymologorum fuit, efficta; sed ex ipsa rerum naturâ (quam pleræque Germanicæ voces exprimunt) necessario fluentes; quarum ope deinde non parva, uti jam monui, antiquitatibus & ritibus historiæque cum veterum, tum mediorum Germanorum, juribusque nostris publicis & privatis lux infertur. Debebunt autem mihi non parum Itali, Galli atque Hispani, qui plura vocabulorum millia à populis Germanicis, terrarum istarum quondam Dominis, tenent, quorum post tot secula mirè deformatorum proprium sensum ii hactenus non intellexerunt atque ob ignorantiam lin-

guæ

guæ nostræ in Græcis Latinisque scholis & erronee & frustra quæsiverunt. Quo autem lectu non jucundior solum, sed etiam utilior fiat liber meus, eidem copiam rerum selectissimarum ex historiæ antiquæ & mediæ penu depromtarum passim interspergo, quibus verba ipsa illustrantur atque explicantur. Neque occasione data prætereo verba veterum Legum, Capitularium & Statutorum provincialium urbanorumque difficilia, sed omnia ita explico, ut nemo prudens de vera eorum significatione dubitare possit amplius. Licet vero voces in Germania usitatas ex Germanica lingua derivare prima mihi lex sit, non tamen omnes sine discrimine ex eadem arcesso. Transierunt enim ad nos quædam a Romanis & Græcis, aliæ ab Italis & Gallis, nonnullæ a Slavonicis populis, Germaniæ olim magna ex parte cultoribus, quas omnes diligenter a se invicē distinguo & quaslibet sua ex lingua deduco. Nomina hominum & locorum propria initio rerū appellativa, ut vocant, fuisse, certa virorum doctorum est sententia; unde &
ho-

horum significationes pro viribus e nostra, ut & Slavonica Lingua in medium affero. Quod si omnia in summam colligas, magnum opus est, fateor, quod paro: Sed vegeta mihi adhuc necdum tot curis ac laboribus fracta valetudo: & supellex litteraria ad hanc rem necessaria talis, qualem apud paucos fortassis reperias. Experior Mæcenates Serenissimos patriæ Patres & favebunt quos patrii decoris & honestorum studiorum amor tangit: tandem

Nil desperandum Jovâ duce & auspice Jovâ.

F I N I S.